

**DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN NECİP
FAZIL KISAKÜREK'E AİT “ÇİLE” ADLI
ESERDE KÖK DEĞERLERİN İNCELENMESİ**

Neslihan DEMİR

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Macid YILMAZ
2019
Her Hakkı Saklıdır.**

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Neslihan DEMİR

DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN NECİP FAZIL KISAKÜREK'E
AİT “ÇİLE” ADLI ESERDE KÖK DEĞERLERİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Macid YILMAZ

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

29/08/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "Değerler Eğitimi Açısından Necip Fazıl Kısakürek'e Ait "Çile" Adlı Eserin İncelenmesi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

29/08/2019

Neslihan DEMİR

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Macid YILMAZ danışmanlığında, Neslihan DEMİR tarafından hazırlanan bu çalışma 29/ 08 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Macid YILMAZ

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇAKMAK

İmza:

İmza:

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
GRAFİKLER DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ	IX

GİRİŞ

I. PROBLEM	1
II. AMAÇ	2
III. ÖNEM	2
IV. SINIRLILIKLAR	3
V. VARSAYIMLAR	4
VI. YÖNTEM	4
A. Araştırmanın Yöntemi/Modeli	4
B. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	5
C. Veri Toplama Araçları	5
D. Veri Analizi	5

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1. DEĞER KAVRAMI	7
1.2. DEĞERLERİN ÖNEMİ	9
1.3. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ	11
1.4. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI	13

1.4.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması	13
1.4.2. Rokeach'in Değer Sınıflandırması	14
1.4.3. Schwartz'in Değer Sınıflandırması	15
1.5. EĞİTİM KAVRAMI	17
1.6. DEĞER EĞİTİMİ	20
1.6.1. Türk Millî Eğitim Sistem'inde Değerler Eğitimi	21
1.7. ÇALIŞMADA TESPİT EDİLEN KÖK DEĞERLERİN TANIMI	26
1.7.1. Adalet Değeri	26
1.7.2. Dostluk Değeri	27
1.7.3. Doğruluk/Dürüstlük Değeri	28
1.7.4. Özdenetim Değeri	29
1.7.5. Sabır Değeri	30
1.7.6. Saygı Değeri	32
1.7.7. Sevgi Değeri	33
1.7.8. Sorumluluk Değeri	34
1.7.9. Vatanseverlik Değeri	36
1.7.10. Yardımseverlik Değeri	37
1.8. DEĞERLER EĞİTİMİNDE EDEBİ ESERLERİN YERİ	38

İKİNCİ BÖLÜM

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN HAYATI, FİKİRLERİ VE “ÇİLE” ADLI ESERİ

2.1. NECİP FAZIL KISAKÜREK	40
2.1.1. Hayatı	40
2.1.2. Eserlerinin Yazıldığı Dönemin Sosyal ve Siyasal Analizi	41
2.1.3. Fikri Yönü	42

2.1.4. Eserleri	46
2.2. “ÇİLE”	51
2.2.1. “Çile” Adlı Eser Hakkında Genel Bilgi	51
2.2.2. “Çile” Adlı Eserde Yer Alan Değer Eğitimi ile İlgili Bulgular ve Yorumlar...	52
2.2.2.1. Adalet Değeri ile İlgili Bulgular	52
2.2.2.2. Dostluk Değeri ile İlgili Bulgular	54
2.2.2.3. Doğruluk / Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular.....	56
2.2.2.4. Özdenetim Değeri ile İlgili Bulgular	57
2.2.2.5. Sabır Değeri ile İlgili Bulgular	60
2.2.2.6. Saygı Değeri ile İlgili Bulgular	65
2.2.2.7. Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular	70
2.2.2.8. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular	79
2.2.2.9. Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular	83
2.2.2.10. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular	93
2.3. “ÇİLE” VE DEĞERLER EĞİTİMİ.....	93
2.4. “ÇİLE” ADLI ESERDE YER ALAN KÖK DEĞERLERİN ÖĞRETİMİNDE	
KULLANILABİLECEK BAZI ETKİNLİKLER	95
2.4.1. Şiir Yazma Etkinlikleri	95
2.4.2. Şiir Üzerinden Değer Tespiti Yapma Etkinlikleri	96
SONUÇ	97
ÖNERİLER	99
KAYNAKLAR	100
ÖZGEÇMİŞ	104

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN NECİP FAZIL KISAKÜREK'E AİT
“ÇİLE” ADLI ESERDE KÖK DEĞERLERİN İNCELENMESİ

Neslihan DEMİR

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Macid YILMAZ

2019, 104 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Macid YILMAZ (Danışman)

Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇAKMAK

Değerler eğitimi; son yıllarda giderek önem kazanan ve üzerinde hassasiyetle durulan bir konu haline gelmiştir. Özellikle örgün eğitim kurumu olan okullarda; değerler eğitiminin nasıl yapılacağı, hangi materyaller kullanılarak daha etkili bir yöntem izleneceği üzerine çalışmalar yapılmaktadır.

Bu çalışmada Necip Fazıl Kısakürek'in “Çile” adlı eserinin değerler eğitimi açısından incelemesi yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, “Çile” deki değerlerin tespiti yapılarak değerler eğitimi açısından bu eserin neler ifade ettiğini ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın birinci bölümde, değerler eğitimi ile ilgili kavramlardan bahsedilmektedir. İkinci bölümde ise “Çile” deki metinler çözümlenerek adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerlerine yer verilmesi bakımından incelenmiştir. Bu değerlerin doğrudan ya da örtük bir şekilde işlendiği bulgular tespit edilmiş ve değerler eğitimiyle bütünleştirilmeye çalışılmıştır. İçerik analizi ve literatür taraması yöntemleri kullanılmış, çalışma nitel araştırma ekseninde şekillendirilerek sonuca ulaşılacak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek, Çile, değer, değerler eğitimi.

ABSTRACT**MASTER THESIS****THE INVESTIGATION OF ROOT (BASIC) VALUES IN TERMS OF THE
VALUES OF EDUCATION IN THE WORK OF “ÇİLE” WHICH BELONGS TO
NECİP FAZİL KISAKÜREK****Neslihan DEMİR****Advisor: Assos. Prof. Macid YILMAZ****2019, page: 104****Jury: Assos. Prof. Macid YILMAZ (Advisor)****Assos. Prof. Yakup ÇOŞTU****Asts. Prof. Üyesi Ahmet ÇAKMAK**

Values education; in recent years, it has become a topic that has become increasingly important and has been emphasized with precision. Especially in schools with formal education institutions; studies are carried out on how to conduct values education and to follow a more effective way through which materials.

In this study, the study of Necip Fazıl Kısakürek’s “Çile” was studied in terms of values education. The aim of this study is to determine what the work in “Çile” means in terms of values education. In the first part of the study, the concepts related to values education are mentioned. In the second section, the texts in “Çile” were analyzed and analyzed in terms of justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism and benevolence. The findings of these values were studied directly or implicitly and it was tried to be integrated with the values education. Using the methods of content analysis and review of the literature, qualitative research study aimed to reach the conclusion shaped axis.

Keywords: Necip Fazıl Kısakürek, Çile, value, values education.

KISATMALAR DİZGİNİ

akt.	: aktaran
bs.	: basım
Çev.	: çeviren
DED	: Değerler Eğitimi Dergisi
DEM	: Değerler Eğitimi Merkezi
diğ.	: diğerleri
Ed.	: Editör
EDAM	: Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜBA	: Türkiye Bilim Akademisi
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
Yay.	: Yayınları
YÖK	: Yüksek Öğrenim Kurumu

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Spranger'in Değer Sınıflaması	14
Tablo 1.2. Rokeach'ın Kişisel Değerler Sınıflanması	15
Tablo 1.3. Schwartz'ın Değer Grupları	16-17

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.1. “Çile” Adlı Eserde Tespit Edilen Değerler	93
--	----

ÖNSÖZ

Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle kültürel ve ahlaki değerlerden kopmalar söz konusudur. Toplumsal birlik, beraberlik ve düzenin temel yapı taşlarından olan değerlerin öğretilerek ahlaklı bireylerin yetiştirilmesi amacıyla değerler eğitimi önemli bir misyon taşımaktadır. Birçok ülkenin eğitim sisteminde olduğu gibi, bizim ülkemizde de yenilenen eğitim programları ile değerler eğitimi, eğitim programlarının en önemli amaçları arasında yer almıştır.

Farklı disiplinler ile değerlerin ilişkilendirilerek öğretiminin yapılması değer eğitiminde bir yöntemdir. Edebi ürünlerin toplumsal, kültürel, tarihsel olaylardan etkilenecek konularını şekillendiriyor olması, hayattan izler taşıyarak duyguları, düşünceleri, hisleri insanların bantellerine dokunduracak bir üslup ile anlatması, değerlerin ve edebi ürünlerin bir bağlamda buluşmalarını sağlayabilir. Özellikle şiir türünün işlevselliğine baktığımızda şiirin, beslendiği kaynaklar ve ele aldığı konular açısından kültürel taşıyıcılık özelliği olduğunu görmekteyiz.

Bu bağlamda araştırmanın ilk bölümünde değer ve eğitimi ile ilgili kavramsal çalışma yapılmış; ikinci bölümde ise Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserinde yer alan şiirler adalet, doğruluk/dürüstlük, dostluk, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri incelenmiştir.

Geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurularak eğitimcilere yardımcı olacak bir kaynak sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmam sırasında bilgisini, emeğini ve desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Macit YILMAZ' a, hocalarım Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU ve Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÇAKMAK' a, maddi-manevi desteği ve teşvikleriyle her daim yanımda olan eşim Ömer DEMİR' e Beyefendiye, en değerli destekçim kızım Gizem DEMİR' e, sevgili aileme, tezimin yazım ve yayım aşamasında desteğini esirgemeyen meslektaşım Dilek MENKÜÇ' e teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

I. PROBLEM

Eğitimin en temel işlevlerinden biri, toplumun kültür ve değer unsurlarını gelecek kuşaklara iletmektir. Toplumlar da kültür ve değerlerini kendilerinden önceki kuşağın bıraktığı yerden sürdürerek zengin bir yapıya ulaşır. Bu da ancak değerlerin öğrenilmesi ve hayata geçirilip uygulanmasıyla gerçekleşebilir.

Birçok ülkenin eğitim sisteminde olduğu gibi, bizim ülkemizde de yenilenen eğitim programları ile değerler eğitimi, eğitim programlarının önemli amaçlarından biri haline gelmiştir. Son dönemlerde ülkemizde uygulamaya konulan ve üzerinde tartışılan öğretim programlarında ve yazılan yeni ders kitaplarında bu konunun ağırlığını görmekteyiz. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)'nin Değerler Eğitimi Yönergesinde öğrencilerimizin millî, manevî ve evrensel değerleri hayata geçirmelerini sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak, kendilerine, ailelerine, topluma ve çevreye olumlu katkılar yapan, kendisi, ailesi ve çevresi ile barışık, başkalarıyla iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışan, hoşgörülü ve paylaşmayı bilen, dürüst, erdemli, iyi ve mutlu vatandaşlar olarak yetiştirmek amacıyla; aile birliğine önem verme, sevgi, sorumluluk, saygı, hoşgörü, empati, adil olma, dostluk, yardımlaşma, misafirperverlik, vatanseverlik, kültürel mirasa sahip çıkma, çalışkanlık, şefkat, merhamet vb. değerlerin verilmesi istenmiştir (MEB, 2019).

Değerlerin bireylere aktarılması aşamasında derste kullanılacak materyal ve yöntemlerde dersin verimliliği açısından önemlidir. MEB'in amaçları doğrultusunda uygulanacak olan değerler eğitiminde estetik duyguları geliştirmek, disiplinler arası kriterlerden faydalanarak öğrencilerin dikkatlerini çekmek, ilgilerini celbetmek ve bu değerler ile hemhal olmalarını sağlamak amacıyla farklı sanat dallarından yararlanılabilir.

Edebiyat metinlerinden yararlanılarak değerlerin öğretilmesi de kullanılabilecek yöntemlerden biridir. Bu yöntem soyut olan değerlerin zihne yaklaştırılması açısından da etkilidir.

Bu çalışmada; orta öğretim kademesinde değerler eğitiminde materyal olarak kullanılabilecek edebiyat metinlerinden ve şiir türünün önemli bir örneği olan Necip

Fazıl Kısakürek'e ait "*Çile*" adlı eserin değerler eğitimde kapsamında kök değerlerin incelenip değerlendirilmesi ve eserin değerler eğitimindeki yerinin tespit edilmesi temel problem olarak belirlenmiştir.

Bu çerçevede araştırmanın alt problemleri şu şekildedir?

1. Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserinde hangi kök değerlere yer verilmiştir?
2. Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserinde yer alan kök değerlerin yoğunluğu nedir?
3. Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserinden değer eğitimi sürecinde yararlanılabilir mi?

II. AMAÇ

Bu çalışmanın amacı; kök değerlerimizin edebi metinler ile aracılığı ile bireylere öğretilmesinde Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserinin bir materyal olarak yeri ve önemini vurgulamaktır. Bu sebeple Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserini inceleyerek eserde yer alan kök değerleri ve bu değerlerin hangi sıklıkta kullanıldığını belirlemek ve bu çalışmayı yazılı hale getirmektir. Bu bağlamda toplumsal ve evrensel değerlerimizi, Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" isimli eseri aracılığıyla bireylere tanıtmının mümkün olup olmadığını görmek, değerler eğitiminde bu eserden ne derece faydalanılabileceğini incelemek, değer öğretiminde edebiyat alanından yararlanarak geçmişten geleceğe bir köprü oluşturmak ve eğitimcilere yardımcı olabilecek bir çalışma sunabilmek amaçlanmıştır. Aynı zamanda değerlerin öğretilmesinde monotonluğun azaltılarak öğrencilerin dikkatini çekmek ve öğretimi hedeflenen değerlerin kolayca içselleştirilmesine yardımcı olmak da amaçlar arasında yer almaktadır.

III. ÖNEM

Milli eğitim sistemimizin amaçları arasında değerleri benimseyen; beden, ruh, zihin, ahlak ve duygu bakımından dengeli bireylerin yetiştirilmesi yer almaktadır. Son yıllarda dünyada eğitim programları da değer odaklı olarak hazırlanmaktadır. Değerlerin hayat ile ilişkilendirilerek ortaya konabilmesi kavramların anlamlandırılmasına imkân sağlayarak bireyler tarafından içselleştirilmesini kolaylaştıracaktır. Edebi ürünlerin hayattan izler taşıyarak duyguları, düşünceleri, hisleri insanların bamtellerine

dokunduracak bir üslup ile anlatması, değerlerin ve edebi ürünlerin bir bağlamda buluşmalarını sağlayabilir. Özellikle şiir literatürünü göz önünde bulundurduğumuzda şiirin, beslendiği kaynaklar ve ele aldığı konular açısından kültürel taşıyıcılık özelliği olduğunu görmekteyiz. Buna örnek olarak İslamiyet öncesi Türklerin sözlü geleneklerindeki koşuktan Osmanlı Dönemi'ndeki divan şiirine, Süleyman Çelebi'nin *Vesiletu'n-Necat*'tından Mevlana'nın *Mesnevi*'sine kadar birçok eser gösterilebilir. Bu da şiirin, büyük oranda toplumsal ve kültürel değerleri içinde bulundurduğunun göstergesidir. Doğrudan değerlere odaklanılarak yazılmış eserlerden ziyade, dolaylı bir anlatımla toplumda önemli sayılabilecek birçok değer işlendiği eserlerin incelenerek genç kuşaklara aktarılması bir farkındalığın oluşmasını sağlayacaktır.

Necip Fazıl Kısakürek' in gerek eserlerinde gerekse konferanslarında dile getirdiği en temel konu toplumsal ve ahlaki bozulmalar ile mücadele etmektir. Bu sebeple yapılan çalışma, sosyal çözümlerin yoğun olarak yaşandığı 21. yüzyılda değerlerimizin, Necip Fazıl Kısakürek gibi hayatı ve fikri yapısı göz önünde bulundurulduğunda toplumun değerlerine ve problemlerine önem veren bir şairin eseri aracılığıyla öğretilmesinin literatüre katkı sağlayacağı ve eserin değerler eğitiminin ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebileceği düşünüldüğünden önemlidir. Değerler eğitimi alanında bu eserin incelenmesi, elimizde var olan bir malzemeden istifade edebilme açısından önemlidir. Aynı zamanda buna benzer çalışmaların genellikle Türkçe ve Edebiyat Bölümleri tarafından yapılmasının yanında İslam Dini'nin estetiğe verdiği önem ve Değerler Eğitimi ile Din Eğitimi'nin ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda İlahiyat alanında da bu çalışmaların yapıldığı ve önem arz ettiğinin farkındalığı açısından önemli olabileceği düşünülmüştür.

IV. SINIRLILIKLAR

Bu çalışma,

- Değerler eğitimi çok geniş kapsamlı bir kavram olduğundan ve Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserinde birçok değer yer aldığından araştırma gereği sadece öğretim programlarında yer alan kök değerlerden "*adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*" değerlerinin incelenmesi ile sınırlıdır.

V. VARSAYIMLAR

Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserinde yer alan değerlerin öğretim programlarında yer alan kök değerlerden "*adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*" değerleri ile uygunluk içerisinde olduğu varsayılmaktadır.

Edebi eserlerin bir türü olan şiir ile değerlerin bireylere kazandırılabilceği varsayılmaktadır.

VI. YÖNTEM

Bu bölümde sıralı şekilde araştırma yöntemi/ deseni/ modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları, veri analizi bulunmaktadır.

A. Araştırma Yöntemi/Modeli

Sosyal bilimlerde üç temel yaklaşım vardır. Bunlar; Pozitivist, Yorumlayıcı ve Eleştirel yaklaşımlardır. Bu çalışmamızda toplumsal gerçekliği, yaşadığımız dünyada her şeye attığımız anlamlar olarak tanımlayan yorumlayıcı yaklaşımı üzerine kurulmuştur (Neuman, 2014: 117)

Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserinin değer eğitime katkısını incelemeyi amaçlayan bu çalışma betimsel tarama modelindedir. Çalışmada bu modelin tekniklerinden olan betimsel analiz kullanılmıştır. Ayrıca doküman incelemesi tekniği de kullanılmıştır. İlk bölümde daha çok konuyla ilgili kavramsal çerçeve üzerinde durulmuş ve tafsilatıyla taranmıştır. İkinci bölümde de eser değer eğitimi bakımından incelenirken eserde yer alan şiirler değerlendirilip, doğrudan veya örtük olarak yer alan "*adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*" kök değerleri ile ilgili ifadeler belirlenmiş, ardından bu ifadeler yorumlanarak ilgili olduğu değer başlığı altında verilmiştir. Bu değerler; Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarında yer alan ve öğrencilere kazandırılmak istenen millî, manevî, ahlâkî değerlere uygun ve bu değerleri kapsayıcı nitelikte olması, değer eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalar, tezler, uzman ve öğretmen görüşleri dikkate alınarak seçilmiştir.

B. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmada evren ve örneklemin belirlenmesi bilimsel ölçütler eşliğinde yapılmıştır.

Araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği gerçek ya da hipotetik insan, olay ya da objelerin bütününe evren adı verilir. İki tür evrenden bahsedilmektedir. Genel evren, bir anlamıyla düşünce olarak evren olup soyut ve ölçülemez durumdadır. Bir de genel evrene göre daha sınırlı olan ulaşılabilir nitelikteki hedef evren vardır. Örneklem, evrenden daha doğrusu sınırlı ve ulaşılabilir olan hedef evrenden belli kurallara göre seçilen ve her bakımdan bu evreni temsil eden küçük bir kümedir (Balcı, 2006: 80). Araştırmalarda evrenin tamamı üzerinde araştırma yapmak yerine örneklem almak tavsiye edilmektedir. Evren yerine örneklem almanın gerekçeleri arasında da maliyet, kontrol, etik zorunluluklar, verilerin eskimesi gelmektedir (Balcı, 2006: 81).

Araştırmada kullanılacak evren ve örneklem Necip Fazıl Kısakürek'in şiirleri üzerinden oluşturulmuştur. Araştırmanın evreni, Necip Fazıl Kısakürek'in bütün şiirleridir. Çalışmanın örneklemini ise Necip Fazıl Kısakürek'in hayatı ve düşünce dünyasındaki değişimlerden sonra şiirlerinin bir kısmını bir çatı altında toplayarak tek şiir eserim dediği "*Çile*" isimli şiir kitabıdır.

C. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın esas verisi, Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinin toplandığı "*Çile*" adlı eserdir. Değerler eğitimi ile ilgili sempozyumlarda yayınlanan bildiriler ve tebliğler, bu alanda yapılmış olan incelemeler, yorumlar ve akademik çalışmalar takip edilmiştir. Değerler eğitimi ile ilgili kitaplara başvurulmuştur.

Ayrıca bu konuda Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü (YÖK)' nün tez katalogları incelenerek değerler eğitimi alanında yapılan benzer çalışmalardan da faydalanılmıştır.

D. Veri Analizi

Araştırmada; Necip Fazıl Kısakürek'in "*Çile*" adlı eserinde yer alan şiirlerin içerikleri sistematik bir şekilde irdelenerek betimsel analiz yapılmıştır. Veriler, eserde yer alan "adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" kök değerlerini doğrudan veya örtük olarak işleyen bölümler tespit edilerek elde edilmiştir. Nitel olarak sınıflandırılarak bilgisayara

aktarılan veriler analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular sayısal olarak grafiklerle gösterilmiş ve yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde değer, değerlerin önemi, değerlerin özellikleri, değerlerin sınıflandırması, değerler eğitimi ve çalışmada tespit edilen değerlerin tanımlamalarına yer verilmiş, ilgili kavramsal çerçeve oluşturularak kavramların birbirleriyle ilişkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1. DEĞER KAVRAMI

Değer kavramı yapısı itibarı ile pek çok disiplinin üzerinde ısrarla durduğu bir kavramdır. Sosyoloji, psikoloji, felsefe, antropoloji, din, eğitim gibi farklı bilim dalları tarafından konu edinilmiş olması değer kavramının tek bir tanımının yapılmasını güçleştirmiştir. Her disiplin bu kavramla ilgili olarak kendisini ilgilendiren boyutunu ele almış ve incelemiştir. Bu sebeple disiplinler arasında bir fikir birliği sağlanamamış ve değer kavramının tek bir tanımı yapılamamıştır. Dolayısıyla değerlere ait bir tanıma yer vermektense değişik tanımlamalardan bahsetmenin daha doğru olduğu düşünülmektedir.

Sosyal bilimler başta olmak üzere; matematik, iktisat ve dini bilimler gibi farklı bilim dallarında kullanılmakta olan “değer” kavramı, Türkçe Sözlük’te (TDK, 2019) şöyle ifade edilmektedir:

1. Bir şeyin önemini belirtmeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.
2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, bedel, kıymet, paha.
3. Üstün nitelik meziyet, kıymet.
4. Üstün yararlı nitelikleri olan kimse.
5. (Felsefe) Kişinin isteyen gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey.
6. (Matematik) Bir değişkenin veya bilinmeyeninin sayı ile anlatımı.
7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.

Latincede kıymetli olmak anlamına gelen “valare” kökünden türetilen değer kavramı, ilk defa sosyal bilimcilere Zraniecki tarafından kazandırılmıştır (Bilgin, 1995; akt. Yılmaz, 2015: 12).

Değer, her toplumun sahip olduğu kültürü meydana getiren inançlar, fikirler ve normlar sistemidir. Bu normların her biri bir değerdir. Örneğin; sanat, ahlak, teknik, hukuk, dil gibi (Ülken, 1969: 73).

Farklı disiplinler tarafında tanımı yapılan değer; ekonomi de bir mal için ödenen para, felsefede nesne ya da kişinin taşıdığı nitelik, işletmede kendi çıkarlarına bağlı kalmadan ulaşılmak istenen kusursuz durum, sanatta ise resimdeki açık ve koyu renkler arasındaki ilişki olarak açıklanmıştır (*Türkiye Bilimler Akademisi [TÜBA]*, 2011: 280).

Değer; ahlak ya da felsefede belli duyguları, arzuları, ilgileri, amaçları, ihtiyaçları olan öznenin belirli nitelikler yükleyerek takındığı tavır olarak tanımlanmaktadır. Değer; bir ölçüt olarak, olanla olması gereken ayrımını içerdiğinden her daim olumlu ya da olumsuz bir şey olarak görülür. İktisatta ise değer; satılabilen bir mal, eşya ya da hizmetin maddi ederi olarak tanımlanmaktadır (Cevizci, 1999: 201-202).

Türkiye’de değerler ile ilgili ilk çalışmaları yapan Güngör’e (1998: 27-28) ve Bilgin’e (2003: 80-81) göre ise değer, bir şeyin arzu edilebilir ya da edilemez olduğuna dair inanç, kişilerde duygusal tepkiye yol açan ideallerdir. Arzu edilen, ilgi ve ihtiyaç duyulan şeydir. Aralarında bazı farklılıklar olsa da değer ve inanç eşittir. İlgili oldukları alana göre farklılaşan değerler, nihai amaçları veya bu amaçlara götüren davranışlara ilişkin olarak da farklılaşmaktadır.

Geleneksel felsefi anlayışa göre değerler, bireyde var olan özelliklerdir. İnsana düşen görev ise varlığına yeni bir değer eklemekten ziyade zaten onda var olan bu değeri fark etmektir (Hökelekli, 2011: 193).

Değer, bir toplum içerisinde veya bir inanış ve ideoloji içerisinde kendi varlık birlik, işleyiş ve devamını sağlamak için insanlar tarafından kabul edilerek benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü görüş, düşünüş, davranış, kural ve kıymetlerdir (Avcı, 2007: 18; Kızılçelik ve Erjem, 1994: 99).

Değer, tercih yapma ve karar verme durumunda kullanışlı bir yapıya sahiptir. Bir seçim yapma söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır (Bacanlı ve Dombaycı, 2015: 890).

Nesneleri, insanları, düşünceleri, durumları ve eylemleri; iyi-kötü, arzu edilen-arzu edilmeyen gibi yargıları oluşturan ilkeler, standartlar, prensipler olarak ifade edilen değerler, insanlara davranışının biçimleri veya sonuçları arasından bir seçim yapmasına yardımcı olan kavramlardır (Halstead ve Taylor, 1961; akt. Keskin, 2016: 21; (Kluckhohn ve Strodtbeck, 1961; akt. Keskin, 2016: 21).

Keskin'e (2016: 21) göre değer tanımlamalarındaki temel kavramlar; inanç, yargı, ölçüt, rehber, kılavuz, amaç, hedef, gaye, standart, prensip, kural, kıymet, duyuş, düşünüş, tutum ve davranışlardır.

Bu temel kavramları esas alarak Keskin (2016: 21) şöyle bir tanımlama yapmıştır:

“Değerler insan, toplum, kurum veya ideolojinin düşünce, hüküm, tutum, davranış ve etkinliklerinde tercih edilen, kabul görülen, benimsenen, arzu edilen ve istenilen inanç, yargı, amaç, hedef, gaye, ölçüt, rehber, kılavuz, standart, kural, duyuş ve düşünüşlerdir.”

Daha önce de belirtildiği gibi değer kavramı hem sosyal alanda hem fen alanında birçok bilim dalının kapsamına giren bir kavramdır. Bu sebeple farklı disiplinlerde farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Bu çalışmada değer kavramının farklı tanımlamalarına yer verilmiştir. Bu tanımlardan yola çıkarak bir tanımlama yapacak olursak; toplumsal düzeni sağlayarak bireyleri amaçlarına ulaştırabilecek, ilgi ve ihtiyaç duyulan sosyal, kültürel, ekonomik kısacası maddi ve manevi öğelerin tümüne değer denilebilir.

1.2. DEĞERLERİN ÖNEMİ

Değerler, ideal olan davranış biçimlerini ifade eden, doğru karar verebilmede bireye yardımcı olan genel kaidelerdir. Değerler, toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlayabilme adına önemlidir. Bu perspektiften bakılınca toplumu oluşturan ve bireyler tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; ortak duygu, düşünce ve amacı yansıtan genel kabul görmüş ahlaki ilke ya da inançlara da değer denilebilmektedir. Tutumların, ideolojilerin ve ahlaksal yargıların önemli belirleyicileri

olan değerler, insanların dış dünyayı algılamalarında da önemli paya sahiptirler (Avcı, 2007: 3).

Değerlerin bireysel yönünden ziyade toplumsal yönünün ön planda olduğu söylenebilir. Çünkü değerler; sosyal hayatı düzenlemesi, bireyin toplum içindeki davranışlarını ve bireylerin birbirleri ile olan iletişimlerini kontrol etmesi açısından bir kontrol sistemi görevi görmektedir. Değerler, toplum içerisinde bireyleri yanlış olan davranışlardan engelleyerek doğru olana yönlendirmektedir. Bu şekilde toplumlarda doğru davranışlar yerleşerek gelişim sağlanır. Birey doğduğu ve yaşadığı toplumun kültür ve değer yargılarını öğrenip içselleştirerek toplum içinde huzurlu bir yaşam sürebilir.

Bireyde kimlik duygusunun gelişimi bebeklikten itibaren bilinçli ya da farkında olmadan aktarılan değerlerle gerçekleşmektedir. Yaşamın başlangıcından itibaren kültür, aile, gelenekler, yaşantılar gibi faktörlerin etkisiyle bu değerler kazanılır. Değerler ile birlikte oluşan kimlik kazanımı bireyi toplumla bütünleştirir. Bu da toplumsal bilinç mekanizmasını güçlendirmektedir (Avcı, 2007: 29-30).

İnsanlığın ortak kültür mirasını geliştirmeyi amaçlayan uluslararası bir kuruluş olan United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)'ya göre de günümüzde yaşamın ve çevrenin çeşitli formlarının mahvedilerek yok oluşu; temel insani değerlerin erozyona uğraması, sorumluluk duygusundan uzak, tatminsizliğin yol açtığı üretim ve tüketim çılgınlığı ile karşı karşıya kalmış durumdayız. Vicdan ve merhamet duygularını göz ardı eden insanlık algısının sonuçları olan bu hezeyanı engellemek için eğitimin hemen her alanında değerleri ön plana çıkarmak gerekmektedir. Bu sebeple UNESCO dünyanın birçok ülkesinde 1995 yılından bu yana uygulanan Yaşayan Değerler Eğitimi (Living Values Education) programını destekleyerek 2001 yılından itibaren teknik ve mesleki eğitim alanındaki çalışma programlarına değerleri adapte etmiştir (UNESCO, 2005; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2016: 34).

Günümüzde genel çerçevede toplumsal alandaki bozulmalar, özel çerçevede gençler arasındaki problemler birçok yerel ve uluslararası araştırmacı ve kurum tarafından dile getirilmektedir. Gençler, her geçen gün artış gösteren şiddet olayları, sosyal problemler ve çevrelerindeki dünyaya saygı yoksunluğundan etkilenirken onların

öğretmenleri ve ebeveynleri de yeni zorlamalara maruz kalmaktadırlar (UNESCO, 2010; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2016: 34).

Günümüz toplumlarında kötüleşen gençlik eğilimleri; şiddet ve saldırganlık, hırsızlık, saygısızlık, merhametsizlik, önyargı, kötü dil/argo kullanımı, erken cinsel gelişme ve cinselliğin kötüye kullanımı, ben merkezlilikteki artış ve toplumsal sorumluluktaki düşüşle birlikte alkol ve uyuşturucu gibi kendine zarar verici davranışlardaki artışlar, birey, aile ve toplum yapısındaki bozulmalar, kitle iletişim araçlarının ahlaki deformasyona sebep olan fonksiyonları aile ve okulların değerler eğitimine sarılmasını gerekli kılmaktadır (Lickona, 1991 ve California School Boards Association, 1982; akt. Kaymakcan ve Meydan, 2016: 34).

Değerlerin önemini bu sebepler ışığında değerlendirecek olursak, toplum yaşamını devam ettirebilmek, her sahada karakterli insanlar yetiştirebilmek ancak ortak değerler ile mümkün görünmektedir. Bireylerin kişilik kazanarak sosyalleşmesi, toplumların ideallik seviyesine ulaşabilmesi, sosyal dayanışma ve yardımlaşma, toplumların kültürlerini oluşturabilmesi vs. ancak değerler vasıtası ile gerçekleşebilir. Gün geçtikçe artmakta olan tüketim, kültürel yozlaşma, kültür boşluğu, yabancılaşma, kimlik bunalımları, şiddet eğilimleri, intihar, cinsel hastalıklar, sosyo-ekonomik adaletsizlikler, çevre kirliliği gibi birçok sorunun önlenmesine bir çözüm önerisi olarak, değerler ve değer eğitimi getirilebilir. Değerlerin tüm insanlık için önem teşkil ettiğini gösteren en temel kanıt ise, dünyada ve aynı zamanda tüm dinlerde mevcut olan evrensel öğütler yahut ilkelerdir.

1.3. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ

Bireylerin ve toplumların hayatında önemi büyük olan değerlerde bazı özellikler taşımaktadır. Değer tanımlamalarında olan farklılık ve çeşitlilik, değerlerin özelliklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacılar, değerleri ele alış yaklaşımlarına uygun olarak birtakım özellikleri farklı tanımlamalarla ele almışlardır.

Değerler konusunda çalışmalar yapan Schwartz ve Bilsky (akt. Akbalık, 2015: 20) değerlerin özelliklerini altı maddede bir araya getirmiştir. Bu özellikler şöyle sıralanmaktadır:

-Değerler inançtır. Ancak tümüyle nesnel ve duygulardan arındırılmış değillerdir. Fikir niteliği taşımazlar. Soyut ve kişiseldirler, etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.

-Değerler bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (haklılık, adil olma, yardımseverlik vb.) ilişkilidir.

-Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedir. Örneğin itaatkârlık değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız ilişkilerin tümünde geçerlidir.

-Değerler davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görür.

-Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanır. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.

-Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir.

Keskin (2016: 30-33) değer kuramcılarının, değerleri ele alış yaklaşımlarına göre değer özelliklerini tanımlamaya çalıştıklarını belirtmiştir. Değerlerin, kapsam ve içerik olarak büyük oranda benzerlik gösteren farklı yönlerinin ortaya konmasıyla, değerlerin özelliklerini şu şekilde ele alınmıştır:

1. Değerler birbirlerinden bağımsız değildir.
2. Değerler arasında hiyerarşik bir yapı vardır.
3. Değerler değişken bir yapıya sahiptir.
4. Değerler sistemine yeni değerler dahil olmaktadır.
5. Değerlerin insan ve toplum hayatında önemli bir yeri vardır.
6. Değerler sosyal pekiştireçlerle desteklenir veya etkisini kaybeder.
7. Değerlerin göreceli boyutu vardır.
8. Değerler toplum tarafından uzlaşa sonucu oluşmuştur.
9. Değerlerin evrensel boyutu vardır.

Araştırmacıların ortaya koydukları tespitler sonucunda bu özellikler incelendiğinde her birinin az çok birbiri ile örtüştüğü görülmektedir. Bu tespitler

bağlamında bir değerlendirmede bulunacak olursak: Değerler insanlara, nasıl davranmaları gerektiği hususunda yol göstericidir. Değerler davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış olup olmadığının ölçütü niteliğindedir. Benimsenen değerlerin bir ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple değere uyan kişi için o değer kuvvetli bir tutum ve inançtır.

İnsanlar inandıkları değerler için bazen çok ciddi şeyler göze alabilir. Değerler toplumlar ve insanlar için önem derecesine göre bir sıralamaya tabidir. Yani bazı değerlere toplum veya insan tarafından daha fazla önem verilebilir. Değerler evrensel bir yapıya sahip olmanın yanında öznel bir yapıya da sahiptir. Toplumdan topluma ve insandan insana değişebildikleri gibi zaman kendi içinde de değişime uğrayabilirler. Değerler genel olarak toplumun ortak ürünüdür. Ortak kültür çerçevesinde oluşan değerler toplumsal bütünlük ve dayanışmada da etkisini göstermektedir.

1.4. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI

Değer kavramı hem soyut bir kavram olması hem de uzun zamandır fen ve sosyal bilimlerin birçok alanında araştırma konusu olması sebebiyle belli çizgiler içerisinde kalan bir kavram olmamıştır. Değerler üzerinde çalışmalar yapan araştırmacılar da çalışmalarını kolaylaştırmak ve sistematik bir temele oturtmak için değerleri çeşitli sınıflamalara tabi tutmuşlardır. Değerlerin tespiti, önceliklendirilmesi, değer yönelimleri, değer alanları gibi sebeplerle farklı şekilde sınıflandıranlar olmuştur. Çalışmamızda bu sınıflandırmalar arasında en çok kabul gören Spranger, Rokeach ve Schwartz'a ait olan sınıflandırmalara değinilecektir.

1.4.1. Spranger'in Değer Sınıflandırması

Psikolojide değer testi ilk defa Spranger tarafından 1928 yılında kullanılmıştır. Spranger, deneklerinin her birinde hâkim olan değerlere göre onları şahsiyet tiplerine ayırmaya çalışmıştır. Her bireyin estetik, bilimsel, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini olmak üzere ayırdığı bu altı temel kişilik tipinden birine gireceğini ifade etmiştir. Bireyin belirli davranış tarzlarını gösterdiğini öne süre Spranger'in varsayımından hareketle bu sınıflamalar 1951'de Allport, Vernon ve Lİndzey tarafından ölçeğe dönüştürülmüştür (Güngör, 1993: 90).

Tablo 1.1. Spranger’in Değer Sınıflaması

Değerler	Özellikleri
1 Bilimsel Değerler	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirci, akılcı ve entelektüeldir. Bu değere sahip olan bireylerin araştırmacılık yönü gelişmiştir.
2 Dini Değerler	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.
3 Ekonomik Değerler	Yararlı ve pratik olana değer verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir. Bireyin hayatındaki en önemli amacı servet edinmek ve bu alanda başkalarını geçmektir.
4 Estetik Değerler	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı, olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür. Bu değere sahip olan bireylerin sanatsal yönleri daha ağır basmaktadır.
5 Politik Değerler	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir. Politik değerleri ağır basan bir birey, güç elde etmek ve bu gücü başkalarını etkileme yolunda kullanmaktadır.
6 Sosyal Değerler	Bşkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempatiktir, bencil değildir. Bireyin amacı, insanlarla sevgiye dayalı ilişkiler kurmak ve gerçek dostluğu yakalamaktır.

Kaynak: Allport, Vernon ve Lindzey, 1960, akt. Keskin, 2016: 28

1.4.2. Rokeach’ın Değer Sınıflandırması

Rokeach, değeri belli bir davranış biçiminin kişisel veya toplumsal olarak karşıtlarına tercih edilmesine dair kalıcı inançlar olarak görmüştür. Rokeach, değerlerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutları üzerinde durmuştur. Rokeach, “The Nature of Human Values” adlı eserinde değerlerin, Amaç Değerler ve Araç Değerler olarak iki ana başlıkta toplayarak her bir ana başlık altında da on sekiz değer sıralamıştır. Amaçsal değerler (kişisel değerler ve sosyal değerler) ve araçsal değerler (ahlaki değerler ve yeterlik değerleri) arasındaki ilişkiyi de “değerler sistemi” olarak ifade etmiştir (Rokeach, 1973: 5-28; akt. Keskin, 2016: 40-41).

Tablo 1.2. Rokeach'ın Kişisel Değerler Sınıflandırması

Değerler Gurubu	Değerler		Değerler Gurubu	Değerler	
Amaç Değerler (Kişisel ve Sosyal Değerler)	1	Aile güvenliği	Araç Değerler (Ahlaki ve Yeterlik Değerleri)	1	Bağımsız olma
	2	Başarı içinde bir dünya		2	Bağışlayıcı
	3	Başarılı olma		3	Cesaretli
Amaç Değerler (Kişisel ve Sosyal Değerler)	4	Bilgelik	Araç Değerler (Ahlaki ve Yeterlik Değerleri)	4	Dürüst
	5	Dini olgunluk		5	Entelektüel
	6	Eşitlik		6	Geniş görüşlü
	7	Gerçek dostluk		7	Hırslı
	8	Güzellikler dünyası		8	İtaatkâr
	9	Heyecan verici bir yaşam		9	Kendini kontrol eden
	10	İç huzur		10	Kibar
	11	Kendine saygı		11	Kendine hâkim
	12	Mutluluk		12	Mantıklı
	13	Gerçek Dostluk		13	Neşeli
	14	Özgürlük		14	Sevecen
	15	Rahat bir yaşam		15	Sorumluluk sahibi
	16	Sosyal kabul		16	Temiz
	17	Ulusal güvenlik		17	Yardımsever
	18	Zevk		18	Yaratıcı olma

Kaynak: Rokeach, 1973:32-33, akt. Keskin, 2016: 41

1.4.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

S. Schwartz, değerleri içerik ve yapılarına göre insanda doğuştan var olan temel ihtiyaçlar, sosyal etkileşimli ihtiyaçlar ve kurumsal ihtiyaçlar olmak üzere üç grup evrensel insan ihtiyaçlarının bilişsel temsilleri olarak ele almıştır. Buna göre değerler, bireylerin amaçları doğrultusunda ihtiyaçlarını ifade etme şeklidir (Schwartz ve Bilsky, 1994; akt. Keskin, 2016: 43).

Schwartz ve Bilsky 1987 ve 1990 yıllarında Almanya ve İsrail'deki örneklem kitleler ile yaptıkları araştırmalarında, Rokeach'ın 26 değerden oluşan listesini 56 değeri kapsar biçimde genişletmişlerdir. Schwartz, 56 değer üzerinden, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu toplam 54 ülkeden veri toplamıştır. Verilerden hareketle yapılan analizlerin sonucunda 56 değeri, evrensel nitelik taşıdığı düşünülen 10 değer çatısı altında toplamıştır (Schwartz, 2006; akt. Keskin, 2016: 43).

Tablo 1.3. Schwartz'ın Değer Grupları

Değer Grupları		Değer Grup Özelliği	Değerler
1	Hazcılık	Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak.
2	Uyarılma/Harekete Geçirme	Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.
3	Özyönelim/Kendi Kendini Yönlendirme	Düşünce eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak.
4	Evrenselcilik	Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak.
5	İyilikseverlik	Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak.
6	Geleneksellik	Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak.

Tablo 1.3. Devamı: Schwartz’ın Değer Grupları

7	Uyma	Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek.
8	Güvenlik	Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek.
9	Güç	Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görünümü koruyabilmek.
10	Başarı	Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak.

Kaynak: Schwartz, Universals in the Content and Structure of Values, ss. 5-12, akt. Keskin, 2016: 43-44.

1.5. EĞİTİM KAVRAMI

Eğitim kavramı da değer kavramı gibi analizi zor bir kavramdır. Eğitim kavramının zorluğu da hem çeşitli alanlarda ele alınıyor olması hem de kapsamının geniş olmasından kaynaklıdır. Bu sebeple farklı eğitim tanımlarını ele alarak konuya daha geniş perspektiften bakmaya çalışacağız.

Eğitim kavramı, daha önceleri kullanılan “terbiye” kavramının yerine kullanılmaya başlanmıştır. Arapçadan dilimize girmiş olan terbiye kavramının kökü “rbb”dir. Beslenme, büyütme, düzene koyma gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Türkçeyi arılaştırma çabaları sonrasında terbiye kavramı yerini eğitim kavramına

bırakmıştır. “Ağaç yaşken eğilir.” atasözündeki ‘eğilmek’ fiilinin taşıdığı manadan yola çıkarak alınmıştır (Çelik, 2013: 12).

Terbiye, 1940’lı yıllara kadar eğitim kavramının yerine kullanılan bir kavram olsa da etimolojik olarak bugünkü eğitim kavramından farklı anlamları da içerdiği görülmektedir. Özellikle Arapça “Rab” kökünden gelmesi ve Kur’an’da sık kullanılması itibarıyla din ile ilişkisi daha güçlüdür. Bu sebeple din eğitimi alanında eğitim kavramının yerine terbiye kavramını tercih eden bazı araştırmacılar, eğitim kavramının terbiye kavramının anlamlarını içermediğinden yetersiz olduğunu ileri sürmüşlerdir (Tosun, 2002: 19).

Eğitim, doğaya, topluma, insana, kültüre, sanatta yani kısaca tüm bilgi ve değer alanına yönelik davranış, öğretim ve eğitsel faaliyeti kapsayan zengin bir kavramdır. Tarih boyunca önemli bir kavram olmasına rağmen özellikle 19. ve 20. yüzyılda bu alanda ciddi çalışmalar yapılarak eğitim bilimsel bir disiplin kimliğine bürünmüştür (Altaş ve Arıcı, 2015: 48).

Eğitim, yetişkin neslin bir plan ve gayeye göre yetiştirmekte olan nesillerin gelişimini sağlamak için yaptığı çalışmalardır (Ayhan, 1995: 16). Kişilik değiştirmede bir çevre etkenidir. Çocukların ve gençlerin toplum yaşamında yerlerini almaları için gerekli olan bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme faaliyetidir. Kişinin bedence, ruhça ve zekaca en güzeli bulup ortaya çıkarmasıdır (Büyükalın Filiz, 2006: 4-5).

Ülken’e (1969: 91) göre eğitim, her toplumda değerler ve kurumların yetişkin nesilden yetiştirmekte olan nesillere aktarılmasını sağlayan en yaygın toplum görevlerindendir. Bir toplumun değer yargılarını, bilgi ve beceri birikimini yani kısacası kültürünü yeni kuşaklara aktarma, kişinin bir bütün olarak kendini gerçekleştirme sürecidir. Kişinin belli bir alanda bir yeti ya da melekesinin birtakım yöntemlerle gelişmesini sağlayan faaliyetlerin tümüdür (Cevizci, 1999: 284). Eğitim genel olarak bireyleri, yaşantılarına kendilerine aktarılan değerler doğrultusunda değiştirme ve dönüştürme faaliyetidir (Cevizci, 2010: 165).

Eğitim, önceden belirlenmiş amaçlara göre bireylerin davranışlarında gelişme sağlamaya yarayan, maddi ve manevi kalkınmayı sağlayıcı planlı etkiler sistemidir. Ferdin, yaşadığı toplumda, pratik değeri olan kabiliyet, yöneliş ve diğer davranış

formlarını edindiği süreçler toplamıdır (Çelikkaya, 2006: 26). Fert ve cemiyet için önemli ve geniş bir alana sahip olan eğitim, belli bir plan ve hedefe göre insanın yetiştirilmesi ve ruh, beden sağlığını koruyarak geliştirmesi için yapılan faaliyetlerin tümüdür (Ayhan, 1982: 12). Kişinin istenilen doğrultuda geliştirilmesi için hedeflere yönelik olarak yeni yetenek ve bilgi kazandırılması yolundaki çalışmalardır (Akyüz, 2013: 2). Teorik ya da teknik bilgi, değer, sosyal rol veya davranış kalıplarının, eğitim kurumlarında formal yöntemlerle; gazete, dergi, aile gibi kurumlarda da informal yöntemlerle kişilere aktarılmasıdır (Demir ve Acar, 1997: 72).

Bir çocuğu ilk halinden çıkararak sahip olduğu potansiyeli ortaya çıkarmak, insanın ahlaki ve zihni formasyonunu yönetmek, yetiştirmek, terbiye etmek olarak ifade edilir (Foulque, 1994: 127). En geniş anlamı ile insanda istenilen yönde davranış geliştirme ve değiştirme faaliyeti olarak tanımlanan eğitim kavramına, biyolojik insandan kültür insanına geçme, insanı insan yapma da denilir (Bilgin ve Selçuk, 1991: 26).

Tosun (2002), eğitim kavramı hakkında yaptığı çalışmada Wolfgang Brezinka'nın eğitim kavramının arkasında gizlenen kavramların çeşitliliğini ortaya koymak için altı ülkeden eğitim hakkında yapılmış tanımlamaları ele almasını incelemiştir.

Brezinka altı ülkeden seçtiği tanımları inceledikten sonra eğitim kelimesinin değişik olarak en az yedi kavram ve buna ilaveten bu kavramların tamamı için bir de üst kavram olarak kullanıldığı tespitinde bulunmuştur. Bu yedi kavram şunlardır:

- Eğitim, bir süreçtir.
- Eğitim, bir sürecin sonucudur.
- Eğitim, bir eğiticinin yaptığı iştir.
- Eğitim öğrencinin yaptığı iştir. (Kendi yaşantıları sürecinde kendini değiştirme)
- Eğitim, eğiten ile eğitilen arasındaki ilişkilerin etkisidir.
- Eğitim, eğiten ile eğitilen arasındaki etkileşimin adıdır.
- Eğitim, eğiticilerin hedefidir (Brezinka, 1981: 41; akt. Tosun, 2002: 16).

Brezinka, o uzun tartışmalı ve karmaşık tanımlar içerisinde kendi ifadesi ile eğitimi şu şekilde tanımlamıştır:

“Eğitim, insanların, diğer insanların şahsiyetlerini herhangi bir açıdan desteklemeyi denedikleri davranışlar bütünüdür.” (Brezinka, 1981; akt. Tosun, 2002: 19)

Türkiye’de eğitim bilimleri alanında kabul görmüş eğitim kavram tanımlamasını ise Selahattin Ertürk çeşitli batılı yazarların eğitim tanımlamalarını inceledikten sonra yapmıştır. Ertürk (1997: 12) eğitimi “bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci” olarak tanımlamaktadır.

Çeşitli eğitim tanımlamaları incelendiğinde ortak olarak göze çarpan ifadeler şunlardır: Eğitim, bir süreçtir ve davranış değişme faaliyetidir. Eğitim, bireyi hem kendisine hem topluma hem de hayata katkı sağlayabilmesi için maddi ve manevi her alanda gelişmesini ve yetişmesini sağlayan bir yoldur.

1.6. DEĞER EĞİTİMİ

Eğitimciler arasında her zaman tartışılan önemli konulardan birisi olan eğitimin gayesinin ne olması gerektiği sorusu sonucunda üç nokta ön plana çıkmıştır: İnsanın zihnini ve düşünme kabiliyetini geliştirmek, duygu ve irade yönünü güçlendirmek ve bedenini eğitmek. İnsan sağlıklı bir yaşam sürerek başarıya ulaşmak için zihin ve bedenini eğitmelidir. Zihin ya da beden eğitimi insanı daha akıllı ve güçlü hale getirebilir. Fakat bu akıl ve gücün tüm insanlık ve varlık için faydalı bir şekilde kullanılabilmesi ancak ahlak ve değerler eğitimi ile mümkündür (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 137).

Değer eğitimi ile ilgili literatürde çok farklı tanımlarla bulunmaktadır. Öne çıkan iki tanım ise; değerlerin açık ve bilinçli bir şekilde öğretilme süreci ile doğrudan ya da dolaylı olarak kişilerin değerler hakkındaki anlayışlarını geliştirerek, onların toplumun üyesi olarak davranabilmeleri için gerekli olan bilgi ve becerileri kazandırmadır (Brown, 2006; akt. Keskin, 2016: 77).

Değer eğitimi, değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak açık ve bilinçli bir şekilde öğretilme süreci olup bireylerin değerler hakkındaki anlayış ve bilgisini geliştirerek onların bireysel ve içinde bulunduğu topluma uyumlu bir şekilde davranabilmeleri için gerekli olan bilgi ve becerileri bilişsel düzeyden duyuşsal düzeye geçme faaliyeti olarak tanımlanmaktadır (Brown, 2005; akt. Keskin, 2016: 77).

Değer eğitimi bireylerin değer geliştirmelerine ve tatminkâr bir hayat kurabilmelerine yardımcı olmayı amaçlar. Değerler eğitimi, bireyin ve toplumun iyiliğine katkı sağlamayı hedeflemektedir (Kirschenbaum, 1995; akt. Keskin, 2016: 77).

“Günümüzde küreselleşme ile birlikte postmodern toplum, üyelerine daha geniş perspektifli bir kültür havuzu sunmaktadır. Yeni toplum bireylere değerleri edinmede bir yandan otonomi sağlamaya çalışırken bir yandan da bireyden toplumsal sadakati hoşgörü, farklılıkları kabullenme ve uzlaşa da istenmektedir.” (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 141)

Tüm bu tanımlar ve gelişim süreci incelendiğinde küreselleşmenin de etkisiyle kültürlerin ve toplumların iç içe olduğu, kozmopolitliğin arttığı ve bunlara bağılı olarak da değer ve kültür yargılarında olan çözümlerin olduğu gözlemlenmektedir. Demokratik bir toplumun temel yapı taşlarından olan değerler eğitimi ise gerek bireysel gerek toplumsal gerekse uluslararası alanda daha iyi ve yaşanılır bir dünya oluşturma arayışıyla ön plana çıkmıştır. Değerler eğitimi ile amaçlanan ise eğitim vasıtasıyla iyi karakterli, ahlak sahibi, disiplinli, toplumsal yapının oluşmasında rol alabilecek, değer yargılarına sahip bireyler yetiştirip geliştirebilmektir.

1.6.1. Türk Millî Eğitim Sistemi’nde Değerler Eğitimi

Değerlerin bireysel ve toplumsal açıdan taşıdıkları önem son yıllarda daha yoğun biçimde hissedilmektedir. Buna binaen Millî Eğitim Bakanlığı 2003 yılından itibaren öğretim programlarında değerlere açıktan ve daha sistemli bir şekilde yer vermeye başlamıştır.

İlk olarak her derecedeki eğitim kurumlarının öğretim programlarını ve bakanlıkça gerekli görülen yönetmelik, kanun ve tüzük tasarılarını incelemek üzere kurulan, tavsiye mahiyetindeki kararları ile dikkat çeken Milli Eğitim Şuralarının değer eğitimini ele alınışını inceleyelim.

I. Milli Eğitim Şûrası’nda değerler eğitimiyle ilgili bir bulguya rastlanmazken, II. Milli Eğitim Şûrası’nda tüm eğitim kademeleri için ahlak terbiyesinin geliştirilmesi gündeme getirilmiştir. III. Milli Eğitim Şûrası’nda öğrencilerin duygu ve ahlak eğitimlerinin olgunlaştırılmasında okul ve aile iş birliğinin önemi üzerinde durularak, velilerin ahlak eğitimlerinin olgunlaştırılmasında sürece dahil edilmesi dikkat çekerken, IV. Milli Eğitim Şûrası’nda demokratik esasların üzerinde durulmuştur. V. Milli Eğitim

Şûrası'nda değerler eğitimine dair bir bulguya rastlanmazken, VI. Milli Eğitim Şûrası'nda ahlak terbiyesine, tarih ve tabiat sevgisine vurgu yapılmıştır. Evrensel ahlak ilkeleri ile beraber milli tarihlerinin şuurunda olmaları üzerinde durulmuştur. VII. Milli Eğitim Şûrası'nda bireylerin kendisine, ailesine, çevresine, bütün insanlığa faydalı olması üzerinde durulurken VIII. Milli Eğitim Şûrası'nda değerler eğitimi ile ilgili yine bir bulguya rastlanılmamıştır. IX. Milli Eğitim Şûrası'nda ahlaki, insani ve kültürel değerlere duyarlılık önemi vurgulanırken X. Milli Eğitim Şûrası'nda sistem değişiklikleri nedeni ile değerler eğitimi söz konusu olmamıştır. XI. Milli Eğitim Şûrası'nda öğretmen eğitimi gündeme getirilerek iş birliği içinde çalışmaya vurgu yapılırken XII. Milli Eğitim Şûrası'nda ahlaki davranışların benimsenmesi, demokratik davranış kazandırma, çevreye ve topluma uyum, temel çocuk terbiyesi, sevgi ve hoşgörünün kazandırılması konuları gündeme getirilmiştir. XIII. Milli Eğitim Şûrası'nda demokrasi ve çevre konularına ağırlık verilirken, XIV. Milli Eğitim Şûrası'nda ülkemizin doğusunda yaşanan olaylar ve şehit haberlerinin etkisi ile yardımlaşma konuları üzerine durulmuştur. XV. Milli Eğitim Şûrası'nda sorumluluk, demokratik davranışlar, öz eleştiri konuları ele alınmıştır. XVI. ve XVII. Milli Eğitim Şûra'larında barış, insan hakları, demokrasi, kültürlerarası iletişim konuları görüşülmüştür. XVIII. Milli Eğitim Şûrası'na gelindiğinde ise ilk defa “Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi” başlığı altında müstakil bir konu ele alınmıştır. Bu Şûra'da bir “değerler ve eğitim” projesi hazırlanması, kazandırılması hedeflenen değerlerin dört yılda bir güncellenmesi, milli ve evrensel değerlerin bir arada düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir. XIX. Milli Eğitim Şûrası'nda da değer eğitimine okul öncesi dönemde başlanmasına ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin çoğulcu bir anlayış ile okutulmasının değerler eğitimi açısından yapıcı olacağı vurgulanmıştır (Aytan ve Güney, 2015: 207-213). Sistematik bir şekilde aşama aşama ele alınan değerler artık eğitim programlarının temel öğelerinden birisi olarak konumlandırmıştır.

08 Eylül 2010 tarihinde yayınlanan 53 numaralı İlk Ders Genelgesi ile değerlerin eğitiminde okulların rolüne dikkat çekilmiştir. Toplumsal yaşantımızın temelini oluşturan milli, manevi, sosyal, ahlaki ve kültürel değerlerimizin güçlendirilmesi için okullarda yoğun çalışmalar yapılması üzerine durulmuştur. Milli eğitim sistemi içinde değerler ve eğitimi çerçevesinde gerçekleştirilen bu faaliyetlerin uygulamaya yansıdığını son yıllarda milli eğitim müdürlüklerinin, sivil toplum kuruluşlarının Millî

Eğitim Bakanlığı ile yapmış olduğu ortak projelerinde ve okullarda değerler eğitimi ile ilgili düzenlenen program ve etkinliklerde görmekteyiz. Bu etkinliklerin dayanakları ise Anayasa'nın 58. maddesi, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2, 11, 23. maddeleri ve bu kanuna dayanan çeşitli milli eğitim mevzuatı ve öğretim programları, 2010/53 sayılı İlk Ders Genelgesi ve 2010/18 şura kararlarıdır (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 215-216).

Değerlerimizin öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamı olarak ifade edildiği 'Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda değerler ve eğitimi şu ifadelerle açıklanmıştır: "Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir. Eğitim sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki işlevini, öğretim programlarını da kapsayan eğitim programıyla yerine getirir. "Eğitim programı"; öğretim programları, öğrenme öğretme ortamları, eğitim araç gereçleri, ders dışı etkinlikler, mevzuat gibi eğitim sisteminin tüm unsurları göz önünde bulundurularak oluşturulur. Öğretim programlarında bu anlayışla değerlerimiz, ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, konu vb. olarak görülmemiştir. Tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olan değerlerimiz, öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde yer almıştır." (MEB, 2019)

"Öğretim programlarında yer alan "kök değerler" şunlardır: *adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik*. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır." (meb.gov.tr, 2019)

Milli Eğitim Bakanlığı'nın durumu daha da özele indirgeyerek yayınladığı Değerler Eğitimi Yönergesi'nde amaçlar Madde 1'de şu şekilde açıklanmıştır (meb.gov.tr, 2019):

“a. Öğrencilere; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve demokrasinin ilkelerine, insan hakları, çocuk hakları ve uluslararası sözleşmelere uygun olarak haklarını kullanma, başkalarının haklarına saygı duyma, görevini yapma ve sorumluluk yüklenebilen birey olma bilincini kazandırmak,

b. Öğrencilerin, millî ve evrensel kültür değerlerini tanımalarını, benimsemelerini, geliştirmelerini bu değerlere saygı duymalarını sağlamak,

c. Öğrencileri; kendilerine, ailelerine, topluma ve çevreye olumlu katkılar yapan, kendisi, ailesi ve çevresi ile barışık, başkalarıyla iyi ilişkiler kuran, iş birliği içinde çalışan, hoşgörülü ve paylaşmayı bilen, dürüst, erdemli, iyi ve mutlu vatandaşlar olarak yetiştirmek,

d. Öğrencilere bireysel ve toplumsal sorunları tanıma ve bu sorunlara çözüm yolları arama alışkanlığı kazandırmak,

e. Öğrencilere, toplumun bir üyesi olarak beden ve ruh sağlığının yanı sıra ailesinin ve toplumun sağlığını korumak için bilimsel süreçlere ve ahlaki değerlere uygun olarak karar verme alışkanlığını kazandırmak,

f. Öğrencilerin kendilerine güvenen, sistemli düşünebilen, girişimci, plânlı çalışma alışkanlığına ve eleştirel bakış açısına sahip, estetik duyguları ve yaratıcılıkları gelişmiş bireyler olmalarını sağlamak,

g. Öğrencilerin kendisine, ailesine ve topluma karşı sorumluluk duyabilen, üretken, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkıda bulunabilecek yapıda bireyler olarak yetiştirilmesini sağlamak,

h. Öğrencilerin kişisel, toplumsal tüm kaynakları ve zamanlarını etkin, yerinde ve verimli kullanmalarını sağlamak,

ı. Öğrencilere temel insanî değer ve erdemleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olmak,

i. Öğrencilere okuma zevki ve alışkanlığı kazandırmak,

j. Öğrencilere Türk dilini sevdirecek, dilimizdeki yozlaşmaların önüne geçilmesini sağlamak,

k. Her öğrencinin biricik ve tek olmasını, bu tek ve biriciklerin çoklar olabilmesini ve okullarımızı çoklar içinde özel olmayı sağlayan bir yaşam merkezi durumuna getirmeyi sağlamak,

l. Öğrencilerimizin millî, manevî ve evrensel değerleri hayata geçirmelerini sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak,

m. Değerlerimizin gelecek nesillere aktarılmasındaki önemli görevi yerine getirerek artan ve değişen risk ve tehditlerden bireysel ve toplumsal korunmayı sağlamak.”

Son yıllarda ülkemizde değerler eğitime yönelik çalışmaların sayısı artmaktadır. Bunun en büyük örneği, 28-29 Mayıs 2010 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından İstanbul’da düzenlenen Değerler Eğitimi Uluslararası Konferansı’dır.

Millî Eğitim Bakanlığı’nın yapmış olduğu çalışmaların yanı sıra ülkemizde değerler ile ilgili farklı çalışmalar da yürütülmektedir. Bu çalışmalara birkaç örnek sıralayacak olursak:

Değerler Eğitim Merkezi (DEM) tarafından 26-28 Kasım 2004 tarihleri arasında İstanbul’da düzenlenen Uluslararası Değerler ve Eğitimi Sempozyumu ve sunulan bildirileri içeren çalışmadır. Bu çalışma ülkemizde değerler eğitimi alanında farkındalık oluşturmada dikkate değer ilk çalışma olması açısından önemli görülmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2016: 63). Yine Değerler Eğitimi Merkezi tarafından bu sempozyumun ikincisi 16-18 Kasım 2012 tarihinde İstanbul’da, üçüncüsü ise 5-6 Nisan 2018 tarihinde Zonguldak’ta düzenlenmiştir. Yurtiçi ve yurtdışından değerler ve eğitimi alanında çalışan birçok araştırmacı bir araya gelmiştir. Değerler eğitimi alanında çalışan kurumlardan biri de Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezi (EDAM)’dir. Eylül 2000’de faaliyete geçen merkez, özgün bir eğitim düşüncesi ile etkinlik ve materyaller içeren çalışmalar yaparak eğitimcilere kolaylık sağlamıştır. DEM tarafından 2003 yılından beri yayınlanan uluslararası katılımlı hakemli bir dergi olan Değerler Eğitimi Dergisi (DED)’de bu alanda önemli bir yere sahiptir. Yılda iki kez çıkan dergi değerler ve eğitimini disiplinler arası bir yaklaşım ile ele almaktadır. Bunlar dışında sürekli yenilenen ve genişleyen bir alan olarak değerler eğitimi başlığı altında Türkiye

genelinde özel ve resmî kurumlarda birçok sempozyum, konferans, atölyeler düzenlenmekte yayınevleri tarafından materyaller, süreli ve süresiz yayınlar çıkarılarak alana katkı sağlanmaktadır.

1.7. ÇALIŞMADA TESPİT EDİLEN DEĞERLERİN TANIMI

Araştırmanın bu bölümünde MEB öğretim programlarında belirlenen kök değerler olarak ifade edilen adalet, dostluk, doğruluk/dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik kavramlarının tanımlamaları yapılmıştır.

1.7.1 Adalet Değeri

Arapça kökenli olan adalet kavramı; yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanması, hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetmek, adalet işini uygulayan ve yerine getiren devlet kurumları, herkesin hakkına düşeni verme anlamlarına gelmektedir (TDK, 2019).

Doğru olmak, doğru davranmak, eşitlemek, doğruluk, hakkaniyet anlamlarına da gelmektedir (Topaloğlu, 1988: 387).

Adalet, her davranışın toplum veya onu temsil eden kurumlar tarafından uygun bir tepki ile karşılanmasıdır (Güngör, 1995: 105).

Adalet kavramı, toplum yaşamını yönlendiren bir normu ifade etmekle birlikte toplumdaki her insanın haklarını ve hak ettiğini gözetme ilkesidir. Genelde dağıtımsal ve prosedürel adalet olarak iki türe ayrılır. Dağıtımsal adalet, toplum kaynaklarının farklı hak sahipleri arasında dağıtımını düzenleyen ilkeleri kapsarken prosedürel adalet farklı talepteki kişiler arasındaki çatışmaları çözmede kabul edilebilir sayılan prosedürleri kapsamaktadır (Bilgin, 2003: 17).

Adalet, değerlerin ve ilkelerin somutlaştırılarak hayata geçirilmiş olmasıdır. Adalet, bir kişinin haklarıyla diğer kişilerin hakları arasında bir uyum yakalayarak hak ve hukuka uygun olma durumu, insanlar arasında denge oluşturma halidir. Adalet hem bireysel hem de toplumsal alanla ilişkilidir. Bireysel anlamda bireylerin vicdanlarında yer ederek içselleştirilmiş olan bu kavram adil davranış olarak ortaya çıkar. Toplumsal alanda ise tarafsızlık, toplum kaynaklarının ahlaki ölçütlere uygun olarak adil bir şekilde dağılımı ile kendisini gösterir (Cevizci, 1999: 11-12).

Cevizci'nin (2010: 13-14) herkesin hak ettiği ödül ya da ceza ile karşılaşması olarak tanımladığı adalet kavramı, eğitim alanında kendisini, eğitim hizmeti alan herkese eşit muamele edilmesi olarak göstermektedir.

Hem evrensel hem de İslami değerlerin başında gelen adalet değeri, toplumsal hayattaki ilişkilerimizde çok büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü adaletin olmadığı yerde zulüm, haksızlık, güvensizlik, huzursuzluk, mutsuzluk baş gösterirken toplumsal barış, birlik ve beraberlik de yok olmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette ve hadislerde adaletin önemine vurgu yapılmıştır. Aile ilişkileri, komşuluk ilişkileri, ticaret, ekonomi, devlet yönetimi gibi toplumun her alanında adaletin gerekliliği anlatılmıştır. Yakınlarımızın aleyhine dahi olma adaletten vazgeçmememiz gerektiği ifade edilmiştir.

Adalet değerinin öğretilmesinde eğitimcilere ve ailelere düşen en önemli kısım, bireye kabiliyeti nispetinde yaklaşımdır. Farklı kişilik, yeterlilik ve niteliklere sahip olan bireylere karşı adil bir tutum ile yaklaşılmalıdır. Adil ve objektif davranarak bir eğitim sağlamak bireyin bu değeri kavrama ve içselleştirmesinde motivasyon kaynağı olacaktır. Adalet değerini kavramını tüm hayatına nakşetmiş bir birey, toplumsal birlik ve beraberlik için gerekli en temel yapı taşının sahibidir denilebilir. Adalet değerine sahip olmayan bir insana diğer değerleri anlatmak ve onları anlamasını sağlamak da çok güçtür.

1.7.2. Dostluk Değeri

Farsça kökenli olan dost kelimesi; çok sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş anlamlarına gelmektedir (TDK, 2019).

İslam literatüründe sadakat, uhuvvet, sohbet, meveddet gibi değişik anlamlara gelmektedir. Birçok ayet ve hadis kaynaklarında geçen dostluk değerinin ahlaki zihniyet açısından önemine de vurgu yapılmıştır. Dostluk; İslami anlayışa sahip Gazzali, İbn Miskeveyh, İbn Kuteybe, Farabi gibi pek çok alim tarafından konu edinilen bir kavram olmuştur. Maverdi, dostluk ve sevgiyi, ferdi ve toplum hayatının düzen içinde sürdürülebilmesi için başlıca şartlar arasında telaffuz etmiştir (Çağrıcı, 1994: 511-513).

Dostluk, bir zümre içinde fertler arasında veya zümreler arasındaki münasebet çeşitlerinden biridir (Ülken, 1969: 86).

Dostluk; karşılıklı iyi niyet ve şefkatle birlikte, tüm ilahi ve insani şeylerle ilgili duygularda tam bir uyum içinde olmaktır (Foulquie, 1994: 110).

Dostluk; içinde sevgi, saygı, fedakârlık, dayanışma, güven, dürüstlük, paylaşma gibi içinde birçok değere birden yer veren zengin bir kavramdır. İnsanlar, hayatın içerisinde mutlaka birileriyle özel bağlar kurarlar. İşte dostlukta bu özel bağlardan biridir. Çünkü bu bireyler için bu bir ihtiyaçtır. İnsanlar yaşadıkları sevinçleri, üzüntüleri, sıkıntıları paylaşma ihtiyacı hisseder. Çevrelerinde güvenebileceği, vereceği kararlarda danışabileceği bireyler ister. İşte dostlukta kişiler arasındaki bu koşulsuz sevgi, saygı bağı ile oluşan bir değerdir.

1.7.3. Doğruluk/Dürüstlük Değeri

Doğruluk sözlüklerde, “1. Doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet. 2. Düşüncenin gerçekle uyuşması, yargı ve önermelerin gerçeğe uygun olması.” (TDK, 2019) şeklinde tanımlanmıştır. İslam literatüründe “sıdk” kavramı ile ifade edilen doğruluk, vakıaya uygun hüküm ifade eden söz, yalanın karşısı, hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi *vermek*, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadakat göstermek, hakikati ifade eden, gerçeğe uygun olan söz, dürüstlük, güvenilirlik anlamlarına karşılık gelmektedir (Çağrı, 2009: 98).

İslam alimleri, doğruluğu bütün iyi ve güzel şeylerin temeli olarak görmüşler ve doğruluğun altı çeşidinden söz etmişlerdir. Bunlardan birincisi, konuşmada doğruluktur. Çünkü konuşulan her şeyin gerçeği yansıtması, verilen her sözün tutulması ahlaki bir melekedir. İkincisi, niyet ve irade de doğruluktur. Çünkü bir insanın sözünde doğru olması, dürüst olması gibi o kişinin kendi içinde de doğru ve güvenilir bir kişi olması gerekir. Üçüncüsü, karar verme de doğruluktur. Çünkü bireyin iyi ve doğru olduğuna inandığı bir işi yapmaya doğruluk ve dürüstlikle karar vermesi gerekir. Dördüncüsü, alınan kararda durma hususunda doğruluktur. Çünkü iyi ve doğru olduğuna inanılan bir işe başlanıldığında, bu doğru kararın sonuna kadar sürdürülmesi gerekir. Bu aynı zamanda tutarlı ve istikrarlı olmayı da içinde barındırmaktadır. Beşincisi, amelde doğruluktur. Amelde doğruluk, iyilikleri gösteriş için değil sırf iyi ve gerekli olduğu için yapma, kötülüklerden de aynı şekilde sakınma olarak algılanmıştır. Altıncı ve sonuncu ise dini ve manevi hallerde doğruluktur. Yani kulun Allah’a saygı ve

bağlılığını göstermesidir. Doğrulukta samimiyetin en üst mertebesidir (Çağrı, 2009: 99-100).

Doğruluk, Kur'an-ı Kerim'de de pek çok ayette kullanılmaktadır. "Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hud: 11/112) ayetinde insanın istikameti noktasında doğru olması gerektiğinin vurgulandığını görmekteyiz. Daha birçok hadis ve ayette doğruluğun önemi ve gerekliliği anlatılmaktadır.

Doğruluk/dürüstlük, ilişkilerimizde ön koşul niteliğindedir. İnsanlar ancak birbirlerine güvendikleri takdirde sağlıklı iletişim sağlayabilirler. Güven duymak için de doğruluk şarttır. Birbirine güven duymayan bireylerin ilişkileri olumsuz etkilenir; bir arada ve iş birliği içinde yaşayabilmeleri zorlaşır. Bu sebeple denilebilir ki, dürüstlük en temel ahlaki melekelerdendir. Bu melekenin gelişmesi için öncelikle anne babaların ve eğitimcilerin çok hassas davranması gerekmektedir. Çünkü bu erdemin kazandırılması sadece konuşarak ya da bilgileri öğretmeye çalışmakla mümkün değildir. Çocuklar- gençler; konuşma tarzından yeme içmeye, okunulan kitaptan giyim kuşama kadar günlük hayatımızdaki her şeyi taklit yoluyla öğrenmeye giderler. Bu doğrultuda da çok iyi gözlemci olduklarının altı çizmek gerekir. Bu da gösteriyor ki doğruluk/dürüstlük erdeminin kazanılmasında ve kazandırılmasında rol model olmak ve dil ile ikrar edilen teorik bilgilerin hayat ile tatbik edilerek ete kemiğe bürünmesi önem arz etmektedir. Özellikle bir Müslüman ticarete, eğitimde, medyada, sosyal ilişkilerde, siyasette, adalette kısacası hayatının her alanında doğruluk ve dürüstlüğü kendisine bir şiar edinmelidir. Doğruluğun ve dürüstlüğün tüm insanlar tarafından kabul edilen ahlaki bir erdem olduğunu da göz önüne alacak olursak sağlıklı, güvenilir, yaşanılabilir ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmış bir toplum için bu değer ne derece önemli olduğunu görebiliriz.

1.7.4. Özdenetim Değeri

Cevizci'ye (1999: 663) göre özdenetim, bireyin kendisini güçlü tutkular karşısında sınırlaması, kendi üzerinde mutlak bir egemenlik kurarak kendisini tamamen bağımsız olarak yönlendirebilmesidir. Özdenetim kavramı ahlakta ise kişinin akıldışı tutku ve fiziksel isteklerini aklın denetimi altına sokabilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Ruhbilimlerine göre ise özdenetim, daha önemli bir ereğe erişebilmek için bireyin tepkisel davranışlarını veya başka amaçlara yönelme eğilimini denetleyip kısıtlayabilmesidir (TDK, 2019).

Özdenetim değeri bireyin birebirde kendisini kontrol etmek anlamına da geldiği için aslında önemi tahmin edilenden daha büyüktür. Çünkü gerek bireysel gerek toplumsal hayatta her alanda insanın kendisini bilmesi, tanınması ve kontrol altına alabilmesi çok önemlidir. Başka bir pencereden bakacak olursak dini hayatımızda da özdenetimin yerini görmekteyiz. Nefis ve vicdan kavramları söz konusu olduğunda insanın kendisini kontrol altında tutabilmesi gerekmektedir. Zira insan doğru ile yanlış, günah ile sevap ayrımında seçim yaparken özdenetim değeri devreye girer. Çünkü nefis her zaman insana kendisine hoş geleni seçmesini dürtüler. Özdenetim değerini hayatına oturtup bunu davranışlarında gösterebilen insan, doğru ile yanlış fark ettiğinde nasıl davranması gerektiğini bilen, seçimlerinde tutarlı olan, özgüven sahibi, sorumluluklarının bilincinde, toplumsal hayatta kendi üzerine düşenleri ve yapması gerekenlerin bilen bir birey olarak hayatını idame ettirebilir. Bu sebeplerle özdenetim değerinin bireylere kazandırılması hem bireysel hem de toplumsal düzenin sağlanarak, birlik ve beraberliğin bozulmaması adına önem arz etmektedir.

1.7.5. Sabır Değeri

Sabır sözlükte; acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlarda karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç ve gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme olarak açıklanmıştır (TDK, 2019). Başka bir tanımlama ile engellemek, hapsetmek; güçlü ve dirençli olmak anlamlarındaki sabır kavramının ahlak terimi olarak üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet gibi manalara geldiğini görmekteyiz (Çağrı, 2008: 337).

Arap kökenli bir kelime olan sabır, s-b-r kökünden gelir ve alıkoymak, bağlamak anlamına gelmektedir. Sabır; elem, sıkıntı ve belalara karşı sızlanmayı bırakmak anlamında da kullanılmıştır. Başka bir tarif de ise sabır, üzücü bir olay ile karşılaşıldığında otokontrolümüzü sağlayarak dilimizi ve davranışlarımızı yanlıştan korumaktır (Bulut, 2005: 21).

“Bazı tasavvufçular sabrın tahsisli tarifini ele alarak şöyle tanımlamışlardır. Cüneyd'den “Sabır nedir?” diye soruldu. O da: “Yüzü ekşitmeden acıyı yudumlamaktır.” dedi. İbn Ata: “Sabır, belaya karşı edeplice durmaktır.” Rûveym: “Sabır şikayeti terk etmektir.” Osman el-Mekki: “Sabır, Allah ile sabit olmak ve O'nun belasını ferahlık ve kalp huzuru ile karşılamaktır.” demişlerdir.” (Sarıbaş, 2006: 2)

Sabır, hoşgörü ve af kavramları ile birlikte değerlendirilebilir. Bu üç kavram birlikte ele alındığında kabullenilmesi zor durumlara karşı direniş göstermek ve nefse hâkim olmak anlamına gelir. Bu üç insani meleke, karşılaştığımız olumsuzlukları kabullenip hoş görmeyi kolaylaştırır. Bireye bir haksızlık ile karşı karşıya kaldığında onu öç almaya iten nedenleri ortadan kaldırır. Kişinin, kendisine zarar veren ve huzurunu bozan kişileri sabır ve hoşgörü ile karşılamasını ve affetmesini sağlar. Sabırlı insan öfkesini kontrol ederek fevri davranışlardan sakınır ve elinden geldiğince yanlışları hoş görür (Nazıroğlu, Gün, Kılıç ve Kaya, 2016: 245).

Sabır kelimesi Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette yer alır. Bu ayetlerde genellikle sabrın önemi üzerinde durulmakta, sabırlı davrananlar yüceltilmekte ve onlara verilecek mükafatlar anlatılmaktadır. “Cezalandırmak isterseniz size yapıldığı kadarıyla cezalandırın, fakat sabır gösterirseniz bilin ki sabırlı davrananlar için bu muhakkak daha hayırlıdır.” (Nahl: 16/126) ayetinde sabretmenin bu erdemine sahip olanlar için ne derece hayırlı bir davranış olduğunun üzerine durulmuştur. Yine başka bir ayette "Namazı özenle kıl, iyi olanı emret, kötü olana karşı koy, başına gelene sabret. İşte bunlar kararlılık gerektiren işlerdir " (Lokman: 31/17) buyrularak sabır tavsiye edilmektedir.

İnsan hayatın içerisinde her an birbirinden farklı karakterlere sahip insanlarla etkileşim içerisinde. Toplumsal ortam içerisinde bu etkileşimler sonucunda hoş olmayan, üzücü birçok olayla ya da davranışla karşılaşabilmemiz mümkündür. Bu tahammül edilmesi zor, adaletsizce ortaya çıkan ya da toplumsal ahengi bozan olumsuz davranışlarla karşılaşıldığında sabır gibi değerli bir erdeme sahip olmak hayatı kolaylaştırıcı bir kazanım rolünü üstlenir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de de övülen bir davranış olması hasebiyle sabırlı olmak bir Müslümana yakışacak en güzel niteliklerden biridir. Sabırlı olmak insana empati kurmak, affedici olmak, hilm sahibi olmak, fevri hareketlerden kaçınarak yanlış yapma riskini azaltmak vb. güzel hasletler

kazandırdığı gibi, toplumsal ahengin ve sağlıklı bir neslin oluşmasına da katkı sağlayacaktır. Bir öfke kontrol sistemi olarak sabrın öğretilmesinde ebeveynlere, eğitimcilere ve sorumluluk sahibi kişilere önemli görevler düşmektedir.

1.7.6. Saygı Değerinin Tanımı

Saygı değeri Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram ve başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019).

Saygı, başkasının üstünlüğünü takdir hissidir. Aynı zamanda insan başkasına saygı göstermekle kendisine de saygı göstermiş olur. Aksi takdirde kendi itibarından kaybeder ve kendi kendine saygısızlık yapmış olur (Foulque, 1994: 429).

Saygı duygusunun temelinde insana verilen değer yer almaktadır. Tüm sosyal ilişkilerimizde insanların birbirine saygı duyması çok önemlidir. Toplumsal huzur ve barış ortamının sağlanarak devam etmesi için şarttır (Nazıroğlu vd., 2016: 227).

Dini ve ahlaki metinlerde gerek kutsala gerekse yüksek şahsiyetlere ve makamlara karşı gösterilmesi gereken bir hal, çekinme, korkma anlamlarında kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde sıkça karşımıza çıkan sabır; Allah'a ve onun koyduğu kurallara, kanunlara, ödevlere karşı saygılı olunması şeklinde karşımıza çıkar. Saygı, İslam ahlakının ve toplum terbiyesinin en veciz kurallarından biri olarak görülmektedir (Çağrı, 2009: 211-212). Saygı, İslam'ın prensipleri arasında yer almaktadır. Büyüklerimize karşı, çevremizdeki insanlara karşı, ilme karşı, ebeveynlerimize karşı sorumluluklarımız arasında saygı sınırları çerçevesinde iletişim kurmak yer almaktadır. Hadis ve ayetlerde karşımıza çıkan bu düsturlara örnek olarak İsra Suresi'nin 23. ayeti verilebilir: "Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, anne babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri ya da her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "öf!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle." (Nazıroğlu vd., 2016: 227).

Toplumumuzda saygı, çok önemli bir erdemdir. Küçük yaşlardan itibaren bireylere aileler tarafından saygı değeri kazandırılmaya çalışılır. Özellikle büyüklere saygı üzerinde daha fazla durulmaktadır. Bunun bir gerekçesinin de kültürümüz ve geleneklerimiz olduğunu söylenebilir. Saygı aynı zamanda karşımızdaki insana

verdiğimiz değeri gösterdiğinden dolayı, toplumlarda huzur ve güven ortamının inşasına fayda sağlamakla kalmaz diğer ahlaki erdemlerin yerleşmesine de zemin hazırlar. Saygı insanların karşılıklı iletişime geçmesinde önemli bir yere sahiptir. Karşımızdaki kişinin dini, dili, düşüncesi, anlayışı, hayata bakışı ne olursa olsun ona karşı saygı göstermek önemli bir erdemdir. Karşımızdaki bireylere saygı gösterdiğimiz takdirde bizim de düşüncelerimize, inanışlarımıza karşı saygı duyulmasına ortam hazırlamış oluruz. Tüm bu hususlar göz önünde bulundurulunca saygı değerini ve bu tutumla oluşturduğumuz davranışlarımızı yetişmekte olan nesle aktarmak değerın korunması ve gelişerek yaygınlaşması için önemlidir. Aynı zamanda Milli Eğitim'in temel genel amaçlarında ve temel ilkelerinde de bireylerin insan haklarına saygılı olarak yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

1.7.7. Sevgi Değeri

Sevgi, insanı bir şeye ya da bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019).

Kişinin iyi olduğunu bildiği veya zannettiği şeyi istemesi anlamına gelen sevginin bir diğer karşılığı da muhabbettir. Semavi kitaplarda da muhabbet üzerine önemle durulmuş, dini hayatın temeli ve asli unsuru olarak ifade edilmiştir. Muhabbet konusu hem yaratıcıya hem de insanlara nisbet edilerek anlatılmıştır. İnsanların birbirlerini sevmelerini isteyen birçok hadis bulunmaktadır. Gazzali'ye göre sabır, şükür, takva, tevazu, adalet, merhamet gibi erdemlerin özünde sevgi vardır. Ahlaki erdemler sevginin meyvesidir (Uludağ, 2005: 386-388).

Sevmek hayatı anlamlı kılan en güzel duygulardan biridir. Sevgi mutluluğun kaynağıdır. İnsan için en temel ihtiyaçlardan biridir. Sevgi duygusu olmadan insan hayatını devam ettiremez. Sevgi, insanları bir arada tutan en güçlü bağlardan biridir. Sevgi insanın hayatının her alanında olduğunda hayat daha güzel ve yaşanılır bir hal alır. Toplumsal birlik ve bütünlük sağlanır. Evrensel değerlerimiz arasında yer aldığı gibi dinlerde de önemli bir yere sahip olan sevgi değeri sağlıklı bir sosyal ortamın oluşmasında da önemlidir. Yaptığımız meslekten yaşadığımız şehre, aile bireylerimizden çevremizde yaşayan tüm insanlara kadar canlı cansız tüm tabiatı severek yaşadığımız toplumla iletişimimizi kuvvetlendirebiliriz. Güçlü sevgi bağlarıyla olmazları oldurabiliriz. Doğuştan sahip olduğumuz bu erdemi eğiterek geliştirmeli ve

güçlendirmeliyiz. Böylece sevgiyle tüm duygu ve melekelerimize yetkinlik kazandırmalıyız.

1.7.8. Sorumluluk Değeri

Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren bir olayın sonuçlarını üstlenmesi ve mesuliyet anlamına gelmektedir (TDK, 2019). Türkçe “sormak” fiilinden türetilen yeni bir kelime olan sorumluluk hukukta, uyulması gereken bir kurala aykırı davranışın hesabını verme, işlenmiş bir suçun gerektirdiği cezayı çekme anlamlarına gelir (Yıldız, 2009: 380).

Sorumluluk, bireyin içinde bulunduğu şartlarda üzerine aldığı maddi ve manevi yükümlülüklerin tamamıdır. Vicdani, toplumsal ve dini sorumluluk olmak üzere üç tür sorumluluk olduğu kabul edilir. Vicdanî sorumluluk, olumsuz sebeplerle fitratı bozulmamış her insanın içinde var olan, seçimler yapmasını sağlayan iç dürtüdür. Toplumsal sorumluluk, sorumluluğu denetleyip değerlendiren otorite, bireyi kuşatan sosyal çevredir. Dini sorumluluk ise aşkın kudret sahibi olan otorite tarafından belirlenen sorumluluktur. İnanma ihtiyacından doğar. Farklı bir sınıflamaya göre ise sorumluluk; dışsal veya hukuki sorumluluk ve içsel veya ahlaki sorumluluk olmak üzere ikiye ayrılır. Dışsal sorumluluk, yasalar çerçevesinde ve çevreden gelen uyarıcı etkilerle sorumluluklarını yerine getirmektir. İçsel sorumluluk ise, kişinin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan nedenlerle sorumluluklarını yerine getirmeyi ifade eder (Nazıroğlu vd., 2016: 199-200).

Ahlak alimlerine göre dünyada sorumluluk duygusu taşıyan tek varlık insandır. Diğer varlıklarda bulunmayan akıl ve iradeye sahip olan insan kendine özgü inancı, değer yargıları ve yaşama tarzıyla bir şahsiyettir. Bu sebeple onun dini, ahlaki, içtimai ve hukuk bakımından doğru yolu seçmesi istenir ve bu hususlarda sorumlu tutulur (Yıldız, 2009: 380).

İnsanın sorumluluk sahibi olabilmesi için sahip olması gereken akıl ve iradenin yanı sıra seçimlerinde özgür olması gerekmektedir. Aksi takdirde özgürlüğün olmadığı bir yerde, kişinin davranışlarından sorumlu tutulmasından söz edilemez.

Sosyal, kültürel, ahlaki ve dini açıdan çok yönlü anlamı olan sorumluluk değeri, İslam dininde de çok önemli bir yere sahiptir. Zira gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadislerde bu ilkenin önemi üzerinde durulmuştur (Nazıroğlu vd., 2016: 200). Örneğin,

“Kim zerre ağırlığınca hayır işlerse onun mükafatını görür. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onun cezasını görür.” (Zilzal: 99/7-8) ayetinde sorumluluk bilincinin ne derece hassas bir ölçüye dayandığına vurgu yapılmıştır. Yine “Ey iman edenler! Siz kendi sorumluluklarınıza dikkat edin. Siz doğru gittiğiniz takdirde yanlış yola sapanlar size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah’adır ve yapmakta olduğunuz her şeyi o zaman Allah size bildirecektir.” (Maide: 5/105) ayetinde akıl ve irade sahibi olan insanın kendi yaptıklarından sorumlu olacaklarını, seçimlerinde dikkatli olmaları gerektiğine dair uyarıda bulunulmuştur. Buna benzer birçok ayet ve hadiste sorumluluk değerinin öneminden hassasiyetle bahsedilmektedir.

İnsan toplum içerisinde üstlendiği farklı roller açısından üstlendiği yükümlülükler de çeşitlilik göstermektedir. İnsanın rollerinin gereği olarak üstlendiği yükümlülüklerini gerçekleştirebilmesi ancak sorumluluk değerini kazanması ile mümkün olabilir. Değer duygusunun da sonradan kazanıldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu duygunun küçük yaşlardan itibaren kazandırılması gerektiği söylenebilir. Bu durumda görev ilk yaşlarda anne babadan başlayarak çocuğun çevresindeki herkese düşmektedir. Bireyin karakterinin ilk çocukluk döneminde büyük oranda tamamlandığını göz önünde bulundurursak bu değer küçük yaşta kazanımının önemini daha iyi anlayabiliriz.

Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 11. maddesinde, “Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır...” ifadesiyle özgüven sahibi, topluma ve kendine karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde olan bireyler yetiştirmenin öneminden bahsedilmektedir (MEVZUAT, 2019).

Özetle sorumluluk, insanın Yaratıcısına, kendisine, çevresine, diğer insanlara, canlı-cansız tüm varlıklara karşı büründüğü roller çerçevesinde üstlendiği yükümlülükleri yerine getirme durumudur. Vicdani sorumluluk, toplumsal sorumluluk ve dini sorumluluk olmak üzere üç sorumluluk türü bulunmaktadır. Bu sorumluluk türleri de bir zincirin halkaları gibi birbiri ile bağlantılıdır. İdeal bireyler yetiştirerek toplum ve birey huzurunu sağlayabilme adına küçük yaşlardan itibaren sorumluluk değeri öğretilmelidir.

1.7.9. Vatanseverlik Değeri

Vatanseverlik; yurtseverlik, yurtsever, vatansever olma durumu olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019).

Vatan kelimesi çeşitli zamanlarda farklı tanımlamalara maruz kalsa da bütün vatan tariflerinde ortak nokta şudur ki: Vatan, bir milletin üzerinde yaşadığı toprak demektir. Bir milletin üzerinde yaşadığı toprak vatanı olmakla beraber, insanlar her zaman farklı sebeplere binaen aynı toprak üzerinde yaşayamayabilirler. Her ne kadar milleti meydana getiren bir unsur burada kaybolursa da milleti meydana getiren dil, kültür, din, tarih gibi milleti ayakta diğer unsurlar milleti birlik ve beraberliğe sevk eder (Güngör, 1995: 160-161).

Vatanseverlik, insana pek çok fayda sağlamaktadır. Fakat insan vatanını severken ondan hiçbir menfaat beklemez. Vatanseverlik değeri de küçük yaşlardan itibaren çocuklara öğretilirken vatanın özellikleri tanıtılarak, vatan ile şahsi hatıralar oluşturularak ayrılmaz bir parça haline gelmeleri sağlanmalıdır. Bu şekilde sevgi ve bağlılık oluşur. Vatanseverlik, aynı zamanda bir fedakârlık ahlakıdır. İnsan kendisinden çok vatanı ve milletin iyiliği ve mutluluğu için kendinden vermeyi öğrenir. Vatan için yapılan fedakârlık bizim için de garantidir. Çünkü tek başına ne hayat ne de mutluluk söz konusu değildir (Güngör, 1995: 163-164).

Kültürümüzde ve dinimizde vatanseverlik değerinin önemine binaen şehitlik mertebesi çok kutsaldır. Vatan birliği, hürriyet, istiklal, haklara tecavüzü engellemek için canlarını hiçe sayarak feda eden vatanseverlere verilen bu mertebe İslam dininde en yüksek mertebeler arasında yer almaktadır.

Her aile, her toplum çocuklarına vatanseverlik eğitimi verir. Çünkü vatanın dış güçlere ve düşmanlara karşı korunması ancak vatana duyulan sevgi, sadakat ve bağlılıkla mümkündür. Vatanın bir bütün olması milletin bir bütün olmasından, milletin bir bütün olması da vatanseverlikten geçmektedir. Anayasamızda da Türkiye Cumhuriyeti'nin milleti ile birlikte bölünmez bir bütün olduğu yer almaktadır. Millet olarak mutlak mutluluk ancak vatan bütünlüğü ile olur. Türk milletin tarihi incelendiğinde geçmişten günümüze dek vatan ve millet bütünlüğünün, düşmanlara karşı mücadelenin vatansever duygusu ile nasıl korunduğu görülmektedir.

1.7.10. Yardımseverlik Değeri

Yardımlaşma, kişi ya da zümreler arasında karşılıklı yardım faaliyetinde bulunmadır (Ülken, 1969: 324).

Yardımseverlik, isar ve diğergamlık kelimeleri ile aynı anlam kapsamındadır. Bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsu bile sahip olduğu imkanları başkalarının ihtiyacını karşılama üzere kullanması olarak ifade edilir. Bu erdemde önemli olan, kendisi muhtaç olsa dahi başkasını kendisine tercih edebilecek ahlaki anlayış ve iradeye sahip olmasıdır (Çağrı, 2000: 490).

Yardımseverlik kavramı diğergamlık ile eş anlamdadır. Başkalarını kaygısını taşımak, onlara yardım etmeye çalışmaktır. Yardımseverlikte yapılan yardımın maddi veya manevi nitelikte bir karşılığının beklenmemesi gerekir. Bazı yazarlar, yardımseverlik değerini üç öge ile tanımlamışlardır. Bunlar; yardım davranışını gönüllü olarak yapma, davranışı bir başkasının yararlanması için yapma ve yardım davranışını kendisinde bir amaç olarak görmedir (Bilgin, 2003: 88).

İslam dini yardımlaşmaya ve paylaşmaya büyük önem vermiştir. Yardımlaşmaya teşvik etmiş ve yardımlaşmayı zekât, sadaka, kurban gibi faaliyetlerle ibadet olarak saymıştır. Ayetlerde sadece maddi olarak yardımlaşmaya değil manevi olarak saygı, sevgi, yol gösterme, selam vermeye de değinilerek bunlar da manevi yardımlaşma olarak ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerle göre yardımlaşmanın düsturları vardır. Bu düsturlardan birkaçından bahsedecek olursak: Yardımlaşma sadece Allah rızası için yapılmalıdır. Yardımlaşmada hiçbir menfaat gözetilmemelidir. Yapılan yardım başa kakılmamalıdır. İsrâf ve cimrilik yapılmadan bir denge gözetilerek yapılmalıdır. Her zaman ve her şartta yardım yapılmalıdır. Gönül rızası ile sevilen, temiz ve helal olan şeylerle yardım yapılmalıdır (Nazıroğlu vd., 2016: 207-208).

Kur'an-ı Kerim'de yardımlaşmaya en başta aile fertlerimizden başlamamız istenmektedir. Daha sonra ise yardım muhatapları olarak yakın çevremizden başlayarak akrabalar, komşular, arkadaşlar, fakirler, yetimler, borçlular, Allah yolunda olanlar, diğer din mensuplarından yardıma ihtiyacı olanlar gözetilmelidir (Nazıroğlu vd., 2016: 208).

Yardımlaşma bireyler arasında sevgi, saygı, güven, hoşgörü gibi değerleri pekiştirerek toplum huzurunun oluşmasına katkıda bulunur. Toplumsal düzen içerisinde

üzerimize düşen görevlerden biri de yardımlaşma ve paylaşımdır. Toplumsal gelişim ancak dayanışma ve iş birliği içinde toplumsal sorumluluklarımızı yerine getirip, ihtiyaç sahibi birisinin yarasına merhem olmakla gerçekleşir. Medeniyetimizde tarih boyunca da imkanlar dahilinde ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için vakıf, han, kervansaray, Daru'ş-şifa, aşevleri, hamam, çeşme, kütüphaneler, sadaka taşları gibi nice yapıt ve kurumlar yapılmıştır. İnsanların maddi olarak ihtiyaçlarını karşılamakla da kalınmamış sosyal ve kültürel gelişimi sağlayacak kurumlarda hayata kazandırılmıştır. Bu da toplumsal birlik ve beraberlik, bireyler arası iletişim ve bağların kuvvetlenmesi için önemli bir yer tutulmaktadır. Toplumsal sayılabilecek bu faydaların yanında yardımlaşmanın bireysel olarak da empati duygusunun gelişmesi, cimrilikten kurtulma gibi faydaları bulunmaktadır. Önemi tartışılmayacak kadar büyük olan yardımlaşma/yardımseverlik değerinin bireye kazandırılması için küçük yaşlardan itibaren bu bilinç verilmeli, aile ve çevre çocuğa iyi bir rol model olmalıdır.

1.8. DEĞERLER EĞİTİMİNDE EDEBİ ESERLERİN YERİ

Her toplum kendi kültürünü meydana getirirken başka toplumların kültürlerinden etkilenmekle birlikte geçmişten gelen kültür unsurlarının da etkisi altında kalmaktadır. Bu kültür unsurlarını şekillendirerek kendi kültür unsurlarını oluşturur. Toplumların en önemli kültür unsurları arasında ise dil, tarih, sanat, milli ve manevi değerler vb. yer almaktadır. Dil aracılığı ile bunları gelecek nesillere aktarmakta her toplum ve milletin temel gayeleri arasındadır. Buna var olabilme mücadelesi de denilebilir.

Sürekli olarak gelişen ve değişen dünya da bu kültür unsurlardan biri olan değer kavramı önemli bir yere sahiptir. Değerlerin gelecek nesillere aktarılması, toplumsal düzeni sağlamadaki rolü, değer aktarımında ve öğretiminde kullanılacak yöntemler neredeyse tüm dünya ülkelerinin eğitim sistemlerinde üzerinde çalışılan bir alan haline gelmiştir.

Değerler eğitiminde, edebi eserler etkili bir vasıttır. Cemiloğlu (2009:20) edebiyatın üç yönüyle eğitimde etkili olduğundan bahsederken bunlardan birinin ahlak eğitimi olduğunu söylemektedir. Zira insanoğlunun varlığından beri edebi eserler her daim var olmuştur. Bu en başlarda dil ile başlayarak yerini zaman içerisinde sözlü gelenekten yazılı geleneğe taşımıştır. Her ne kadar edebi eserler için farklı görüşler

ortaya çıkarak bazen “Sanat, toplum içindir.” bazen de “Sanat, sanat içindir.” denilse de edebi eserler hiçbir zaman yazıldıkları dönemden bağımsız olmamış, her zaman dönemlerinin sosyal, toplumsal, siyasi olaylarından etkilenmişlerdir. Bu etkilenme ile yazarlar, eserlerinde dönemlerine ayna tutmuşlardır. Edebi eserlerin bu özelliği göz önünde bulundurulduğunda, edebi eserlerin çoğunun insanları eğitmek için yazıldığı söylenebilir. Yunus Emre, şiirlerinin çoğunu ve Risaletü’n-Nushiyye adlı eserini, Mevlâna Mesnevi’sini, Namık Kemal tiyatro eserlerinin çoğunu, Ahmet Mithat romanlarını, Tevfik Fikret romanlarının bir kısmını, Mehmet Akif Safahat’ını, Hüseyin Rahmi romanlarını ve daha pek çok şair ve yazar, eserlerini insanlara nasıl yaşanılması ve nelere değer verilmesi gerektiğini öğretmek ve bu bilincin farkındalığını sağlamak amacıyla yazmışlardır (Kavcar,1999: 3).

Edebi eserler, diğer bilim dallarından farklı olarak insanın kendisini keşfetmesini sağlar. Doğrudan bilginin verilmesinden ziyade estetik bir kaygı güdüldüğü için bireyler üzerinde daha etkili olmaktadır. Birey edebi eserler ile girdiği her dünyada kendinden bir şeyler bularak bunları ya içselleştirir ya da eleştirir. Muhakeme gücü gelişir. Toplumsal değerlerin farkına varır. Etkilendiği veya kabullendiği değerlere karşı duyarlılığı artar. Empati ve özdeşim kurma yeteneği gelişir. İnsan kişiliğine saygı duyar ve hoşgörülülük kazanır. İnsanları, değişik özellikleri ile kabullenmeyi öğrenir. Bu süreç, insanın yeni yaşantılar edinme, kişiliğini değiştirme ve geliştirme sürecidir (Sever, 2000: 4-5).

Edebi eserler hem bireyleri hem toplumları iyiye, doğruya, güzele ve yeni değerler kazandırma yolunda eğitir (Kavcar, 1999: 6). Dolayısı ile çocuklar küçük yaşlardan itibaren kitaplarla tanıştırılmalı ve okuma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Edebi eserler, çocuğunun hayal dünyasını geliştirmek, üslûp sahibi olmasını sağlamak, dil becerilerini geliştirmek, kişilik gelişimine katkıda bulunmak, millî, manevi, ahlaki, evrensel, kültürel, insani değerleri edindirmek açısından son derece etkili bir materyaldir (Şen, 2007: 54).

İKİNCİ BÖLÜM

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN HAYATI, FİKİRLERİ VE “ÇİLE” ADLI ESERİ

2.1. NECİP FAZIL KISAKÜREK

Bu bölümde Necip Fazıl Kısakürek'in hayatı, fikri yönü, eserlerinin yazıldığı dönemin sosyal ve siyasal yapısı ve eserleri hakkında bilgi verilecektir.

2.1.1. Hayatı

Necip Fazıl Kısakürek; Türk şairi, tiyatro yazarı, fikir, sanat ve düşünce insanıdır. 26 Mayıs 1905 tarihinde büyükbabası Emekli İstinaf Reisi Maraşlı Kısakürekzâde Hilmi Efendi'nin İstanbul Çemberlitaş'taki konağında dünyaya gelen Necip Fazıl'ın çocukluğu da bu konakta geçmiştir. Asıl adı Ahmed Necib'tir. Babası “Deli Fazıl” lakaplı Abdülbaki Fazıl Bey, annesi ise Mediha Hanım'dır. Baba tarafından Maraşlı olan Kısakürekoğulları ailesinin kökü Dulkadiroğulları'na dayanmaktadır (Kısakürek, 1992: 9-16; Okay, 2002: 485).

Okuma yazmayı büyük babasından öğrenen Necip Fazıl, kesintili ve düzensiz bir eğitim hayatı geçirmiştir. Necip Fazıl, öğrenimine Mahalle Mektebi'nde başlamış, 1912 yılında ise Gedikpaşa'da bir Fransız, sonra aynı semtte bir Amerikan mektebinde, Büyükdere Emin Efendi mahalle mektebinde, Büyük Reşid Paşa Numune Mektebi'nde, Peyami Safa'nın mubassırlık ettiği Vanıköy Rehber-i İttihad mektebinde okuduktan sonra ailesinin Heybeliada'ya taşınmasından dolayı Heybeliada Numune Mektebi'nden mezun olmuştur. Aynı yıl Heybeliada Bahriye Mektebi (Askerî Deniz Lisesi)'ne kaydolmuş toplamda 4 yıl bu okulda okuduktan sonra okuduğu Deniz Lisesi'ne bir sene daha eklenince okulu bırakmaya karar vermiştir. Bu sebeple yıl sonunda imtihan kağıtlarını boş vermiştir ve bir müddet sonra okuldan kaydı silinmiştir. İlk 3 seneyi okuduğunu gösteren diplomasıyla 1921'de İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi Felsefe Şubesi'nde öğrenimine devam etmiştir. Buradaki öğrenimini tamamlamadan 1924'te Maarif Vekâleti tarafından açılan bir sınavı kazanarak 4 arkadaşıyla beraber felsefe tahsili için Paris Sorbonne Üniversitesi'ne devlet bursuyla gönderilmiştir. Bu yıllar, Necip Fazıl'ın bohem hayatına adım attığı zaman dilimleridir. Necip Fazıl, Paris'te de düzenli bir öğrenci olamamıştır. Sanat çevrelerinin içinde kendini

göstermeye çalışsa da eğlence hayatına düşkünlüğünden dolayı bursu iptal edilince okulu bırakmak durumunda kalmıştır. 1925'te ise Türkiye'ye geri dönmüştür (Kısakürek, 1992: 29-63; Okay, 2002: 485; [http:// www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir?](http://www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir?), 2018).

Türkiye'ye dönüşünde sonra Felemenk Bahr-i Sefid Bankası, Osmanlı Bankası ve İş Bankası'nda müfettiş ve muhasebe müdürü olarak çalışmıştır. 1939-1943 yılları arasında Robert Koleji, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, Ankara Devlet Konservatuvarı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde dersler vermiştir. Daha sonraki yıllarda ise edebiyata yönelerek fikir ve sanat çalışmaları dışında başka bir işle meşgul olmamıştır. Ekonomik olarak geçimini de bu şekilde sağlamıştır (Okay, 2002: 485).

1931-1933 yılları arasında askerliğini yapan Necip Fazıl, 1941 senesinde Fatma Neslihan Hanım ile dünya evine girmiştir. 37 yıl süren bu izdivaçtan Mehmet, Ömer, Ayşe, Osman, Zeynep ve henüz 41 günlükken hayatını kaybeden Ali olmak üzere toplam altı çocuğa sahip olmuştur (Kısakürek, 1992: 18; Kaplan, 2005: 250).

Necip Fazıl hayatı boyunca toplamda yaklaşık 3 yıl 8 ay hapis yatmıştır. Bunların sebepleri ise genel itibari ile düşünce yapısı ve eserleri ile bu düşünce yapısını somut hale getirmesidir ([http:// www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir](http://www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir), 2018).

Necip Fazıl, uzun yıllar boyu kendisini rahat bırakmayan şeker hastalığı sebebiyle 25 Mayıs 1983'te Erenköy'deki evinde vefat etmiştir. Arkasında sayıca bir kütüphane oluşturacak büyüklükte eserler bırakmıştır. Naaşı, vefatından bir gün sonra Fatih'te düzenlenen bir cenaze merasiminin ardından Eyüp sırtlarındaki kabristana defnedilmiştir. Cenazesi de hayatı gibi coşkulu, direnişli, olaylı geçmiştir (Okay, 2002: 485; Kaplan, 2005: 257).

2.1.2. Eserlerinin Yazıldığı Dönemin Sosyal ve Siyasal Analizi

Necip Fazıl Kısakürek'in sanat hayatı 1 Temmuz 1923 tarihinde yayımlanan "Kitabe" şiiriyle başlamıştır (Okay, 2002: 485).

Bu yıllarda ise ülke, sosyal ve siyasal olaylarla boğuşmaktadır. Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı gibi birçok savaş yaşanmıştır. Ağır toprak kayıpları verilmiştir. İnsanların hayatları boyunca içinde bulundukları mutlakiyet yönetimi

değişmiş, yerine ilk önce meşrutiyet daha sonra ise cumhuriyet rejimi getirilmiştir. İnsanların hayatlarında ciddi değişikliklere yol açacak inkılaplar ve ihtilâller meydana gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış yerine bağımsızlık savaşları verilerek milli bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Sonrasında ise siyasal hadiseler baş göstermiş, bu da sosyal hayatı etkilemeye devam etmiştir.

Dini zafiyetlerin de baş gösterdiği bu dönemde yaşanan tüm hadiseler ülkenin aydın ve sanatçıların derinden etkileyerek eserlerindeki konuları etkisi altına almıştır.

2.1.3. Fikri Yönü

Necip Fazıl Kısakürek, Türk Edebiyatı'nın hemen her dalında eser vermiş olsa da şairliği ile zirveye ulaşarak Cumhuriyet Dönemi'ne damgasını vuran bir şahsiyettir. O'nun sanatındaki amaç topluma hizmet gayesi taşımaktadır. Bu nedenle de sanatını icra ederken sürekli bir arayış içerisinde olduğu söylenebilir. Hak ve hakikat duygusunu yüceltme, eserlerinin olduğu kadar hayatının da manası haline gelmiştir.

Kısakürek'in sanatta ulaştığı noktayı anlayıp yorumlayabilmek açısından ailesine ve yetiştiği ortama göz atmak da faydalı olabilir. Necip Fazıl, *O ve Ben* adlı anı kitabında küçüklüğünden bahsederken 4-5 yaşlarında büyükbabasından okuma yazmayı öğrendiğini söylemektedir. Evlerinde büyükbabasına ait bir kütüphane bulunduğunu, o zaman diliminde basılan ağıdalı bir lisanla yazılan günlük gazeteleri okuyup anladığını ve babaannesinin Batı dillerinden çevrilmiş sepet sepet romanlarının olduğunu anlatmaktadır (Kısakürek, 1992: 13-20).

Bir İstanbul hanımefendisi olan babaanne Zafer Hanım, çocukluğunda hayli yaramaz olan Necip Fazıl'ı zararsız olduğu düşüncesiyle 6-7 yaşlarından itibaren Michael Zevaco gibi Fransız romancılarla tanıştırmakla torununun ruhi gelişiminde önemli bir pay sahibi olmuştur. Necip Fazıl'ın ruhunu kamaştıran bir sürü korku, polisiye ve macera türü romanlarla arzuladığı ölçüde sükûnet bulmasını bir nebze sağlayabilmiştir. Fakat bu romanların da tesiriyle Necip Fazıl; ilaçları birbirine karıştırarak kimsenin bulamadığı bir karışımı elde etmeye çalışmıştır. Mahzenlerde gizli katilleri arayan, şövalyelerle kendisi arasında bir benzerlik kurmaya çalışan, çevresine karşı içten içe korkular besleyen bir çocuk haline gelmiştir. Bu özellikleri ile çevresindeki insanlardan ayrılan bir ruh haline sahip olmuştur. Okuma tutkusu adeta

kendisinde bir hastalık haline dönüşen Necip Fazıl, sabahlara kadar duygusal aşk romanları okumaya başlamıştır (Kısakürek, 1992: 24-28).

12 yaşında kız kardeşi Selma'yı kaybetmiştir. Annesi Selma'nın ölümünden sonra ağır beyin hummasına tutulmuştur. Bu olayların hemen ardından dedesi Hilmi Bey'i kaybeden Necip Fazıl, bu hadiselerden derinden etkilenmiştir. Metafizik ürpertilere müsait olan Necip Fazıl'ın ruhu, bu dönemde ölüm düşüncesi ile kaplanmaya başlamıştır (Kısakürek, 1992: 34-36).

Necip Fazıl, küçük yaşta iken aileden ve çevreden aldığı okuma kültürünün etkisiyle okul yıllarında da edebiyat, şiir ve okuma hayatına devam etmiştir. Edebiyata olan ilgisi birçok kişinin dikkatini çekmiş, özellikle dedesi ve öğretmenleri onu edebiyata yönlendirmişlerdir. İlk şiir denemelerine 1916'da girdiği Heybeliada Bahriye Mektebi'nde başlamıştır. Burada Yahya Kemal, Aksekili Ahmed Hamdi ve Hamdullah Suphi gibi hocalardan ders almış ve tasavvufla ilk teması da bu okuldaki edebiyat hocası İbrahim Aşki (Tanık) Bey'in kendisine verdiği Semerât-ül Fuad (Gönül Verimleri) ve Divan-ı Nakşî eserleri vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu eserler, o dönem için kendisini bir nebze etkilemiş olsa da bu çağılayan dimağı tek başlarına tam tesiri altına alamamıştır. Yine bu dönemde, "Şair" lakabıyla tanınmaya başlayan Necip Fazıl, Aksekili Ahmed Hamdi, İbrahim Aşki ve Yahya Kemal gibi hocalarından takdir ve teşvik toplamış; mektepte, 'Nihal' isimli el yazması bir dergi çıkarmaya da başlamıştır ([http:// www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir](http://www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir), 2018).

Necip Fazıl, on iki yaşında iken tuhaf bir bahaneyle şiir yazmaya başladığını 'Çile' adlı eserinin giriş bölümünde anlatmaktadır. Kendi ifadelerine göre annesi hastanede olduğu dönemde annesini ziyarete gitmiştir. Annesinin bitişik yatağında verem hastalığından yatan genç bir kızın siyah kaplı, küçük ve eski bir defteri dikkatini çeker. Annesi ise bu defterin genç kıza ait bir şiir defteri olduğunu söyledikten sonra oğlu Necip Fazıl'ın da bir şair olmasını ne kadar istediğini belirtir. Annesinin bu isteği üzerine Necip Fazıl şair olmaya karar verir. Yazdığı ilk şiir de 13-14 yaşlarında Millî Mücadele zamanlarındayken Tercüman gazetesinin edebi ekinde çıkmıştır (Kısakürek, 2011: 9; Kaplan, 2005: 246).

Necip Fazıl, Darülfünun'un Felsefe bölümünde öğrenci iken şiir denemelerine devam etmektedir. Bu dönemde Yakup Kadri Karaosmanoğlu da *İkdam* gazetesinde

yazılar yazmaktadır. Necip Fazıl, *İkdam* gazetesine giderek Yakup Kadri'ye takdir ettiği ender kalemlerden olduğunu söyleyerek elindeki şiir defterini kendisine bırakmıştır. Şiirlerinin beğenilmesi durumunda *Yeni Mecmua* adlı dergide yayımlanmasına aracılık etmesini rica etmiştir. Bir süre sonra şiirlerinin Yakup Kadri, Yahya Kemal, Halide Edip gibi üstadların yazıları arasında yayımlandığını görünce çok şaşırmıştır (Kısakürek, 1992: 56-57). Necip Fazıl, bu şiirin yayımlandığı yıl Darülfünun'un son sınıfındadır. Devletin açtığı bir sınava girer ve sınavı kazanarak Paris'e gider. Fakat yaşadığı bohem hayatından dolayı bursunu kaybeder ve eğitimini yarıda bırakarak Paris'ten erken ayrılmak zorunda kalır.

Necip Fazıl, Paris'ten döndükten sonra 1925 yılında *Örümcek Ağı* adlı şiir kitabını çıkarmıştır. Bu yıllarda ülkede yaşanan sosyal ve siyasi olaylar, maddi ve manevi kültürün değişmesine sebep olduğu için Üstad, estetik algıyı değiştirecek ve yeni bir soluk olacak nitelikte eserler vermiştir. Necip Fazıl, asıl şöhretini *Kaldırımlar* adlı şiir kitabının yayımlanmasıyla birlikte kazanmıştır. Kaldırımlar adlı şiir kitabından sonra ise üslubunda farklılaşmaya gitmiştir (Okay, 2002: 485-486).

Necip Fazıl'ın şiirlerinde eşyaya, maddî varlıklara, dış dünyaya dikkat çekici bir bakış tarzı vardır. Onda bu varlıklar dış görünüşleriyle algılandığı gibi değil, eşyanın insanın iç dünyasıyla olan ilişkisi şeklinde kendini gösterir (Okay, 2002: 487). Aynı zamanda Necip Fazıl'ın 19. yüzyılın sonlarında Fransa'da ortaya çıkmış olan ve 20. yy. edebiyatını önemli ölçüde etkilemiş olan "Sembolizm" akımından etkilendiği görülmektedir (Temel, 2013: 23). Genel itibari ile mistik bir şair olan Necip Fazıl'ın şiirlerinde din konusu da ilk şiirlerinden itibaren süreklilik arz eden bir temadır. Necip Fazıl, ilk şiirlerinin bir iki tanesinde küçük aruz denemeleri kullansa da tüm şiirlerini hece ölçüsü ile yazmıştır. Bu sebeple beş hececilerden sonra gelen ikinci kuşak şairleri arasında edebiyat tarihçileri tarafından en dikkate değer şairlerden biri olarak görülmüştür (Oğuzbaşaran, 2011: 47).

Necip Fazıl, 1934 yılında hayatında kökten bir değişime sebep olacak bir hadise yaşamıştır. Abdülhakîm Arvâsî ile tanışmıştır. Bu tanışma, Necip Fazıl'a yepyeni bir dünyanın kapılarını açmıştır. Bundan sonra hayatında ve sanatında din, tasavvuf ve mistik düşünce daha ağır yer almaya başlamıştır. Necip Fazıl'ın Abdülhakîm Arvâsî ile tanışıp da şiir ve sanatındaki dinî ve mistik eğilim iyice artınca çevresinde bir iki kişi

hariç herkes kendisine yüz çevirmiştir. Hatta kendisinden ‘sanatına kıyan geri adam’ diye bahsedilmeye başlanmıştır (Kısakürek, 1992: 70, 109-115).

Cumhuriyet Dönemi’nin en dikkat çekici sanatkârlarından olan Necip Fazıl’ın 1943 yılından sonra şiirlerinde bir azalma görülmektedir. Bu tarihten sonra daha çok fikrî, siyasî, dinî ve toplumsal eserler vermiştir.

Necip Fazıl, şiir ve tiyatro kadar yoğun ve sürekli olmasa da hikâye ve roman türünde de eserler vermiş ve bu eserlerinin büyük bir kısmı Büyük Doğu dergisinde yayımlanmıştır. Hikayelerine bakıldığında korku, ruhi fırtınalar, ölüm, yalnızlık gibi temalar göze çarpmaktadır. Bu temaların tiyatro ve şiirde de karşımıza çıkması Necip Fazıl’ın iç dünyasında, hayatında ve ruhunda iz bırakan olaylardan ciddi derecede etkilendiğini göstermektedir. Edebiyatın her sahasında olduğu gibi hikâyede de materyalist ve pozitivist bir söylemin hâkim olduğu bir dönemde Necip Fazıl, bu türe metafiziği sokarak edebiyata farklı bir pencere açmıştır. Şiirlerinde, öykü ve romanlarında genellikle konuşulan dili seçmiş, Arapça-Farsça tamlamalara fazla yer vermemiştir (Şanlı, 2011: 25-26).

Tiyatro, şiirinden sonra Necip Fazıl’ın en çok önem verdiği, fikrî ve edebî enerjisini yoğunlaştırdığı alanlardan biridir. Tiyatroyu güzel sanatlar arasında bir zirve kabul eden Necip Fazıl’ın oyunları da şiirleri gibi trajik bir karakter göstermektedir. Şiirlerinde soyut olarak hissedilen korku, dehşet, sıkıntı, şüphe, yalnızlık gibi duygu ve temaları tiyatrolarında, kahramanların şahsiyetlerinde somutlaştırarak yansıtmıştır. Oyunlarında günah duygusu, vicdan azabı, kader-irade, akıl-duygu-sezgi ilişkileri, madde-ruh mücadelesi, her şeyin ötesinde bir sır bulunduğu inancı gibi metafizik ve psikolojik konular işlemiştir (Okay, 2002: 486).

Cumhuriyet Dönemi’nin büyük polemikçi yazarları arasında sayılan yazar, siyasi ve fikir yazılarıyla da ön plana çıkmıştır. Kaleme aldığı aktüel konularla dönemin siyaset, yönetim ve basın gibi alanların kişileri hakkında tenkit sınırlarını aşan ağır ifadelerde bulunmuştur (Okay, 2002: 486).

Necip Fazıl, 1936 yılında dönemin sosyalist olmayan edebiyatçılarını topladığı “Ağaç” isimli bir edebiyat dergisi çıkarmıştır. Fakat bu derginin yayın hayatı farklı sebeplerden dolayı 17. sayının çıkması ile son bulmuştur (Okay, 2002: 486).

Necip Fazıl Kısakürek, 17 Eylül 1943 tarihinde Büyük Doğu dergisini çıkarmıştır. Bu dergi, Necip Fazıl'ın ömrünün sonuna kadar inmeyeceği fikir zirvesini barındıran yüce bir dağ olmuş ve etrafına tohumlar saçan, baskılara fikir gövdesini siper eden nice ağaç bu okulda yetişmiştir. Büyük Doğu, koskoca bir İslam davasının ismi haline gelmiştir ([http:// www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir](http://www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir), 2018). 1950 senesinde ise Büyük Doğu Cemiyeti adı altında kurduğu siyasi bir derneğe kuruculuk etmiştir. Başkanı olduğu bu derneğin adı altında ülkenin çeşitli yerlerinde verdiği konferanslar ile büyük kitlelere hitap etme imkânı bulan Necip Fazıl Kısakürek, hem Büyük Doğu dergisinde yazdığı siyasi yazıları hem de siyasi hareketleri sebebi ile farklı hükümetler döneminde takibe alınmış ya da mahkûm edilmiştir (Okay, 2002: 486). Büyük Doğu'lar; 243 günlük gazete ve 328 dergi olmak üzere 571 sayı, 16 devir ve 35 yıl boyunca büyük bir tesire sebep olmuş ve çok mühim bir fonksiyonu yerine getirmiştir ([http:// www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir](http://www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir), 2018). Tüm bu bilgiler ışında Büyük Doğu dergisi için İslami kesimin bilinçlenmesinde ve düşünebilen, asırlardır yaşanan noksanlıkları, tavizleri sorgulamaya başlayan bir gençliğin doğmasında ve büyümesinde çok büyük etkisi olduğu söylenebilir.

Necip Fazıl, doğumunun 75. yıldönümünde Kültür Bakanlığı tarafından “Büyük Kültür Armağanı” ödülü ile taltif edilmiş; 26 Mayıs 1980 tarihinde de Türk Edebiyat Vakfı tarafından “Türkçenin Yaşayan En Büyük Şairi” kabul edilerek kendisine “Sultan-ı Şuara” unvanı verilmiştir. 1981 yılında “İman ve İslam Atlası” adlı eseriyle “Milli Kültür Vakfı Armağanı”na layık görülmüştür. Aynı yıl içinde “Batı Tefekkürü ve İslâm Tasavvufu” isimli eseriyle de “Yılın Fikir ve Sanat Adamı” seçilmiş, 1982’de de “Türkiye Yazarlar Birliği Üstün Hizmet Ödülü” nü almıştır. Necip Fazıl'ın on üç oyunu, üç cilt şeklinde 1976 yılında Kültür Bakanlığı tarafından neşredilmiştir (Ünsal,2007: 15).

2.1.4. Eserleri

Necip Fazıl Kısakürek; fikrin, sanatın, aksiyonun ve dehanın zirvesine çıkma hedefinde olan çok yönlü bir düşünce ve sanat adamıdır. Toplumun hemen hemen her kesimine hitap eden ve yetismekte olan nesillere yol gösteren Necip Fazıl, yaklaşık 60 yıl süren bir yazı hayatı sonucunda Türk edebiyatına ve Türk düşünce dünyasına 100'ün üzerinde eser kazandırmıştır. Küçük yaşlarda şiir ile başladığı yazı hayatında daha sonra

hikâye, tiyatro, roman, senaryo, biyografi, hatıra, fıkra, makale, fikrî, edebî, tarihî, dinî incelemeler, monografiler ile sadeleştirdiği eserlerle beraber birçok alanda yazılar yazmış ve eserler vermiştir. Bununla birlikte çeşitli dergi ve gazetelerde yazdığı yazıları, birçok yerde verdiği konferans ve hitabeler, kendisi ile yapılan röportajlar daha sonra Büyük Doğu Yayınları tarafından bir araya getirilerek kitaplaştırılmıştır. Kısakürek eserlerini defalarca neşretmiş; her defasında eserlerine ilaveler ve değişiklikler yapmıştır.

Bunların dışında hayatta iken yayımlanmış olup da bir seriye giremeyen kitaplarıyla; gazete ve dergilerde kalmış, kendi adının dışında da müstear lakaplar kullanarak yazdığı pek çok yazısı ve şiiri bulunmaktadır.

Necip Fazıl'ın eserleri türlerine göre tasnif edilmiştir. Eserlerinin bir kısmı bazen birleştirilerek bazen de bu eserlerden seçmeler yapılarak Büyük Doğu Yayınları arasında farklı isimlerle birçok defa basılmıştır. Harun Ünsal tarafından Necip Fazıl Kısakürek ile ilgili yapılan akademik çalışmada eserler aşağıdaki gibi tasnif edilerek sıralanmıştır (Ünsal, 2007: 16-20).

Şiirleri:

- *Örümcek Ağı*, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1925.
- *Kaldırımlar*, İkbal Kütüphanesi, İstanbul 1928.
- *Ben ve Ötesi*, Suhulet Kitabevi, İstanbul 1933.
- *Sonsuzluk Kervanı*, Serdengeçti Neşriyatı, Ankara 1955.
- *Çile*, Bedir Yay., İstanbul 1962.
- *Şiirlerim*, Fatih Yay., 1969.
- *Çile (Toplu Şiirler)*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1974.
- *Esselam/ Mukaddes Hayattan Levhalar*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1973.

Hikâyeleri:

- *Birkaç Hikâye Birkaç Tahlil*, Hâkimiyet-i Milliye Basımevi, Ankara 1933.
- *Ruh Burkuntularından Hikâyeler*, Ötüken Yay., İstanbul 1965.
- *Hikâyelerim*, Toker Yay., İstanbul 1973.

Romanları:

- *Meşum Yakut*, Büyük Doğu'da tefrika edildi (yayınlanmadı).
- *Aynadaki Yalan*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1970.
- *Kafa Kağıdı*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1984.

Oyunları:

- *Tohum*, Lütfi Kitabevi, İstanbul 1935.
- *Bir Adam Yaratmak*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1939.
- *Künye*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1940.
- *Sabırtaşı*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1940.
- *Para*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1942.
- *Nam-ı Diğer Parmaksız Salih*, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1948.
- *Reis Bey*, Ötüken Yay., İstanbul 1964.
- *Ahşap Konak*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1964.
- *Siyah Pelerinli Adam*, Çınar Matbaası, İstanbul 1964.
- *Piyeslerim*, Toker Yay., İstanbul 1969.
- *Tiyatro Eserleri-Cilt 1*, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976.
- *Tiyatro Eserleri- Cilt 2*, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976.
- *Tiyatro Eserleri- Cilt 3*, Kültür Bakanlığı, İstanbul 1976.
- *İbrahim Edhem*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1978.
- *Sır*, Büyük Doğu Yay., (Büyük Doğu'da iki perdelik kısmı tefrika edildi, tamamlanmadı).
- *Kumandan*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1971. (Büyük Doğu'da iki perdelik kısmı tefrika edildi, tamamlanmadı).

Senaryoları:

- *Vatan Şairi Namık Kemal*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1944.
- *Senaryo Romanlar*, Toker Yay., İstanbul 1972.
- *Battal Gazi*, Büyük Doğu Yay.
- *Yangın Var*, Senaryosu yayımlanmadı.

Monografi Eserleri:

- *Doğumunun 100. Yıldönümü Münasebetiyle Eseri ve Tesiriyle Namık Kemal*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1940.
- *Ulu Hakan Aldülhamid Han*, Ötüken Yay., İstanbul 1965.
- *Vatan Haini Değil Büyük Vatan Dostu Vahidüddin*, Toker Yay., İstanbul 1968.
- *Benim Gözümde Menderes*, Ötüken Yay., İstanbul 1970.

Düşünce- İnceleme Eserleri:

- *Çerçeve*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1940.
- *At'a Senfoni*, Türkiye Jokey Kulübü Yay., İstanbul 1958.
- *İdeolocya Örgüsü*, Hilal Yay., İstanbul 1959.
- *Büyük Doğuya Doğru* 1959.
- *Tarih Boyunca Büyük Mazlumlar*, Sebil Yay., İstanbul 1966.
- *Türkiye'nin Manzarası*, Toker Yay., İstanbul 1968.
- *Binbir Çerçeve I-V*, Toker Yay., İstanbul 1968-69.
- *Çepeçevre Anadolu ve Gençlik*, 1969.
- *Çepeçevre Sosyalizm, Komünizm ve İnsanlık*, Akbank Yay., İstanbul 1969.
- *Son Devrin Din Mazlumları*, Toker Yay., İstanbul 1969.
- *Yeniçeri*, Özbahar Yay., İstanbul 1970.
- *Tarihimizde Moskof*, Toker Yay., İstanbul 1973.
- *Cumhuriyetin 50. Yılında Türkiye'nin Manzarası*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1973.
- *İhtilal*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1976.
- *Rapor 1-2*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1976.
- *Rapor 3*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1977.
- *Rapor 4-5*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1979.
- *Rapor 6-13*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1980.

Hitabe- Konferanslar

- *Abdülhak Hamid ve Dolayısıyla*, Zonguldak Halk Evi Yay., Zonguldak 1937.
- *Bayrak*, Zonguldak Halk Evi Yay., Zonguldak 1937.
- *Her Cephesiyle Komünizma*, Doğan Güneş Yay., İstanbul 1962.

- *Türkiye’de Komünizma ve Köy Enstitüleri*, Doğan Güneş Yay., İstanbul 1962.
- *İman ve Aksiyon*, Bedir Yay., İstanbul 1962.
- *İki Hitabe*, Büyük Doğu Fikir Kulübü Yay., İstanbul 1966.
- *Hitabe*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1975.
- *Sahte Kahramanlar*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1976.
- *Yolumuz, Halimiz, Çaremiz*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1977.

Dini ve Tasavvufi Eserleri:

- *101 Hadis*, Büyük Doğu Dergisi Eki, İstanbul 1972.
- *Altun Halka*, Türk Neşriyat yurdu Yay., İstanbul 1959.
- *Büyük Kapı*, Oku Mecmuası Yay., İstanbul 1966.
- *Peygamber Halkası*, Toker Yay., İstanbul 1968.
- *Nur Harmanı*, Çile Yay., İstanbul 1970.
- *Hulefa-i Raşidin Menkıbelerine Ait Bir Pırıltı Binbir Işık*, Uğur Yay., İstanbul 1965.
- *Halkadan Pırıltılar*, Türk Neşriyat Yurdu Yay., İstanbul 1948.
- *Altın Zincir*, 1959.
- *O ki O Yüzden Varız*, Burhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul 1961.
- *Çöle İnen Nur*, Toker Yay., İstanbul 1969.
- *İlim Beldesinin Kapısı Hz. Ali*, Akçağ Yay., Ankara 1964.
- *Peygamber Halkası*, Toker Yay., İstanbul 1968.
- *Tanrı Kulundan Dinlediklerim*, Toker Yay. 1968.
- *Başbuğ Velilerden 33*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1974.
- *Veliler Ordusundan 333*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1976.
- *Doğru Yolun Sapık Kolları*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1978.
- *İman ve İslam Atlası*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1981.
- *Batı Tefekkürü ve İslam Tasavvufu*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1982.

Savunmaları:

- *Müdafaa*, İktisadi Yürüyüş Basımevi, İstanbul 1946.
- *Müdafaalarım*, Toker Yay., İstanbul 1969.
- *Maskenizi Yırıtıyorum*, Alp Matbaası, İstanbul 1953.

Anı:

- *Cinnet Müstatili*, İnkılap ve Aka Yay., İstanbul 1955.
- *Yılanlı Kuyudan*, Akçağ Yay., Ankara 1970.
- *Büyük Kapı*, Şark Maarif Kütüphanesi, İstanbul 1965.
- *O ve Ben*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1974.
- *Hac*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1973.
- *Babiali*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1975.

Çeviri-Sadeleştirme:

- *Mektubat*, Türk Neşriyat Yurdu, İstanbul 1956. (İmam-i Rabbani'den).
- *El Mevahibül-Ledüniyye*, Babialide Sabah Neşriyatı, İstanbul 1967. (İmam Kastalani'den).
- *Reşahat Ayn el-Hayat*, Eser Kitabevi, İstanbul 1971. (Safî Mevlâna Ali Bin Hüseyin'den).
- *Rabîta-i Şerife*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1974. (Esseyid Abdülhakim Arvasi'den).
- *Tasavvuf Bahçeleri*, Büyük Doğu Yay., İstanbul 1983. (Esseyid Abdülhakim Arvasi'den).

2.2. “ÇİLE”

2.2.1. “Çile” Adlı Eser Hakkında Genel Bilgi

“Çile” kavramı Necip Fazıl için önemli kavramlardan biridir. Eserlerinin çoğunda karşımıza çıkan bu kavram, Bahriye Mektebi'nde okurken ergenliğe adım atışı ile ruh dünyasında kendisini göstermiştir. Bu dönemde metafizik arayışının içine girmiştir. Birçok soru ve sorun zihnini kurcalamıştır. Hayatını ve düşünce dünyasını tamamen ele geçiren bu soru ve şüphelerle ruh dünyası altüst olmuştur. Bir arayış içinde iken Abdülhakim Arvasi ile tanışan Necip Fazıl; dünya görüşünde, iç dünyasında ve hayata bakışında köklü bir değişim yaşamıştır. Sonrasında yoğunluklu olarak din ve tasavvuf boyutlu bir yaşam sürmüştür. Necip Fazıl, çile ve çile ile gelen değişim olarak ifade ettiği bu değişimde “Çile” kavramını düşünce dünyasının merkezine almıştır. Necip Fazıl, şiirlerinin bir kısmını toplayarak tek şiir eseri kabul ettiği ve bu eserin içinde de en değer verdiği şiirlerden birine “Çile” ismini vererek bu kavrama verdiği önemi

göstermektedir. “Çile” adlı şiirini Necip Fazıl, 1939 yılında yazmıştır. Bu şiir, Necip Fazıl’ın o zamana kadar geçen inişli çıkışlı ruhi hayatının özeti gibidir (Şanlı, 2011: 45-48).

Necip Fazıl, yeni görüşlerini yansıtan ve dikkatle derlediği “Sonsuzluk Kervanı” adlı eserine daha sonradan yeni şiirler ekleyerek 1974 yılında eseri tekrar yayımlamıştır. Yazarlık hayatına başladığı ilk yıllardan itibaren şiir türünde eserler veren Necip Fazıl, “Şiirlerim ve Şairliğim” adlı önsözüyle “Çile”yi ana kitabı olarak takdim eder ve bu kitabın dışındaki şiirlerinin artık kendisine mal edilmemesini ister. Bu sebeple daha önceden yazılıp yayınlanan kırk kadar şiiri bu kitaba alınmamıştır (Kısakürek, 2011; 10-11)

“Çile” adlı eserde toplamda 173 şiir, 213 beyit bulunmaktadır. “Çile”de yer alan şiirlerin çoğu 1922 yılından sonra Türkiye’de görülen sosyal-ideolojik edebiyata reaksiyon niteliğindedir. Şiirler konu itibarıyla fertten topluma uzanan birçok meseleyi kapsamaktadır. Eserde 14 ana başlık bulunmaktadır. Bunlar; Allah, İnsan, Ölüm, Şehir, Tabiat, Kadın, Korku, Dâüssıla, Ukde, Hafakan, Dekor, Tecrit, Kahramanlar, Dava ve Cemiyet’tir. Eylül 1992 yılında yapılan 19. baskısında son bölümüne “Poetika-İdeolocya Örgüsü’nün Şiir ve Sanat Bölümü” başlıklı 11 maddelik bir yazı eklenmiştir (Okay, 1993: 316-317).

2.2.2. “Çile” Adlı Eserde Yer Alan Değer Eğitimi ile İlgili Bulgular ve Yorumlar

2.2.2.1 Adalet Değeri ile İlgili Bulgular

“Çile” adlı eserde yer alan şiirlerde 12 adet adalet değeri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir.

“Çile” de yer alan adalet değeri ile ilgili farklı yerlerdeki bulgular aşağıda verilmiştir:

*Kapıya ne icra memuru gelir,
Ne Birinci Şube sivil polisi...
İçerde kimine kuş tüyü sedir;
Yüz üstü toprağa düşer kimisi... (s. 130)*

Dünya hayatında adalet değerini temsilen icra memuru ve polis kavramlarına yer vererek çağrışım yapmıştır. Asıl adaletin insanın ölümünde ortaya çıktığını

vurgulamıştır. İnsan öldükten sonra dünyada yaşarken yaptığı her davranışın karşılığı nispetinde bir muamele ile karşılanacağını anlatmaktadır.

Ne kervan kaldı, ne at, hepsi silinip gitti,

“İyi insanlar iyi atlara binip gitti.” (s. 239)

Adaletin bir gereği olarak iyi insanların iyilik ile karşılık bulduklarından bahsetmektedir.

Zıtlar arası ahenk, af ve günah yarıştı;

Bütün zıtlar kavgada bütün zıtlar barışta... (s. 288)

İyinin de kötünün de kavganın da barışın da varoluşunun ancak zıddıyla mümkün olacağını, bir kavramın ancak zıddı ile anlam ve ahenk kazanacağına vurgu yaparak adalet değerine gönderme yapılmıştır.

Ve bir devrim, evvela devrimi devirecek.

Her şey birbirine denk, her şey birbirine eş. (s. 401)

Mevcut olan düzenin adaletten yoksun olduğunu, adalet ve eşitliğin mevcudiyetinin ancak yeni bir düzen, inkılap ile mümkün olabileceğini söylemektedir.

Buluştururlar bizi, elbet bir gün hesapta;

Lâfını çok dinledik, şimdi iş inkılâpta! (s. 404)

Mevcut düzenin idaresinden memnun olmadığını, ancak yapılacak değişim ile düzenin sağlanacağını dile getirmiştir. Bu çatışma içerisinde yer alan haksızlıkların da birgün hesabının görülerek adaletin sağlanacağını vurgulamıştır.

Bin sene evvel, iğne ucuyla delindi zar;

Resûlden haber geldi, mezarsız öldü Sezar!.. (s. 436)

Yapılan bir yanlış çok küçük dahi olsa Allah'ın adaletinin er ya da geç tecelli edeceğini tarihten ibretlik örnekler vererek anlatmıştır.

O kanun ölümsüzlük nizamının hevengi,

Kanun doğru, güzel, iyyinin tek mihengi... (s. 447)

Şiirde geçen kanun kelimesinden kasıt Kur'an-ı Kerim'dir. Kanun kavramı ile adalet değerine dolaylı bir gönderme yapılarak hakiki ve sonsuz düzenin sağlanması için Kur'an-ı Kerim'in emirlerinin ölçüt olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in doğruluk ve iyilik için tek yapı taşı olduğu vurgulanmıştır.

*Perde düşse ve her şey olduğu yerde donsa;
Görünse yıldız yıldız, feza da Anayasa... (s. 453)*

Anayasa kavramından kasıt Allah'ın emir ve yasaklarıdır. "Emir, yasak, anayasa" kavramları ile de adalet değerine ithafen her şeyin tüm gerçeklikleriyle gün yüzüne çıkarak Allah'ın emir ve yasaklarının herkes tarafından görünür bir hal almasını istemektedir.

*Ey genç adam, bu düstur sana emanet olsun:
Ötelerden habersiz nizama lanet olsun!.. (s. 466)*

Düsturdan kasıt ilahi adalet ve düzendir. Genç nesle seslenerek bu gerçekliğe sahip çıkılmasını, emanet hassasiyeti ile korunmasını istemektedir. İlahi bir boyuta da sahip olan gerçek adaletin önemine vurgu yapmıştır. Bunun sağlanamadığı düzene karşı "lanet" ifadesini kullanarak tepkisini ortaya koymuştur.

Şair, eserinde adalet değerine toplamda 9 yerde değinmiştir. Adalet değerinin tespit edildiği şiirler incelendiğinde şair, adalet değerini genel ya da geniş bir perspektiften değil de daha çok İslam dini ile ilişkilendirerek ele almıştır.

2.2.2.2. Dostluk Değeri ile İlgili Bulgular

"Çile" adlı eserde yer alan şiirlerde 6 adet dostluk değeri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir.

"Çile" de yer alan dostluk değeri ile ilgili farklı yerlerdeki bulgular aşağıda verilmiştir:

*İnsan, yaklaştıkça yaklaştığından ayrı;
Belli ki; yakınımız yoktur Allah'tan gayrı... (s. 41)*

Gerçek dostluğun ancak Allah ile mümkün olabileceğini, fani olan insan ile dostlukların sonunun hep ayrılık olduğunu dile getirmiştir.

*Neye yaklaşısam, sonu uzaklık ve kırgınlık;
Anla ki, yok, Allah'tan başkasıyla yakınlık... (s. 49)*

Maddi alemde insan neye yakınlık duyarsa duysun sonunda hüsrana uğrayacağını; asıl yakınlığın, dostluğun Allah ile mümkün olduğunu anlatmıştır.

*Son gün olmasın dostum, çelengim, top arabam;
Alıp beni götürsün, tam dört inanmış adam... (s. 111)*

Bu dünya hayatının sonunda dostluk dahil hiçbir şeyin insana fayda vermeyeceğini dile getirmiştir. Asıl dostluğun inançta olduğuna dair dolaylı bir gönderme yapılmıştır.

*Kalk, arkadaş, gidelim!
Dereler yoldaşımız,
Dağlar omuzdaşımız,
Dünyayı seyredelim,
Şehirlerin dışından. (s. 176)*

İnsanın arkadaşı, dostu ile her şeyi yapabileceğini ve her zorluğun üstesinden gelebileceğini; zaman, mekân ve zorlukların buna engel teşkil edemeyeceğini anlatmıştır.

*Ne derlerse desinler,
Yakın dostlarım cinler...
Havanın ve alevin
Kemiksiz çocukları;
Yüzbir odalı evin
Haşmetli konukları,
Rüzgârdan topukları,
Yakın dostlarım cinler... (s. 210)*

Bu dizelerde şair dostluğun sadece maddi varlıklara karşı değil metafiziksel varlıklara karşı da olabileceğini ifade ederek dostluk değerine farklı bir perspektif ile bakmıştır.

*Komşuya hatır soran sıra sıra terlikler.
Ölçülü uzaklıkta, yakın beraberlikler... (s. 333)*

Yakın çevremizde oluşturduğumuz dostluklara örneklendirme yaparak dostluklarda dengeyi koruyabilmeye atıfta bulunulmuştur.

Şair, eserinde dostluk değerine toplamda 6 yerde değinmiştir. Dostluk değerinin tespit edildiği şiirler incelendiğinde şair dostluk değerine genel bir perspektif ile baktığı yerler dışında ilahi ve metafiziksel bir boyutu ile de ele alarak farklı bir bakış açısı oluşturmuştur.

2.2.2.3. Doğruluk/Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgular

“Çile” adlı eserde yer alan şiirlerde 7 adet doğruluk/dürüstlük değeri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir.

“Çile” de yer alan doğruluk/dürüstlük değeri ile ilgili farklı yerlerdeki bulgular aşağıda verilmiştir:

Sual: Ey velî, insan nasıl olmalı, söyle!

Cevap: Son ânda nasıl olacaksa hep öyle... (s. 103)

Şair soru cevap yöntemi ile durumu dikkat çekici kılarak insanın istikrarlı bir şekilde hayatını devam ettirmesi gerektiğini söylemiştir. İnsan fitrat olarak en son anında hep doğru ve iyi olana meyletmektedir. İnsanın son anı gelmeden hayatı boyunca doğruluk ve dürüstlük ile hayatını sürdürmesi gerektiğinin üzerinde durmuştur.

İnsanlar habersizken yolların verâsından,

Gökle toprak arası su şaşmaz mecrâsından. (s. 190)

İnsanların fani dünyanın geçici heveslerinin peşinde koşmaması ve sakınması gerektiğinden henüz bile haberi yokken arz ile arş arasında her şeyin doğru bir istikamet ile yerine geldiğini ifade etmiştir. Burada asıl vurgulanmak istenen gerçek doğruluğun kaynağının Allah ve O’nun nizamında olduğudur.

Bu dünya insanlığa manevî hamam olsa;

Her rengiyle insanlık tek renkte tamam olsa... (s. 194)

Dünyanın insanın arınması, temizlenmesi ve doğru olana ulaşması için bir yer olması isteğiyle insanların tek doğru tek hakikat çevresinde buluşması istemini benzetmelerle anlatmaya çalışmıştır. Şaire göre insanların tek doğru olanda buluşması ancak iman hakikatleri ile mümkündür. Şiirde bahsedilen doğruluk değeri ilahi olan doğruluktur.

Adının o bahçeler, her gün anıldığı yer;

O bahçeler, yalanın bile yanıldığı yer... (s. 235)

“...yalanın bile yanıldığı yer” ifadesi ile doğruluk değerine değinilmiştir. Şiirde asıl doğruluğun ilahi doğruluk olduğu anlatılmıştır.

Hakikat değişiyor daha bitmeden cümle;

Koşuyorum yetişmek için bütün gücümle... (s. 318)

Doğruluk değerinin gün geçtikçe kendini farklı bir yönüyle gösterdiği ifade edilmiştir. Buna karşı doğruluktan hiçbir zaman vazgeçmemek için çaba sarf etmemiz gerektiği ve bu değişimin farkında olarak her daim doğruluğun peşinden koşmamızın gerekliliği vurgulanmıştır.

Allaha hakikatten yola çıkmak, meşakkat;

Allahtan yola çıkıp varılan şey, hakikat... (s. 350)

Şair, doğruluktan yola çıkarak Allah'ı bulmanın güç ve sıkıntılı olduğunu, ilk olarak Allah'a inanmamız gerektiğini sonrasında bu istikamette asıl hakikat ve doğruluğa ulaşabileceğimizi ifade etmiştir. Allah ve doğruluk değeri kavramları arasında ilişki kurarken tümevarımcı değil tümdengelimci yaklaşımın aslolan olduğunu söylemiştir.

O yön ki, ezelle ebed arası;

Ne sola kıvrılır, ne sağa gelir. (s. 408)

Asıl hakikatin zaman kavramı içine sıkışmayarak, başı ve sonu belli olmayan durumda bile istikametini kaybetmediğini, zaman ve mekân sınırlaması olmadan her daim doğru olanı işaret ettiğini anlatmaktadır. Hakikat her zaman dosdoğru olandır.

Şair, eserinde doğruluk/dürüstlük değerine toplamda 7 yerde değinmiştir. Doğruluk/Dürüstlük değerinin tespit edildiği şiirler incelendiğinde şairin bu değeri büyük ölçüde İslam dini ile ilişkilendirerek ele aldığını görmekteyiz.

2.2.2.4. Özdenetim Değeri ile İlgili Bulgular

“Çile” adlı eserde yer alan şiirlerde 14 adet özdenetim değeri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir.

“Çile” de yer alan özdenetim değeri ile ilgili farklı yerlerdeki bulgular aşağıda verilmiştir:

Evet, her şey bende bir gizli düğüm;

Ne ölüm terleri döktüm, nelerden!

Dibi yok göklerden yeter ürktüğüm,

Yetişir çektiğim mesafelerden! (s. 18)

Çektiği tüm sıkıntılara karşı bunu ancak kendisinin bildiğini ve etrafına yansıtmadığını, her şeyi kendi içinde irade ve isteği ile sakladığını söyleyerek özdenetim değerine vurgu yapmıştır.

Diz çök ey zorlu nefis, önümde diz çök!

Heybem hayat dolu, deste ve yumak.

Sen, bütün dalların birleştiği kök;

Biricik meselem, Sonsuza varmak... (s. 20)

Nefsin, insanoğlunu her daim yanıltmaya ve hakikat yolundan çevirmeye çalıştığı bilinciyle, ulvi amaçlara yönelerek nefsini kendi kontrolü altına aldığını ifade etmektedir.

Sırtımda, taşınmaz yükü göklerin;

Herkes koşar, zıplar, ben yürüyemem!

İsterseniz hayat aşını verin;

Sayılı nimetler bal olsa yemem! (s. 23)

Hayatın en güzel nimetleri kendisine sunulsa dahi üstlendiği sorumluluğun bilinci ile kendi davranışlarına hükmederek bunu reddedebildiğini ifade etmiş, özdenetim değerine vurgu yapmıştır.

Tel tel ve iple iplik dikseler de ağzımı;

Tek ses duyular; Allah... Yoklayanlar nabzımı. (s. 43)

Şair her türlü zorluk ve meşakkat karşısında bile otokontrolünü sağlayarak ne yapmak istediğinin farkında olduğunu, kendi iradesi ve sabrı ile karar verdiğinden vazgeçmediğini göstermektedir.

Tutuşturanlar, lûgat kitabını elime,

Bilsin: Allahtan başka bilmiyorum kelime.(s. 45)

Lûgatın içerisinde binlerce kelime yer aldığı için bunu bir benzetme olarak kullanmış, kendisine sunulan birçok seçenek içerisinde kendi isteği ile neyi seçeceğine karar verebileceği vasfına ve iradesine sahip olduğunu göstermiştir.

Müjdecim, Kurtarıcım, Efendim, Peygamberim;

Sana uymak ölçü, hayat olsa teperim! (s. 81)

Hız. Peygambere iman ile ona duyulan hürmete binaen hayatın tamamı kendisine sunulsa bile bunu kendi isteği ile reddedeceğini dile getirerek özdenetimini sağlayabildiğini ifade etmiştir.

Doymayan nefis, gözünü kara toprak doyursun!

Sofraya açlığı besleyenler buyursun! (s. 86)

Nefsin sonsuz isteklerine karşı bir serzenişte bulunmuştur. Yine bir benzetme ile nefsin kontrol edemeyen, açgözlü, sömürgeci zihniyete sahip kişileri meclisine buyur ederek özdenetime vurgu yapmıştır.

Allah dostu odur ki, nefesine tek pay biçmez;

Kırk yıl bir ekşi ayran özler de onu içmez. (s. 87)

Allah'ın dostu olabilmek için nefsi kontrol altına alabilmenin gerekliliğinden bahsetmektedir. Nefsi kontrol altına almak da ancak otokontrol ile mümkündür.

Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;

Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.

Yolumun karanlığa saplanan noktasında,

Sanki beni bekleyen bir hayâl görüyorum. (s. 156)

“... arkama bakmadan yürüyorum” ifadesi ile içgüdüsel olarak arkasına bakma isteği olsa da bunu kontrol edebildiğini ifade ederek dolaylı bir şekilde özdenetim değerine atıfta bulunulmuştur.

Geçti istemem gelmeni,

Yokluğunda buldum seni;

Bırak vehmimle gölgeni,

Gelme, artık neye yarar? (s. 198)

“İstemem, buldum” ifadeleri ile istek ve davranışlarını kontrol edebildiğini vurgulayarak dolaylı bir şekilde özdenetim değerine atıfta bulunulmuştur.

Dünyada her nimeti bıraksam ne çıkar ki?

Orda o varken, burda bırakılmaz ne var ki? (s. 240)

“Orda o varken, burda bırakılmaz ne var ki?” ifadesi ile asıl var olana ulaşmak için bu dünyada terkedilemeyecek hiçbir şey olmadığını ifade edilmiş, böylece özdenetim değerine gönderme yapılmıştır.

Ellerim bir kanat gibi titrekti,

*Tutmasam, gözümünden yaş inecekti;
Bir şey, beni dürtüp aynaya çekti,
Ondaydı gecenin esrarı gûya. (s. 299)*

Bulunduğu hâleti ruhiye içerisinde kendi kontrolünü sağlayarak gözyaşlarını tuttuğunu ve ağlamadığını ifade ederek kendisini kontrol altına alabildiğini göstermektedir.

*Azdırma, rahat bırak, içimdeki deliyi;
Bana sorma, benim de bilmediğim gizliyi!.. (s. 311)*

“Azdırma, rahat bırak, içimdeki deliyi” ifadesi ile kendi içinde yaşadıklarını kontrol altına aldığını ve kontrol etmeye devam edebilmek için çaba sarf ettiğini ifade ederek özdenetim değeri işlenmiştir.

*Öldü mü? Çatlarım yine inanmam!
Gizliye yanarım, ölüye yanmam! (s. 385)*

“İnanmam, yanarım, yanmam” eylemlerini kullanarak davranışlarında kendi kontrolünü sağlayabildiğini göstererek özdenetim dolaylı olarak ifade edilmiştir.

Şair, eserinde özdenetim değerine toplamda 14 yerde değinmiştir. Özdenetim değerinin tespit edildiği şiirler incelendiğinde şair özdenetim değerini anlatırken daha çok davranışlarını kontrol edebildiğini gösteren eylem ifadelerinde bulunarak dolaylı anlatımda bulunmuştur. Aynı zamanda özdenetim değerini İslam dini ile ilişkilendirerek ele almıştır. Nefs ve irade kavramlarından bahsederek özdenetim ile bu kavramların ilişkilerine dikkat çekmiştir.

2.2.2.5. Sabır Değeri ile İlgili Bulgular

“Çile” adlı eserde yer alan şiirlerde 20 adet sabır değeri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir.

“Çile” de yer alan sabır değeri ile ilgili farklı yerlerdeki bulgular aşağıda verilmiştir:

*Uyku, kaatillerin bile çeşmesi;
Yorgan, Allahsızca kadar sığınak.
Teselli pınarı, sabır memesi;
Size şerbet, bana kum dolu çanak. (s. 18)*

“Teselli pınarı, sabır memesi” ifadesi ile yaşanan her zorluğa göğüs germek gerektiğini ve sabretmek gerektiğini ifade etmiştir.

Bir parçacığım ben, bütüne hasret;

Zaman döne dursun, o güne hasret;

Ruhumsa zamanın üstüne hasret;

Ebediyet boyu bir an... Olmaz mı? (s. 24)

Hasret temasından yola çıkarak hasret duyulan şeye karşı sabırla beklenmesi gerektiği anlatılmaktadır.

Bu yük senden Allahım, çekeceğim, nâçarım!

Senden sana sığınır, senden sana kaçarım! (s. 56)

Allah’a olan sevgiden yola çıkarak O’ndan gelecek her türlü şeye karşı sabır ile muamelede bulunacağını ifade etmiştir.

Yıllarca gezdirdim hoyrat başımı,

Aradım bir ömür, arkadaşımı.

Ölsem diyecek yok mezar taşımı;

Halime ben bile hayret ederim. (s. 68)

Arayışta bulunduğu şey için bir ömür beklediğini söyleyerek dolaylı olarak sabır ile beklediğini ifade etmiştir.

Sabrın sonu selâmet,

Sabır hayra alâmet.

Belâ sana kahretsin;

Sen belâya selam et!

Felâh mı, onda felâh,

Silah mı, onda silah.

Sen de kim oluyorsun?

Asıl sabreden Allah.

Sabır, incecik sırat;

Murat içinde murat.

Sabır Hakka tevekkül.

Sabır Hakka itimat.

*Sabırda pişer koruk,
Yerle bir olur doruk.
Sabır, sabır ve sabır,
İşte Kur'an'da buyruk!*

*Bir sır ki âşikâre,
Avcı yenik şikâre.
Yalnız, yalnız sabırda
Çaresizliğe çare... (s. 73)*

Şiirin tamamında sabır değeri işlenmiştir. Sabrın sonunun her daim selamete ulaşacağını, sabrın hayırlara bir alamet olduğu düşüncesi ile belalara sabır ile yaklaşmak gerektiğini, sabrın çok hassas bir yere sahip olduğunu, sabrın Allah'a itaat, tevekkül anlamına geldiğini vurgulamıştır. Sabrın ilahi bir emir olarak her türlü çaresizliğe bir ilaç hüviyetinde olduğunu ifade etmiştir.

*Ne hasta bekler sabahı,
Ne taze ölüyü mezar.
Ne de şeytan, bir günahı,
Seni beklediğim kadar. (s. 198)*

Benzetmelerden yola çıkarak uzun bir süredir bekleyiş içinde olduğunu söylemiştir. Bu uzun süreli bekleyişte ancak sabır değerinin uygulanması ile mümkün olduğundan sabra atıfta bulunulmuştur.

*Ölürsün... Kapanır yollar geriye;
Ben mezarla sırdaş olur, beklerim.
Varılmaz hayale işaret diye,
Toprağında bir taş olur, beklerim... (s. 199)*

Yine bir bekleyişten bahseden şair, benzetmeler ile dolaylı olarak sabır değerini işlemiştir.

*Ümidim yılların seline düştü,
Saçının en titrek teline düştü,*

*Kuru yaprak gibi eline düştü,
İstersen rüzgâra salıver gitsin! (s. 202)*

“Ümidim yılların seline düştü” ifadesi ile uzun bir süredir sabır ile beklediğini söyleyerek sabır değerine vurgu yapılmıştır.

*Bir ebedî mahrumluk, kalan bu hikâyeden;
Git, git, bir çıkmaz sokak, o varılmaz gâyeden... (s. 205)*

Gayesi uğruna ebedi bir mahrumiyeti sabır ile beklediğinden yola çıkarak sabır değerine değinilmiştir.

*Yakar, onu bulmazsam,
Beni bu hasret, dedim,
Varırım elbet, dedim,
Bir ömür geze geze
Takvimdeki denize. (s. 223)*

Şair, sevgiliye duyulan hasretten yola çıkarak ona ulaşma uğruna sabırla hayatının sonuna kadar arayış içinde olacağını dile getirmiş; altyapıda sabır değerini işlemiştir.

*Hangi dağa tırmansam, muradım ötesinde;
Murad, bugün yerine her günün ertesinde... (s. 249)*

Benzetme sanatından faydalanılarak her ne kadar ulaşamasa da muradı uğruna zorlukları aştığını ve her gün çaba sarf ettiğini söyleyerek sabır değerine değinilmiştir.

*Küçükken derdi ki dadım:
Çoğu gitti, azı kaldı.
Büyüdüm, ihtiyarladım.
Çoğu gitti, azı kaldı.*

*Vur kazmayı dağa Ferhat!
Çoğu gitti, azı kaldı.
Kışne kır at, kışne kır at!
Çoğu gitti, azı kaldı.*

*Doğar bir gün benim günüm,
Çoğu gitti, azı kaldı.*

*Kırk gün, kırk gece düğünüm,
Çoğu gitti, azı kaldı.*

*Ektik, ektik yetişecek,
Çoğu gitti, azı kaldı.
Bütün yollar bitecek,
Çoğu gitti, azı kaldı.*

*Bir gün anlaşılır şiir;
Çoğu gitti, azı kaldı.
Ekmek gibi azizleşir,
Çoğu gitti, azı kaldı. (s. 269)*

Şiirin tamamında benzetmelerden ve günlük ifadelerden yararlanılarak sabır değeri işlenmiştir.

*Sensin gökten gelen oklara hedef;
Oyası ateşle işlenen gergef.
Çekme üç beş günlük dünyaya esef!
Dayan kalbim, üç beş nefes kadarcık! (s. 294)*

Bu dünya hayatının geçici ve çok kısa olduğunu, bu sebeple burada karşılaşılan durumlara sabırla yaklaşılması gerektiği anlatılmaktadır.

*Duvara, bir titiz örümcek gibi,
İnce dertlerimle işledim bir ağ.
Ruhum gün doğunca sönecek gibi,
Şimdiden ediyor hayata veda. (s. 306)*

Benzetme sanatından yararlanarak bir örümcek ağının titizlik işlenmesi gibi dertlerini sabır hemhal eylediğini anlatmaktadır.

*Olmaz bil de "olur" u, olur bil de "olmaz" ı;
Buluver günü geçmez, pörsümez ve solmazı... (s. 360)*

Her şerde bir hayır, her hayırda bir şer olduğunun bilincinde olarak yaşanan hadiselerin akabinde sabır ile beklenmesi gerektiği ifade edilerek sabır değeri dolaylı olarak işlenmiştir.

*Kaç mevsim bekleyim daha kapında,
Ayağımda zincir, boynumda kement?
Beni de, piştiğin belâ kabında,
O kadar kaynat ki, buhara benzet!* (s. 383)

“Kaç mevsim bekleyim daha kapında” ifadesi ile uzun zamandır içinde bulunulan bir bekleyişe karşı sabrettiğini vurgulayarak sabır değeri işlenmiştir.

*Sabredin, gelecektir, solmaz, pörsümez Yeni!
Karayel, bir kıvılcım; simsiyah oldu ocak!* (s. 404)

Sabretmenin sonucunda gerçek olan yeniliğe ulaşılabileceği ifade edilerek sabır değerine vurgu yapılmıştır.

*Gam çekme hiç, böyle gitmez bu devran,
Nihayet sonuncu durağa gelir.* (s. 408)

Mevcut duruma üzülmemesi gerektiğini söyleyerek, sabrın sonunda istenilene ulaşılabileceği anlatılmaktadır.

*Gecekondu yapısı, bir üfürüklük eser...
Elbet beklenen rüzgâr bir gün Kableden eser!..* (s. 449)

İnsanın umut ve sabır ile birgün mutlaka istediğine ulaşılabileceği anlatılmaktadır.

*Sofralarda değişir her şey, ekmek değişmez;
Ne kanun! Değişmez 'e hasret çekmek değişmez.* (s. 457)

İlahi olana karşı duyduğu hasrete sabır ile dayandığını ifade etmiştir.

Şair, eserinde sabır değerine toplamda 20 yerde değinmiştir. Sabır değerinin tespit edildiği şiirler incelendiğinde şairin sabır değerini İslam dini ile ilişkilendirerek ele almış olduğunu görmekteyiz. Sabır değerini bu perspektiften bakarak şiirlerinde işlemiştir.

2.2.2.6. Saygı Değeri ile İlgili Bulgular

“Çile” adlı eserde yer alan şiirlerde 25 adet saygı değeri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir.

“Çile” de yer alan saygı değeri ile ilgili farklı yerlerdeki bulgular aşağıda verilmiştir:

Sen ol dersin ve olur! (s. 21)

Yaratıcıya karşı sonsuz saygı ve itaat ifadesi kullanılarak saygı değerinin kullanılışı bir örneklendirme olarak işlenmiştir.

Büyük divan ve huzur.....

Bekliyor mezarı Sûr.

Sonsuzluk ölümsüzlük,

Bitmez tükenmez düzlük;

Nur bize, Allah'ım nur! (s. 21)

Allah'a ve ilahi olarak inanılan inanışa ve kavramlarına karşı saygı ifadesi kullanılmıştır.

Ey akıl, nasılda delinmez küfen?

Ebedî olsun urbası kefen!

Kursa da boşluğa asma köprü, fen,

Allah derim, başka hiçbir şey demem! (s. 23)

Maddi olarak birçok hadiseyi gerçekleştiren bilimlere nazaran ilahi olan varlığa karşı her daim duyulan sonsuz saygı anlatılmaya çalışılmıştır.

Yön yön sarılmışım ne yana baksam;

Sarılan olur da, saran olmaz mı?

Kim bu yüzü çizen sanatkâr ressam;

Geçip de aynaya, soran olmaz mı? (s. 24)

Varlığını yaratan ilahın ne kadar büyük bir sanatkâr olduğunu anlatarak ona olan saygısını ifade etmeye çalışmıştır.

Ey kudret, ey rahmet, ey re'fet!

Allahım affet! (s. 34)

Allah'a karşı saygı içeren unvanlar kullanılarak saygı değeri işlenmiştir.

Ellerime uzanan dudaktan tepeyim;

Allah diyen, gel, seni ayağından öpeyim! (s. 46)

Allah'ın varlığına inanan insana karşı duyduğu saygıyı örneklendirerek anlatmaktadır.

Kudret O'nun; gayrında ne mecâl var, ne tüvan;

Âlim ilmine yansın, pazısına pehlivan... (s. 50)

Şair, her işin bir ehlinin olabileceğini fakat tüm işleri yapmaya en ehil olan kudretin ancak Allah' ta olduğunu dile getirerek Allah'ın her şeyin üstünde tutmuş ve ona olan saygısını ifade ederek saygı değerini işlemiştir.

*Verirler "Ben acizim, kudret senin!" dedikçe,
Verenin şanı büyük, sen iste istedikçe! (s. 53)*

Her şeyi yapmaya muktedir olan varlığın Allah olduğunu ve şanının en büyük olan olduğunu ifade ederek saygı değerine değinilmiştir.

*Yakın O'dur, gerisi birbirine en uzak;
Her şey "Rakip" ismiyle O'nun kurduğu tuzak... (s. 54)*

Her şeyi gözetmesi ve bilmesiyle insana yegane yakın olabilecek varlığın ancak Allah olduğu söylenilerek O'na duyulan saygı anlatılmaktadır.

*Neye baksam aynı şey, neyi görsem aynı şey...
Olan sensin, hey gidi Hakikat Sultanı hey! (s. 55)*

"Hakikat Sultanı" ifadesi ile Allah'a duyulan saygı anlatılmak istenmiş ve saygı değeri vurgulanmıştır.

*Bir ânlık emanetle ne türlü övünelim;
Gel, rahmet kapısında ağlaşıp dövünelim!... (s. 59)*

"Rahmet kapısı" ifadesi ile Allah'ın merhametlilerin en merhametlisi olduğu vurgulanarak üstünlüğe karşı saygı değeri dolaylı olarak işlenmiştir.

*Sonsuzluk Kervanı, "peşinizde ben,
Üç ayakla seken köpeğim!"
Bastığınız yeri taş taş öpeyim.
Bir kırıntı yeter, kereminizden!
Sonsuzluk Kervanı, peşinizde ben... (s. 65)*

"Sonsuzluk kervanı" ifadesi ile peygamber ve onun yolundan gidenler kastedilmektedir. Onlara duyulan saygıyı gösterebilecek duygu ve eylem ifadeleri kullanılarak insanlara karşı duyulan saygı değeri işlenmiştir.

*Sende insan ve toplum, sende temel ve bina;
Ne getirdin, götürdün, bildirdinse âmennâ!... (s. 79)*

Peygambere duyulan itaat duygusu ile toplum ve insanın yapısını oluşturmada her dediğinin kabul edilebileceğini ve doğru kabul edileceğini söyleyerek, peygambere karşı hürmet ve saygı değerine değinilmiştir.

*O, Allahın emriyle Kâinat Efendisi;
Varlığın Tacı, varlık nurunun ta kendisi...* (s. 80)

İlahi emir vasıtası ile peygamber olan bir insanın ne derece saygıya değer olduğunu kullandığı unvanlarla dile getirerek saygı değerini işlemiştir.

*Müjdecim, Kurtarıcım, Efendim, Peygamberim;
Sana uymak ölçü, hayat olsa teperim!..* (s. 81)

Saygı değerinin içselleştirilmesi ile peygambere duyulan saygı kullanılan unvanlarla anlatılmıştır.

*Düşünün, ben ne büyük rütbeye tutkuluyum!
Çünkü onun kulunun kölesinin kuluyum!* (s. 83)

Allah'a ve O'na inanan İslam büyüklerine karşı saygısını ifade edebilmek için kendisini onların kölesi olarak anlatmış, saygı değerini içselleştirmiş olarak ifadelerinde gün yüzüne çıkarmıştır.

*Ben o kutsî nefesin üflediği kamışım;
Ses onun, ben imzamı atmışım, atmamışım...* (s. 99)

Kendisinin aslen bir hiç olduğunu, var oluş sebebinin o kutsi nefes olduğunu söyleyerek yaratıcıya karşı duyduğu saygıyı ifade etmiştir.

*Gözlerim müebbetle,
Günü gelir elbette...
Gelir, Melek nöbette,
Safa geldi, hoş geldi.* (s. 132)

Allah'a ulaşma arzusu ile ölümü beklediğini ifade eden şair, bu uğurda görevini yapan manevi varlık olan meleğe karşı duyduğu saygıyı onu karşılama biçimi ile anlatmaktadır.

*Öleceğiz; müjdelersun, müjdelersun!
Ölümü de öldüren Rabbe secdeler olsun!* (s. 152)

Allah'a karşı duyduğu saygıyı fiili olarak göstermek arzusu ile secde ettiği ifadesini kullanarak ilahi varlığa karşı olan saygı değeri işlenmiştir.

Kalk arkadaş, gidelim!

İnsanın unuttuğu

Allahı zikrederim;

Gül ve sümbül hırkamız,

Sular, kuşlar, halkımız... (s. 178)

Üstün olan varlığa karşı duyduğu saygıyı O'nu zikrederek yerine getirdiğini göstererek saygı değerine değinilmiştir.

Ramazan mübarek ay, müminlerin balayı;

Hatırla der, suyu bal kaybedilmiş sılayı... (s. 248)

Müminler için kutsal olarak kabul edilen Ramazan ayı için “mübarek” ifadesini kullanarak duyduğu saygıyı ifade etmiştir.

Gönlüm uçmak dilerken semavi ülkelere;

Ayağım takılıyor yerdeki gölgelere... (s. 251)

Kutsal kabul edilen ülkelere olan saygısını ifade edebilmek için “semavi” kavramını kullanmış, saygı değerine dolaylı bir gönderme yapmıştır.

Sırma renginde pislik, dünyanın süsü püsü.

Bende tek aziz eşya annemin baş örtüsü... (s. 334)

Dünyanın debdebesi içerisinde değer verdiği tek şeyin annesinin başörtüsü olduğunu ifade ederken ona duyduğu saygıyı anlatabilme adına “aziz eşya” sıfatını kullanmıştır.

Şemdinli dağlarının içtim nur çeşmesinden;

Kurtuldum akreplerin ruhumu deşmesinden... (s. 391)

“Seyyid Tâhâ'yı Ziyaret” adıyla yazılan şiirde “Şemdinli dağları nur çeşmesi” ifadesi ile aslında alime duyulan saygı ifade edilmeye çalışılmıştır. Ruhun kurtuluşunun da ancak üstünlüğü olduğunu düşündüklerinin yolundan gitmek ile olacağını anlatmaya çalışarak duyduğu saygıyı anlatmaya çalışmıştır.

Yüce Şah-ı Nakşibend, Nakkaş ve Nakış onda;

Bütün içi dışıyla ölüme bakış onda. (s. 393)

Saygı içeren ve üstünlük ifade eden unvanlar ile dolaylı olarak saygı değerine değinilmiştir.

Şair, eserinde saygı değerine toplamda 25 yerde değinmiştir. Saygı değeri eserde incelenen kök değerler içerisinde sayısal olarak en çok tespit edilen ikinci değerdir. Saygı değerinin tespit edildiği şiirler incelendiğinde şair saygı değerini tamamıyla İslam dini ile ilişkilendirerek ele almıştır. Şair Allah’a, peygambere ve din büyüklerine olan saygısını kullandığı ifadelerde göstererek teoriden pratiğe yansımış olarak saygı değeri şiirlerine yansıtmıştır.

2.2.2.7. Sevgi Değeri ile İlgili Bulgular

“Çile” adlı eserde yer alan şiirlerde 40 adet sevgi değeri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir.

“Çile”de yer alan sevgi değeri ile ilgili farklı yerlerdeki bulgular aşağıda verilmiştir:

*Senden, senden, hep senden,
Akisler aynalarda.
Göğe çıksam mahzenden;
Hasretim turnalarda. (s. 22)*

Allah’a duyulan sevgiden bahsedilerek sevgi değeri ilahi varlığa olan boyutu ile işlenmiştir.

*Garibe sensin vatan,
Ne yurdunu aratan!
Sensin, sensin yaratan,
Rahmeti analarda. (s. 22)*

Vatan ve anne benzetmeleri ile yaratıcının kulunun ihtiyaçlarını önemseydiğini, bu vasıfları ile yaratıcıya olan sevgisini ifade etmiştir.

*Akıl, kırık kanadı hiçin;
Derdi gücü “nasıl” ve “niçin”...
Bağlı, perçin üstüne perçin,
Benim gönlüm Allah diyene... (s. 26)*

Allah’a karşı duyduğu sevginin tüm bağlılığı ile gönülden olduğunu ifade ederek sevgi değerine değinilmiştir.

Yâr o ki, hep yâdında;

Eskitmez ve eksilmez.

Murâdı murâdında,

Seni bırakıp gitmez. (s. 28)

Asıl sevgilinin Allah olduğunu, her daim yanında olduğunu ve isteklerini önemseydiğini belirterek Allah'a duyulan sevgi anlatılmaktadır.

Her defa haberi taze bir müjde;

O var!

Her defasında, geç, gafletten vecde;

O var!

Ne sen varsın, ne ben, ne yâr, ne kimse;

O var!

Bütün sevdiklerin elden gittiyse;

O var!

Kalacak kim var ki, dost tomarında?

O var!

Sana daha yakın şah damarından;

O var!

Arama, bir ilâç yok eczahanede!

O var!

Gâyede, sebepte ve bahannede;

O var!

Sevdiğini ebed botu tutan dinç;

O var!

Ölümsüzlük şevki, ilahî sevinç;

O var!

Yıkılmaz dayanak, kırılmaz destek;

O var!

Tekten de tek, bir tek, tek başına tek;

O var! (s. 32)

Her daim yanında olan, her derdine deva olan, sevgisi sonsuz olan, ölümsüz ve ilahi olan, yanında hep dimdik olan tek varlığın Allah olduğunu ifade eden şair; gerçek

sevginin ve sevgilinin ancak O olabileceğini ifade ederek sevgi değerinde ilahi sevgiye değinmiştir.

Allahım eşyanın hicabındasın!

Sensin suda, kuşta, telde ses veren.

Nice hasret varsa gıyâbindasın;

Aynalarda sensin, seni gösteren... (s. 33)

Şiirde Allah'a duyulan özlem ve hasret duygusu ile dolaylı olarak sevgi teması işlenmiştir. İnsan ancak sevdiği bir varlığa karşı özlem duyabilir.

Güzel Allahım, senden ne gelecekse gelsin;

Sen ki; rahmetinle de kahrınla da güzelsin... (s. 48)

Allah'a duyulan büyük sevgi ile ondan gelecek iyi ya da kötü olan ne varsa kabulü olduğunu dile getirerek sevgi değeri işlenmiştir.

Rabbim, Rabbim, bu işin, bildim neymiş Türkçesi;

Senin aşkın ateştir, ateşin gül bahçesi... (s. 51)

İlahi varlığa karşı hissettiği sevgiyi açık bir dil ile ifade etmiştir.

Aşk korkuya peçedir, korkuda aşka perde;

Allahtan nasıl korkmaz, insan O'nu sever de?.. (s. 52)

Aşk ve korku kavramlarının birbiri ile ilişkili olduğundan bahsederek Allah'a olan sevgisini dile getirilmiştir.

Sana şahdamarından daha da yakın Allah;

Günah mı dedin; O'ndan uzağa düşmek günah... (s. 58)

Allah'ın insana her şeyden daha yakın olduğu ifade edilerek, O'na duyulan sevgi sebebi ile O'ndan uzaklaşmanın günah olacağı söylenmiş; dolaylı olarak sevgi değerinden bahsedilmiştir.

Sen, fikir kadar güzel;

Ve tek, birden daha tek!

İtrını süzmüş ezel;

Bal sensin, varlık petek...

Sensin ölüme hisar;

Bâkisi hep inkisar...

Sar bizi, çepeçevre sar,

Rahmet rüzgârı etek!... (s. 64)

Allah’a olan sevgi ve bağlılık örneklerle anlatılmaya çalışılarak kendi duyduğu sevgi sebebiyle Allah’ın sevgisine talip olduğunu edebi bir üslup ile dile getirmiştir.

Bana, yakan gözlerle, bir kerecik baktınız;

Ruhuma, büyük temel çivisini çaktınız... (s. 77)

“Mürşit” adlı şiirde alimine karşı hissettiği sevginin nasıl inkişaf ettiğini anlatarak sevgi değerine değinilmiştir.

Düşünüyorum: O’ndan evvel zaman var mıydı?

Hakikatler, boşluğa bakan aynalar mıydı? (s. 78)

Allah’a duyduğu sevgi sebebi ile O’ndan önce yaşadığı zaman diliminin hiçbir anlam ifade etmediğini dile getirmiştir.

O yüz, her hattı tevhid kaleminden bir satır;

Yüz ki, göz değince Allahı hatırlatır. (s. 94)

Şair, yaratıcıya duyduğu sevgiden yola çıkarak O’na inanan kişiye de sevgi duyduğunu ifade etmiştir.

Akıl, akıl olsaydı ismi gönül olurdu;

Gönül gönlü bulsaydı, bozkırlar gül olurdu. (s. 106)

Gönül, gül, akıl gibi kavramlardan istifade edilerek sevgi değerinin insanda tecelli ettiği haleti ruhiye anlatılmıştır.

Bir sevinç var ki kalpte, Arşı doldurur sesi;

Ne sonsuz sevinçtir, ebediyet neş’esi... (s. 108)

Kalpte yer alan sonsuz sevginin sebebinin Allah’a duyulan sevgi olduğu dile getirilerek sevgi değerine değinilmiştir.

Ölüm ölene bayram, bayrama sevinmek var;

Oh ne güzel, bayramda tahta ata binmek var!.. (s. 148)

Ölüm olgusuna karşı duyulan sevgi ile ölümü bayram gününe benzetmiştir.

Ölüm güzel şey; budur perde altından haber...

Hiç güzel olmasaydı ölür müydü Peygamber?... (s. 153)

Ahret gününe ve peygambere iman eden şair ölümü onlara kavuşmak ve ötelere ulaşmak için aracı gördüğünden ölüme karşı sevgi beslediğini dile getirmiştir.

*Arkamdan bir kahkaha duysam yaralanırım;
Onu bir başkasına râm oluyor sanırım,
Görsem pencerelerde soyunan bir karaltı. (s. 160)*

Sevgiliye duyulan aşk ve sevgi anlatılarak sevgi değeri işlenmiştir.

*Şehirlerde tabanım değil, yüreğim yarık:
Nur şehrine gidelim, yürü, çilekeş çarık! (s. 172)*

“Nur şehir” olarak ifade ettiği şehre duyduğu sevgi ile yüreğinin yandığını söyleyen şair, sevgi değerini farklı bir boyutu ile ele almıştır.

*Ne hasta bekler sabahı,
Ne taze ölüyü mezar.
Ne de şeytan bir günahı,
Seni beklediğim kadar. (s. 198)*

Sevgisinin büyüklüğü ile kimsenin yapmayacağı kadar büyük bir fedakarlıkta bulunacağını söyleyerek bir kadına duyulan sevgiyi anlatmaktadır.

*Ölürsün... Kapanır yollar geriye;
Ben mezarla sırdaş olur, beklerim.
Varılmaz hayale işaret diye,
Toprağında bir taş olur, beklerim... (s. 199)*

Sevgiliyi sabır ile her şartta beklediğini söyleyen şair, ona duyduğu sevgi ile sabrettiğini dolaylı olarak aksettirmektedir.

*Bir kadın sapıverdi önümden dönemece;
Yalnız bir endam gördüm, arkasından, ipince.
Ve görmeden sevdiğim, işte bu kadın dedim,
Çarpıldım, sendeledim. (s. 200)*

Şair, sevgiliye duyulan aşk ile sarsıldığını ve onun sevgisi ile çevrelendiğini söyleyerek kadına duyulan sevgi ile bu değeri işlemiştir.

*Elimde, sükûtun nabzını dinle,
Dinle de gönlümü alıver gitsin!
Saçlarımdan tutup, kör gözlerinle,*

Yaşlı gözlerime dalıver gitsin! (s. 202)

Sevgiliye duyulan aşk ile her şeyden vazgeçtiğini dille getiren şair, sevgi değerine vurgu yapmıştır.

Bir kalbim var ki benim, sevdiğinden burkulur:

Kahredenden ziyade, sevilenden korkulur... (s. 219)

Duyduğu sevgi ile kalbinin kırıldığını ve bundan dolayı sevdiğinden korktuğunu ifade eden şair, sevgi değerini işlemiştir.

Son günüüm yaklaştı görünesiye,

Kalmadı bir adım yol ileriye:

Yüzünü görmeden ölürsem diye,

Üzülmekteyim ben, üzülmekteyim. (s. 229)

“Anneme Mektup” şiirinin dizelerinde yer alan bu bölümde anneye duyulan özlemde yola çıkarak sevgi değeri işlenmiştir.

Gül büyütenlere mahsus hevesle,

Renk renk dertlerimi gözümde besle!

Yalnız, annem gibi, o ılık sesle,

İçimde dövünüp ağlama gurbet!.. (s. 230)

Gurbette duyduğu hüznü dile getirirken yaptığı benzetme sanatı ile dolaylı olarak anneye duyulan sevgiye değinilmiştir

Beni zaman kuşatmış, mekân kelepçelemiş;

Ne sanattır ki, her şey, her şeyi peçelemiş...

Perde perde verâlar, ı ışık başka nur başka;

Bir ânlık visal başka, kesiksiz huzur başka.

Renk, koku, ses ve şekil, ötelere haberci;

Hayat mı bu sürdüğün, kabuğundan, ezberci?

Yoksa göz, görüyorsun sanmanın öksesi mi?

Fezada dipsiz sükût, duyulmazın sesi mi?

Rabbim, Rabbim, Yüce Rab, âlemlerin Rabbi, sen!

Sana yönelsin diye icad eden kalbi, sen!

Senden uzaklık ateş, sana yakınlık ateş!

Azap var mı âlemde fikir çilesine eş?

Yaşamak zor, ölmek zor, erişmekse zor mu zor?

Çilesiz suratlara tüküresim geliyor!

Evet, ben, bir kapalı hududu aşıyorum;

Ölen ölüyor, bense ölümü yaşıyorum!

Sonsuzu nasıl bulsun, pösteği sayan deli?

Kendini kaybetmek mi, visalin son bedeli?

Mahrem çizgilerine baktıkça örtünen sır;

Belki de benliğinden kaçabilene hazır.

Hâtıra küpü, devril, sende ey hayal, gömül!

Sonu gelmez visalin gayrından vazgeç, gönül!

O visal, can sendeyken canını etmek feda;

Elveda, toprak, güneş, anne ve yâr, elveda! (s. 233)

Allah’a duyulan hasret ile sevgi değeri işlenmiştir. Allah’a karşı duyulan sevginin büyüklüğünü anlatmak için kalbinin O’na ait olduğunu; bu dünyada kendi canından, annesinden, sevgilisinden ve vatandan ayrı kalmayı göze aldığını dile getirmiştir.

Ne görsem, ötesinde hasret çektiğim diyar;

Kavuşmak nasıl olmaz, mademki ayrılık var? (s. 241)

“Hasret çekilen diyar” ifadesi ile ahirete duyulan sevgi ve özlem dile getirilmiştir.

İki yıldız arası göğe asılı hamak...

Uyku, uyku... Zamansız ve mekânsız, uyumak.

Uyumak istiyorum; başım bir cenk meydanı;

Harfsiz ve kelimesiz düşünmek Yaradanı. (s. 272)

Fikri olarak zihninde bir savaş verdiğini söyleyen şair, uykuyu bu savaştan kaçış olarak görmekle birlikte Yaradan’a duyduğu sevgiyle baş başa kalmak için de bir fırsat olarak gördüğünü söyleyerek ilahi varlığa duyulan sevgiye vurgu yapmıştır.

Bu kasvet dünyasında kalmadı özlediğim,

Namaz vaktinden başka, ânını gözlediğim... (s. 279)

İslam dininin direği olarak nitelendirilen namaz ibadetine karşı duyduğu sevgiyi dile getirilirken bu dünyada özlem ile tek beklediğinin namaz olduğunu söyleyen şair, ibadet ve sevgi ilişkisi bağlamında sevgi değerini işlemiştir.

Ak saçlı başını alıp eline,

*Kara hülyalara dal anneciğim!
O titrek kalbini bahtın yeline,
Bir ince tüy gibi sal anneciğim!* (s. 322)

Anneye duyulan sevgi tema olarak işlenerek sevgi değerine değinilmiştir.

*Gözlerinde aksi bir derin hiçin,
Kanadın yayılmış, çırpınmak için;
Bu kış yolculuk var, diyorsa için,
Beni de beraber al anneciğim!..* (s. 322)

Anneye karşı yoğun olarak hissedilen sevgi ile ondan ayrılmak istemediğini ifade eden şair, şiirde sevgi değerini işlemiştir.

*Anne girdin düşüme!
Yorganın olsun duam,
Mezarında üşüme!*

*Anlamam anlatamam;
Düşen düştü peşime,
Artık vâdeler tamam...* (s. 323)

Annenin ölümü sonucu duyulan hasret ile ona olan sevgi ve özlem duyguları şiire yansıtılmıştır.

*Melekler dolanır bu kuytu yerde,
Ey gün kadar güzel çocuğum, uyu!
Bir gün hasretiyle için titrer de,
Anarsın, bu derin, bu tatlı uykuyu.*

*Uyu da gündüzler su gibi dinsin,
Menekşe gözüne kirpikler insin;
Yarın, şafak vakti, içine sinsin,
Güneşler uyanan kuşların huyu.*

*Uyu yavrum, akşam seni üzüyor,
Artık gözlerini uyku süzüyor;*

*Uykunun gölünde başın yüzüyor,
Dalgalandırmadan o durgun suyu... (s. 331)*

Evlada duyulan merhamet ve sevgi anlatılmaktadır. “Güzel yavrum, menekşe gözlüm” gibi sıfatlar ile anlatımın içine yansıyan sevgi içerikli cümleler ile sevgi değeri işlenmiştir.

*Allah, Resûl aşkıyle yandım, bittim, kül oldum!
Öyle zayıfladım ki, sonunda herkül oldum. (s. 376)*

Şair, Allah’a ve peygambere karşı hissettiği yoğun sevgiyi aşk kelimesi ile dile getirmiş; bu sevgi ile yandığını söylemiştir.

*Benim efendim!
Emri yüklendim!
Dağlandım kalbden
Ve mühürlendim. (s. 381)*

Efendisine karşı duyduğu sevgiyi kalben mühürlendiğini söyleyerek ifade eden şair, sevgi değerine vurgu yapmıştır.

*Rüzgâra bir koku ver ki, hırkandan;
Geleyim, izine doğru arkandan;
Bırakmam, tutmuşum artık yakandan,
Medet ey dervişim, Yunus'um medet!.. (s. 383)*

Şair, dervişine duyduğu sevgi ile onun yolundan gittiğini ve yanından ayrılmayacağını ifade eden söylemlerde bulunarak bir kişiye karşı duyulan sevgiden yola çıkarak sevgi değerini işlemiştir.

*Her rengi silici aşk ötesinde renk;
O rengin kavuran beyzâsındalar.*

*Ne cennet tasası ve ne cehennem;
Sadece Allah'ın rızasındalar. (s. 388)*

“Kahramanlar” adlı şiirde er olarak ifade edilen kişilerin Allah’a duydukları sevgi ile O’nun rızasından başka hiçbir şeye talip olmadıkları söylenerek kişiler üzerinden dolaylı olarak sevgi değerine değinilmiştir.

Namaz, sancıma ilaç, yanık yerime melhem;

Onsuz, ebedi hayat benim olsa istemem! (s. 458)

Şair, inancının gerekliliklerinden olan namaz ibadetinin kendisi için önemini bir benzetme ile ifade ederek ona duyduğu sevgiyi hayatının anlamı olarak gördüğünü söylemiştir.

Şair, eserinde sevgi değerine toplamda 40 yerde değinmiştir. Eserin tamamında incelenen 10 değer içerisinde en fazla yer sahip olan değer sevgi değeridir. Değerin şiirler içerisinde ele alınış şekilleri de incelendiğinde en geniş kapsama sahip olduğu tespit edilmiştir. Diğer değerlerde olduğu gibi sevgi değerinin de birçok yerde İslam dini ile ilişkilendirilerek ele alındığı görülmektedir. Allah'a olan sevgi, peygambere ve İslam büyüklerine karşı sevgi, ibadetlere karşı sevgi, anneye karşı sevgi, sevgiliye karşı sevgi ele alınarak sevgi değeri işlenmiştir. Sevgi değerinin birçok yerde özlem, hasret ve hüznün duyguları ile ilişkili olarak işlendiğini de görmekteyiz.

2.2.2.8. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgular

“Çile” adlı eserde yer alan şiirlerde 22 adet sorumluluk değeri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir.

“Çile” de yer alan sorumluluk değeri ile ilgili farklı yerlerdeki bulgular aşağıda verilmiştir:

Sırtımda, taşınmaz yükü göklerin;

Herkes koşar, zıplar, ben yürüyemem!

İsterseniz hayat aşını verin;

Sayıli nimetler bal olsa yemem! (s. 23)

İnançlı bir kişi olarak kendisine yüklenen sorumluluk karşısında zorlandığını dile getiren ifadeler kullanan şair dini sorumluluğa vurgu yapmıştır.

"Zehirle pişmiş aş yemeğe kimler gelir?"

Dilsizce, yalnız Allah demeye kimler gelir? (s. 40)

Soru yöntemi kullanarak dikkat çekmeye çalışan şair, Allah'a inanmanın sorumluluğuna dikkat çekmiştir.

Ne var ki, pazarlığa girişecek ecelle;

Sermayem tek kelime, Allah azza ve celle... (s. 47)

Dini sorumluluğun neler olduğuna dair çizginin belli olduğunu, yükümlülüklerimizin belli olduğunu ifade eden şair, dini sorumluluk değerini işlemiştir.

Eklense de başıma dünyada kaç baş varsa,

Başım, onların hepsi için secdeye varsa... (s. 93)

İslam dininin sorumluluklarından biri olan namaz ibadetine secde kelimesi ile gönderme yapılarak dini sorumluluk değeri vurgulanmıştır.

İşaret bekliyorum, yağız atım eyerli;

Yanarım sorarlarsa, ne getirdin değerli? (s. 109)

“Yanarım sorarlarsa ne getirdin değerli?” ifadesi ile her insanın yaptıklarının sonucuna kendi katlanacağı anlatılarak sorumluluk değeri işlenmiştir.

"Ticaretin tüm ziyan!" diye bir ses rüyada;

Mezarına birlikte girecek şeyi kazan!

Seni gözleyen eşya, bit pazarı dünyada,

Patiska kefen, çürük teneşir, isli kazan. (s. 116)

İnsanın bu dünya tarlasına ne ekerse ahirette de karşılık olarak onu alacağına işaret edilmiş, dünya- ahiret arasındaki sorumluluk değerine vurgu yapılmıştır.

Kapıya ne icra memuru gelir,

Ne Birinci Şube sivil polisi...

İçerde kimine kuş tüyü sedir;

Yüz üstü toprağa düşer kimisi... (s. 130)

Ahiret inancı ile yaptıklarımızın karşılığını öteki alemde alacağımıza vurgu yapılarak adalet değeri ile sorumluluk değeri eşgüdümlü işlenmiştir.

Hasis sarraf, kendine bir başka kese diktir!

Mezarda geçer akça neyse, onu biriktir! (s. 140)

Yine ahiret gününe işaret edilerek dini sorumluluğa dikkat çekilmiştir.

Bir hamam ki, arınma gayesinden şaheser;

Arınmışların yeri, Cennette nurlu Kevser. (s. 188)

Sorumluluğunu yerine getirerek gayesine ulaşan kişilerin mükafatlandırıldığından bahsedilerek sorumluluk değeri işlenmiştir.

Aynalar, bakmayın yüzüme dik dik;

*İşte yakalandık, kelepçelendik!
 Çıktınız umulmaz anda karşıma,
 Başımın tokmağı indi başıma.
 Suratımda her suç bir ayrı imza,
 Benmişim kendime en büyük ceza!
 Ey dipsiz berraklık, ulvî mahkeme!
 Acı, hapsettiğin sefil gölgeme!
 Nur topu günlerin kanına girdim.
 Kutsî emaneti yedim, bitirdim.
 Doğmaz güneşlere bağlandı vâde;
 Dişlerinde, köpek nefsin, irade.
 Günah, günah, hasad yerinde demet;
 Merhamet, suçumdan aşkın merhamet!
 Olur mu, dünyaya indirsem kepenk:
 Gözyaşı döksem, Nuh Tufanına denk? (s. 271)*

Kendi kendine yaptıklarından dolayı zor duruma düştüğünü söyleyen şair; nefis ve irade kavramları ile yanlış tercihlerde bulunduğunu söylemiş, insanın kendisine karşı olan sorumluluklarına vurgu yapmıştır.

*Her gün yalnız namazdan namaza uyanayım;
 Bir dilim kuru ekmek; acı suya banayım!
 Ve tekrar uyuyayım ve kalkayım ezanla!
 Yaşaya dursun insan, hayat dediği zanla... (s. 273)*

Her gün sadece ezan sesiyle uyanıp namaz ile hemhal olmak istediğini, başka bir şey ile meşgul olmak istemediğini dile getiren şair; inandığı dinin sorumluluğunu üstlendiğini göstererek sorumluluk değerine vurgu yapmıştır.

*Şafakta, namaz vakti bana uzatılan zarf;
 Kelime bu zarftadır, gerisi sadece harf... (s. 278)*

Namaz ibadetinden bahsedilerek dini sorumluluk değeri işlenmiştir.

*Sanırım, insanların her suçunda ben varım;
 Günah uzun bir kervan, tâ ucunda ben varım! (s. 280)*

İnsanların yaptığı hatalardan kendisini mesul tutmaktadır. İslam dinin peygamberler aracılığı ile inananlara vazife olarak verdiği “Emri bi’l maruf nehyi ali’l münker” sebebi ile şair, kendini her günahıtan sorumlu hissederek vazifesini yapamadığını düşünmektedir. Anlam itibari ile dini sorumluluk değeri işlenmiştir.

Kazanda su kaynasa, sanki ben pişiyorum;

Bir kuş bir kuş öldürse, ben can çekişiyorum... (s. 282)

Yapılan hatalarını önleyemediği için suçluluk hisseden şair, dini sorumluluğun gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Zonklayan başım benim, an pıhtısı, cerahat;

Ona yastıkla değil, secde yerinde rahat... (s. 286)

Secde ifadesi ile dini sorumluluğa gönderme yapılmıştır.

Nefes alırken bile inkisar ve pişmanlık;

Kimse edemez bana, benim kadar düşmanlık. (s. 308)

İnsanın kendisine karşı olan sorumluluğuna dikkat çekilmiştir.

Rabbim böyle emretmiş, ya dize gel, ya kudur!

Hayat bir zar içinde, hayatı örten bir zar;

Bana da hayat yeri "Bağlum" köyünde mezar... (s. 309)

İrade kavramına vurgu yaparak insanın yaptıklarından kendisinin mesul olduğunu anlatan şair, sorumluluk değerine vurgu yapmıştır.

Lodos rüzgârıdır bu, tımarhane kafesi;

Günahkâr ölülerin, kezzap yüklü nefesi... (s. 315)

“Günahkâr ölüler” ifadesi ile dolaylı olarak sorumluluk değerine değinilmiştir.

Benim efendim!

Emri yüklendim!

Dağlandım kalbden

Ve mühürlendim. (s. 381)

“Emri yüklendim!” ifadesi ile dini sorumluluğa dikkat çekilmiştir.

Yıldızları tesbih tesbih çeker de,

Namazda arka saf hizasındalar.

*İçine nefis sızan ibadetlerin,
Birbiri ardınca kazasındalar.*

*Günü her dem dolup her dem başlayan,
Ezel senedin imzasındalar.*

*Bir ân yabancıya kaysa gözleri,
Bir ömür gözyaşı cezasındalar. (s. 388)
Fertle toplum arası kalkacak artık güreş;
Herkes tek tek sırtına toplumu bindirecek. (s. 401)*

Her ferdin topluma karşı belli görevlerinin olduğunu ifade ederek toplumsal sorumluluk değeri işlenmiştir.

*Bize kalan aziz borç, asırlık zamanlardan;
Tarihi temizlemek sahte kahramanlardan... (s. 443)*

Şair, vatansever bir kişilik ile vatana olan sorumluluğumuza değinmiştir.

Şair, eserinde sorumluluk değerine toplamda 22 yerde değinmiştir. Sorumluluk değerinin tespit edildiği şiirler incelendiğinde şair sorumluluk değerini 1 yer hariç tamamıyla İslam dini ile ilişkilendirerek ele almıştır. İslam dini ile insanın üstlendiği sorumluluk değerini ibadetler, ahiret ve iradeye değinerek anlatmıştır.

2.2.2.9. Vatanseverlik Değeri ile İlgili Bulgular

“Çile” adlı eserde yer alan şiirlerde 17 adet vatandaşlık değeri ile ilgili bulgu tespit edilmiştir.

“Çile” de yer alan vatanseverlik değeri ile ilgili farklı yerlerdeki bulgular aşağıda verilmiştir:

*Ruhumu eritip de kalıpta dondurmuşlar;
Onu İstanbul diye toprağa kondurmuşlar.
İçimde tüten bir şey; hava, renk, edâ, iklim;
O benim, zaman mekân aşıp geçmiş sevgilim.
Çiçeği altın yaldız, suyu telli pulludur;
Ay ve güneş ezelden iki İstanbulludur.
Denizde toprak, yalnız onda ermiş visale;*

Ve kavuşmuş rüyalar, onda, onda misale.
İstanbul benim canım;
Vatanım da vatanım...
İstanbul,
İstanbul...
Tarihin gözleri var, sulara delik delik;
Servi, endamlık servi, ahirete perdelik...
Bulutta şaha kalkmış Fatih'ten kalma kır at;
Pırlantadan kubbeler, belki bir milyar kırat...
Şahadet parmağıdır göğe doğru minare;
Her bakışta o mâna: Öleceğiz ne çare?
Hayattan canlı ölüm, günahattan baskın rahmet;
Beyoğlu tepinirken ağlar Karacaahmet...
O mânayı bul da bul!
İlle İstanbul'da bul!
İstanbul,
İstanbul...
Boğaz gümüş bir mangal, kaynatır serinliği;
Çamlıca'da yerededir göklerin derinliği.
Oynak sular yalının alt katına misafir;
Yeni dünyadan mahzun, resimde eski sefir.
Her akşam camlarında yangın çıkan Üsküdar,
Perili ahşap konak, koca bir şehir kadar...
Bir ses, bilemem tanbur gibi mi, ud gibi mi?
Cumbalı odalarda inletir "Kâtibim"i....
Kadını keskin bıçak,
Taze kan gibi sıcak...
İstanbul,
İstanbul...
Yedi tepe üstünde zaman bir gergef işler!
Yedi renk, yedi sesten sayısız belirişler...
Eyüp öksüz, Kadıköy süslü, Moda kurumlu,

*Adada rüzgâr, uçan eteklerden sorumlu.
 Her şafak Hisarlarda oklar çıkar yayından
 Hâlâ çığlıklar gelir Topkapı Sarayından.
 Ana gibi yâr olmaz, İstanbul gibi diyar;
 Güleni şöyle dursun, ağlayanı bahtiyar...
 Gecesi sümbül kokan
 Türkçesi bülbül kokan
 İstanbul,
 İstanbul... (s. 166)*

İstanbul'u tarihin, dilin, vatanın bir sembolü olarak ele almış, her bir noktasına beslediği sevgiyi incelikle işlemiştir. Tarihin izlerini hala taşıdığını dile getirerek vazgeçilemez olduğunu vurgulamıştır. İstanbul'un ele alınması ile vatanseverlik duygusu şiirin her yerinde kendini göstermektedir.

*Yolcu benmişim gibi,
 Bir gemi demir aldı,
 Ey her yerin garibi,
 Vatan ırakta kaldı. (s. 232)*

Vatandan uzak kalmanın üzüntüsü ile kendisinin bir garip olarak nitelendirmektedir. Bu anlatımda vatana duyulan hasret ve içinde bulunduğu üzüntü hali ile vatanseverlik değer işlenmiştir.

*Sordular: Adresi ne?.. Çeşmeye karşı, dedim;
 "Çanakkale içinde aynalı çarşı" dedim. (s. 346)*

"Çanakkale içinde aynalı çarşı" ifadesi ile Çanakkale Savaşı'na gönderme yapılmıştır. Vatanın her karış toprağını kendi adresi olarak nitelendirerek vatanseverlik duygusu ön plana çıkarılmıştır.

*Renk renk hâtıralarım, oda oda silindi;
 Anne kokan bir Türkçem vardı, o da silindi. (s. 373)*

Harf inkılabının gerçekleşmesi ile geçmişinin silindiğini ve bir milletin nişanlarından biri olan dilin de yok olduğunu dile getirmiştir. Yapılan yeniliği tenkit ederek vatanseverliğe vurgu yapmıştır.

Dağlar, omuz omza yaslanan dağlar,

*Sular kararınca paslanan dağlar,
Azatlık ufkunda rastlanan dağlar;
Bu dağlara gönül verdi Köroğlu.*

*Dağların ardında kalınca çile,
Köroğlu yeniden gelmişti dile;
Ak saçlı anadan geçilse bile,
Dağlardan geçilmez derdi Köroğlu... (s. 386)*

Köroğlu ve dağlara olan sevgisinden bahsederek vatan sevgisine vurgu yapılmıştır. Gönül verilen vatandan anne uğruna dahi vazgeçilemeyeceğini ifade eden şair vatanseverlik değerini işlemiştir.

*Allah'ın seçtiği kurtulmuş millet!
Güneşten başını göklere yükselt!
Avlanır, kim sana atarsa kement,
Ezel kuşatılmaz, çevrilmez ebet.
Allah'ın seçtiği kurtulmuş millet!
Güneşten başını göklere yükselt!
Yürü altın nesli, o tunç Oğuz'un!
Adet küçük, zaman çabuk, yol uzun.
Nur yolu izinden git, KILAVUZ'un!
Fethine çık, doğru, güzel, sonsuzun!
Yürü altın nesli, o tunç Oğuz'un!
Adet küçük, zaman çabuk, yol uzun.
Aynası ufkumun, ateşten bayrak!
Babamın külleri, sen, kara toprak!
Şahit ol, ey kılıç, kalem ve orak!
Doğsun BÜYÜK DOĞU, benden doğarak!
Aynası ufkumun, ateşten bayrak!
Babamın külleri, sen, kara toprak!.. (s. 396)*

Türklerin ilahi güç ile yüceltilen bir millet olduğu, onun karşısında hiçbir gücün duramayacağı, köklü bir soya sahip oldukları, altın bir nesil olarak geldikleri, yolunun kutsal bir yol olduğu anlatılmaktadır. Kılıç, kalem ve orak kavramlarını şahit göstererek

milletin her alanda bir uyanış ile kalkınacağına dikkat çekmiştir. Bu hissiyatını vatanseverlik duygusuyla perçinleyerek ifade ettiği görülmektedir.

*İnsan bu, su misali, kıvrım kıvrım akar ya;
 Bir yanda akan benim, öbür yanda Sakarya.
 Su iner yokuşlardan, hep basamak basamak;
 Benimse alın yazım, yokuşlarda susamak.
 Her şey akar, su, tarih, yıldız, insan ve fikir;
 Oluklar çift; birinden nur akar, birinden kir.
 Akışta demetlenmiş, büyük, küçük, kâinat;
 Şu çıkan buluta bak, bu inen suya inat!
 Fakat Sakarya başka, yokuş mu çıkıyor ne,
 Kurşundan bir yük binmiş, köpükten gövdesine;
 Çatlıyor, yırtınıyor yokuşu sökmek için.
 Hey Sakarya, kim demiş suya vurulmaz perçin?
 Rabbim isterse, sular büküm büküm burulur,
 Sırtına Sakaryanın, Türk tarihi vurulur.
 Eyvah, eyvah, Sakaryam, sana mı düştü bu yük?
 Bu dâva hor, bu dâva öksüz, bu dâva büyük!..
 Ne ağır imtihandır, başındaki, Sakarya!
 Binbir başlı kartalı nasıl taşır kanarya?
 İnsandır sanıyordum mukaddes yüke hamal.
 Hamallık ki, sonunda, ne rütbe var, ne de mal,
 Yalnız acı bir lokma, zehirle pişmiş aştan;
 Ve ayrılık, anneden, vatandan, arkadaştan.
 Şimdi dövün Sakarya, dövünmek vakti bu ân;
 Kehkeşanlara kaçmış eski güneşleri an!
 Hani Yunus Emre ki, kıyında geziyordu;
 Hani ardına çil çil kubbeler serpen ordu?
 Nerede kardeşlerin, cömert Nil, yeşil Tuna;
 Giden şanlı akıncı, ne gün döner yurduna?
 Mermerlerin nabzında hâlâ çarpar mı tekbir?
 Bulur mu deli rüzgâr o sedayı: Allah bir!*

*Bütün bunlar sendedir, bu girift bilmeceler;
 Sakarya, kandillere katran döktü geceler.
 Vicdan azabına eş, kayna kayna Sakarya,
 Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya!
 İnsan üç beş damla kan, ırmak üç beş damla su;
 Bir hayata çattık ki, hayata kurmuş pusu.
 Geldi ölümlü yalan, gitti ölümsüz gerçek;
 Siz, hayat süren leşler, sizi kim diriltecek?
 Kafdağını assalar, belki çeker de bir kıl!
 Bu ifritten sualin, kılını çekmez akıl!
 Sakarya, sâf çocuğu, mâsum Anadolunun,
 Divanesi ikimiz kaldık Allah yolunun!
 Sen ve ben, gözyaşıyla ıslanmış hamurdanız;
 Rengimize baksınlar, kandan ve çamurdanız!
 Akrebin kiskacında yoğurmuş bizi kader;
 Aldırma, böyle gelmiş, bu dünya böyle gider!
 Bana kefendir yatak, sana tabuttur havuz;
 Sen kıvrıl, ben gideyim, Son Peygamber Kılavuz!
 Yol onun, varlık onun, gerisi hep angarya;
 Yüzüstü çok süründün, ayağa kalk, Sakarya!.. (s. 398-400)*

“Sakarya Türküsü” şiiri ile Sakarya nehri üzerinden vatanseverlik değeri işlenmiştir. Suyundan tarih, dil, fikir, insan akar ifadeleriyle vatanın her karış toprağında vatani oluşturan unsurların varlığı anlatılmaktadır. Türk tarihinin davasının büyüklüğünden ve yükünün ağırlığından bahsedilmektedir. Vatana karşı yapılan hiçbir vazifede menfaat beklenmemesi gerektiği aksine insanın gerekirse kendisinde ve en değer verdiği varlıklardan bile vazgeçmek zorunda kalabileceği ifade edilmiştir. Vatana yeteri kadar değer vermeyenlere karşı bir serzenişte bulunularak tarihin tekerrür ettiğini, hak olan iman ölçütlerinden ayrılmamak gerektiğini söylemiştir. En son dizelerde de bir silkeleniş ile ayaklanmak gerektiğini benzetme yolu ile anlatmaktadır.

*Buluştururlar bizi, elbet bir gün hesapta;
 Lâfını çok dinledik, şimdi iş inkılâpta! (s. 404)*

Vatansever insanlarla buluşup mevcut düzenin değişmesi için yeniliklerin gerekliliğinden bahsedilmektedir.

*Kalpten kazıdılar iman sırrını;
Her günün bugünden beter yarını.
Acı rüzgarlarla vermiş bağrını
Türk Bayrağı yana yana çırpınır. (s. 405)*

İmanın verdiği güç ile kazanılan zaferler sonucu dalgalanan bayrağımızın, iman hakikatlerinin kalplerden söküldüğü düşüncesi ile acı çektiğini dile getirmiştir. Vatan ve imanın bir bütün olduğunu dile getirmiştir.

*Kal'anın burcunda çakar işaret;
Millet, dalga dalga bayrağa gelir. (s. 408)*

Şair, kale burcunda yer alan işaret ile milletin hürriyet ve bağımsızlığının peşinden koşarak bayrağı neredeyse oraya gideceğini söyleyerek vatanseverlik değerini işlemiştir.

*Kurtulur dil, tarih, ahlak ve iman;
Görürler, nasılmış, neymiş kahraman!
Yer ve gök su vermem dediği zaman,
Her tarlayı sular arkımız bizim. (s. 412)*

Her türlü sıkıntı ve zorluk karşısında vatanseverlik duygusu ile bir milletin dilini, tarihini, ahlak ve imanını kurtarabileceğini ifade etmektedir.

*Bıçak soksan gölgeme,
Sıcacık kanım damlar.
Gir de bir bak ülkeme:
Başsız başsız adamlar... (s. 418)*

Ülkenin başıboş kaldığını, uzun süren savaşımlardan ve işgallerden sonra gelen yeni düzen ile başa gelen kişilerin sistemi henüz içselleştirememesinden kaynaklı oluşan boşluktan dolayı duyduğu acı ve üzüntüyü vatansever bir kişilikle dile getirmiştir.

*Vatanımda sular akar, başıboş;
Herkes, birbirini kakar, başıboş.
Bozkırlardan topla bir tren geçer;
Çocuk, merkep, öküz bakar, başıboş.*

*Yanmaz da yürekler, güneşe atsan;
 Bir kibrit, bir orman yakar, başıboş.
 Tarih, kutuplara kaçmış bir fener,
 Buz denizlerinde çakar başıboş.
 Yirmi dokuz harflik sözde aydınlar,
 Yafta yazar, isim takar, başıboş.
 Allahım sen acı bu sâf millete!
 Akşam yatar, sabah kalkar, başıboş... (s. 424)*

Vatanın, milletin başıboş kaldığını; tarihten ders çıkarılmadığını; yapılan yeniliklerin gereksiz ve yanlış olduğunu; ulusun birlik beraberlik ile bir arada olması gerekirken herkesin birbirini itip kaktığı; saf ve iyi niyetli Anadolu halkının bunun farkında olmadığını ifade ederek tenkit yoluyla vatanseverlik değeri işlenmiştir.

*Ey insan, sığıdığın çizgiden utan!
 Başlangıç noktası, bir de son durak.
 Her zerrecik ondan arma ve bayrak;
 Bayraklar topluma, bana da sultan... (s. 425)*

İnsanın yaşamı boyunca belli kalıplar içinde kalmaması gerektiğini, her zerrede bayrak yani hürriyet olması gerektiğini vurgulamıştır. Bir milletin var oluşunun ve hürriyetinin nişanı olan bayrakların baş tacı olması gerektiğini söyleyerek vatanseverlik değeri işlenmiştir.

*Aman efendim, aman!
 Galiba Âhir Zaman!
 Manzarası yurdumun,
 Tufan gününden yaman!
 Göz görmez aydınlıkta;
 Âsümanedek duman.
 Yer dumanmış ne çıkar,
 Duman dolu âsüman.
 Türk evi delik deşik;
 Yıkı dökük hânüman.
 Duraksız itiş kakış;
 Süresiz karman-çorman.*

Anne çocuk doğurur,
 Köpek soyundan azman.
 Beyinler zıpzıp kadar,
 Mideler koskocaman.
 Aziz fikir buğdayı,
 Katıra mahsus saman.
 Boş lâf, hep dalga dalga;
 Uçsuz bucaksız umman.
 Hayvanlık orkestrası:
 Eşek, birinci keman.
 Orman keleş, nebat kel;
 Nebat adamlar orman.
 Midelerde ihracat,
 Günde beş milyon batman.
 Millî servet matbaa;
 Bilmem kaç milyar harman.
 Yangın evinde satranç;
 Plân, reform ve uzman.
 Tam bir buçuk asırdır,
 Maymunlardan eleman.
 Bizdeki hale nispet
 Maymun taklitten pişman.
 Hangi yol Türke uygun,
 Hangi parti tercüman?
 Çıkamaz meydanlara;
 Camide mahpus iman!
 Silâh küfrün belinde,
 Küfrün elinde, ferman.
 Cehle sorarsan, ilim;
 Zehre sorarsan, derman.
 Rahmet, meçhul kelime;
 Bilinmez isim, Rahmân.

*Kutsal kitaptır fuhuş;
 Ahlâk, okunmaz roman.
 Tarih, kontra gerçeğe;
 Hürriyet hakka düşman.
 Millete kasdedenin
 İsmi millî kahraman.
 Yere batsın bu dünya,
 Bu dünyadan hayr uman!
 Genç adam, at yorganı!
 Sana haram, uyuman!
 Aman, efendim aman!
 Efendim, aman, aman! (s. 426-428)*

Şiirin tamamında mevcut düzeni tenkit eden bir üslup kullanılarak işlenen bir vatanseverlik duygusu söz konusudur. Şair, Türk yurdunun yapılanlar ile delik deşik edildiğini, soyların birbirine karıştığını, yenilik adına yapılan yer şeyin yanlış kişilerin elinde olduğunu, milli servetin yok edilerek dışa bağımlı hale geldiğini; yapılanların hakka, hukuka, ahlaka, kutsala, hürriyete aykırı olduğunu; kimsenin bu duruma ses çıkarmadığını; bunu ancak ahir zaman alameti olabileceğini ifade ederek yapılan her şeye karşı çıkmıştır.

*Bize kalan aziz borç, asırlık zamanlardan;
 Tarihi temizlemek sahte kahramanlardan... (s. 443)*

Bir milletin evlatları olarak bizim üzerimize düşen borcun tarihimizde yer alan yanlışlıkları temizlemek olduğunu ifade ederek vatanseverlik değeri işlenmiştir.

*Renkler, mavi, kırmızı, yeşil, erguvan ve mor;
 Camlarda kaybedilmiş vatani heceliyor... (s. 463)*

İnsanlardaki bozulmaların vatani olumsuz etkilediğine ve vatanseverlik duygusunun kaybedildiğine vurgu yapılmıştır.

Şair, eserinde vatanseverlik değerine toplamda 17 yerde değinmiştir. Vatanseverlik değerinin tespit edildiği şiirler incelendiğinde şair vatanseverlik değerini vatana duyduğu sevgi ve aşk ile dile getirirken genel mana da hep bir tenkit yoluna gittiğini de söyleyebiliriz. Zamanın yeni yapılan düzenlemelerine, devletin başında

liyakat yoksunu kişilerin olmasına, mevcut değerlerimizin yok olmasına gibi birçok konuda eleştirilerde bulunarak bu eleştiriler içerisinde vatanseverlik değerini işlemiştir.

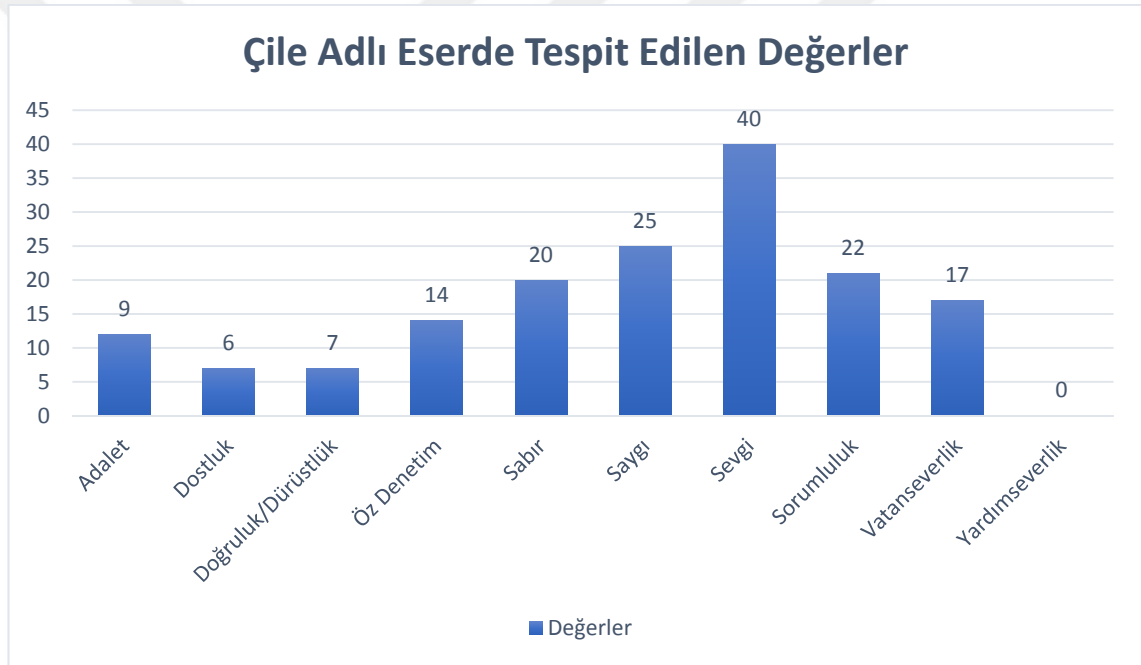
2.2.2.10. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgular

“Çile” de yer alan şiirler arasında yardımseverlik değeri ile ilgili herhangi bir bulguya ulaşılamamıştır.

2.3. “ÇİLE” VE DEĞERLER EĞİTİMİ

“Çile” adlı eserde tespit edilen bulguların sayısal olarak verileri aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 1.1. “Çile” Adlı Eserde Tespit Edilen Değerler

Tespit edilen tüm verilere göre Necip Fazıl Kısakürek’in “Çile” adlı eserinde “adalet, dostluk, doğruluk/dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik” kök değerlerine 160 yerde vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda en fazla sevgi değerine ait tespitlerde bulunulurken, yardımseverlik değeri ile ilgili bir bulguya rastlanmamıştır. Sevgi değerinden sonra en sık değinilen değerler sırasıyla saygı, sorumluluk ve sabır değerleridir.

Sonuç olarak elde edilen tüm verilere göre Necip Fazıl Kısakürek’in “Çile” adlı eserinde “adalet, dostluk, doğruluk/dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik” kök değerlerine 160 yerde vurgu yapıldığı görülmektedir.

“Çile” adlı eserde toplamda 173 şiir, 213 beyit olduğu göz önünde bulundurulduğunda tespit edilen değerlerin, öğretim programlarında yer alan değerler bağlamında değerler eğitimi açısından Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve seçmeli dersler ile daha uyumlu olduğu düşünülmektedir. Bu tespitimize gerekçe olarak tespit edilen değerlerin genel ve geniş bir perspektif ile ele alınmamış, çoğunlukla dini boyutları ile ele alınmış olduğunu söyleyebiliriz. Bu da bu eserin dini değerlerin incelenmesine daha müsait bir yapıya uygun olduğunu göstermektedir.

Değer eğitiminde kullanılan; değerlerin telkini, değerlerin açıklanması, değer analizi ve ahlaki akıl yürütme metotları değerlerin edebi metinler ile öğretilmesine olanak sağlamaktadır. Değerler eğitiminde kullanılan bu yaklaşımlar edebi metinlerle birlikte değerlendirildiğinde birçoğu ile uygunluk gösterdiği ve bu yaklaşımların uygulama aşamasında edebi metinlerin iyi bir vasıta olduğu görülmektedir. Bu çalışmadan yola çıkarak şiir türü ile değerler birlikte düşünüldüğünde şiirlerde sezdirme yöntemi ile değer öğretimi sağlanabilir. Şiirlerin örgün eğitimde planlı ve programlı bir şekilde, bir yöntem olarak kullanılmasının ihmal edildiği düşünülmektedir. Şiirler ile ilgili etkinliklere değer eğitimi çatısı altında daha fazla yer verilebilir. Öğrencilere bilinçli olarak şiirlerin niçin okunduğunu, onu dinlerken neleri düşünmeleri gerektiğini hususunda farkındalık kazandırılabilir. Öğrenciler verilen şiirlerde analiz yaparak değerleri tespit edebilir, tespit ettiği değerler ile ilgili yeni şiirler yazabilirler. Kendilerine etkinlikler içinde yer buldukça bunu severek yapacak, değerleri duygusal bağlamda daha da içselleştireceklerdir.

“Çile” adlı eserde yer alan kök değerler incelendiğinde Necip Fazıl’ın değerleri ele alış şeklinin çalışmamızın 12-13. sayfalarında yer alan Spranger’in Değer Sınıflamasında ‘Dini Değerler’ kategorisi ile sayfa 15’te yer alan Schwartz’ın Değer Grupları’ndan ‘Geleneksellik’ ile örtüştüğü görülmektedir.

Ortaöğretim öğrencilerine yönelik olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde ve seçmeli derslerde değer eğitimi ve öğretimi yapılırken “Çile” adlı eser bizim için önemli bir kaynak olabilir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi “Çile” adlı eserde yer alan yaklaşık 173 şiir, 213 beyit incelendiğinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve seçmeli derslerin içeriğine uygun olarak dini değerlerin daha baskın olduğu görülmüştür. “Çile” deki şiirlerde; ilahi aşk, dostluk, arkadaşlık, nefis, insan, ölüm, tabiat, korku, soyut

varlıklar, Hz. Peygamber, iman, sabır, dava, İslam alimleri, dua, ahmaklık, namaz, tövbe, vatan sevgisi gibi İslam ahlakına ait değerler ya da dini değerler diyebileceğimiz değerler ele alınmıştır. Bu sebeple “Çile” adlı eserdeki şiirlerin Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile seçmeli derslerin müfredatına daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Burada göz ardı edilmemesi gereken bir hususta “Çile” de yer alan şiirlerde kullanılan kelimelerin bir kısmının eski Türkçe ve Arapça asıllı kelimeler olmasından kaynaklı öğrencilerin şiirleri anlamalarında sıkıntı yaşayabilecek olmasıdır. Bu sebeple şiirler müfredatta ve ders kitaplarında kullanılacak ise şiirlerin sonunda sözlük bilgisi yer almalı ya da bu durumu ortadan kaldırabilecek alternatif çözümler üretilerek şiirlerin aslına uygun olarak analiz edilmesine fırsat tanınmalıdır.

2.4. “ÇİLE” ADLI ESERDE YER ALAN KÖK DEĞERLERİN ÖĞRETİMİNDE KULLANILABİLECEK BAZI ETKİNLİKLER

Eserde yer alan değerlerin öğretimi ile ilgili ders işleyişi esnasında kullanılabilecek birkaç etkinlik örneğine yer verilmiştir.

2.4.1. Şiir Yazma Etkinlikleri

ETKİNLİK 1: Öğretimi hedeflenen değer ilk olarak öğrencilere net bir şekilde tanıtılmalıdır. Öğrencilerle değer üzerinde konuşularak kavram zihinlerinde netleştirilmelidir. Daha sonra verilen değer ile ilgili öğrencilerin şiir yazması istenebilir. Öğrenciler yazdıkları şiirlerde değerın kendileri için neyi ifade ettiğini yansıtacağından öğrencilerin o değere bakış açısı, kendileri için ne ifade ettiği, aile ve çevre faktörlerinin etkisi, hayattaki tecrübeleri ile değer arasındaki bağlantı da ortaya çıkacaktır. Bu sayede öğrenci için değerin önemi ve yaşantısında ne anlam ifade ettiği de fark edilebilir. Bu sayede öğretmen değerler eğitiminde ihtiyaca yönelik olarak hangi öğrenci ile hangi değerin eğitiminin daha faydalı olabileceğinin farkına varabilir.

ETKİNLİK 2: Öğretmen sınıfa girdiğinde dikkat çekmek amacı ile öğretmek istediği değeri içeren bir şiir okur. Daha sonra şiir ile ilgili hiçbir açıklamada bulunmadan öğrencilerden okuduğu şiirin kendilerinde bıraktığı his ve anlamdan yola çıkarak bir şiir yazması istenebilir. Böylece öğretimi hedeflenen değer ile ilgili öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerini tespit etmiş olur. Şiir yazma etkinlikleri ile

aynı zamanda öğrencilerin değerleri içselleştirmesi değerlerin bilişsel düzeyden duyuşsal düzeye geçmeleri de sağlanabilir.

ETKİNLİK 3: Bu etkinlikte istasyon yöntemi kullanılarak sınıf gruplara ayrılır. Daha sonra sınıfta grup sayısınca masa konur ve her masaya bir değer adı verilir. Her grup bir masaya geçer ve masada yer alan değer ile ilgili bir mısra şiir yazar. Daha sonra öğretmenin talimatı ile her bir dakikada bir gruplar çember şeklinde bir sağındaki masaya geçerek o masanın değeri ile ilgili yazılmaya başlanan şiire devam eder. Bu şekilde gruplar ilk şiir yazmaya başladıkları masaya gelene kadar bu süreç devam eder. Şiiri yazmaya başladıkları masaya geldiklerinde ilk mısrayı yazdıkları gibi son mısrayı da yazarak şiiri sonlandırırlar. Böylece hem farklı değerler hakkında şiir yazarak parçayı tamamlama çalışılıp zihin bu noktada çalıştırılmış olur. Hem de grup ile iş birliği içerisinde beyin fırtınasından da yararlanarak değer öğretimi ve içselleştirilmesi sağlanmış olur.

2.4.2. Şiir Üzerinden Değer Tespiti Yapma Etkinlikleri

ETKİNLİK 1: Öğretimi hedeflenen değerlerin öğretimi yapılmadan önce öğrencilere çalışma kâğıdı şeklinde şiirler verilerek bu şiirlerde yer alan değerlerin tespit etmesi istenebilir. Böylece öğrencilerin değerler hakkındaki farkındalıkları ve bilgi düzeyleri ölçülebilir.

ETKİNLİK 2: Öğretimi hedeflenen değerler hakkında bilgi verildikten ve öğretimin son aşamasına gelindiğinde öğrencilere yine çalışma kâğıdı şeklinde şiirler verilerek şiirde yer alan değerleri tespit etmesi istenebilir. Böylece hem öğretimin etkisi hem öğrencilerin değerlere bakışındaki farklılık gözlemlenerek öğretimin ölçme ve değerlendirme aşaması yapılmış olur.

ETKİNLİK 3: Farklı değerlerin içerisinde yer aldığı bir şiir tahtaya yazılarak sınıfın mevcuduna göre sınıf çok kalabalık olmayan gruplara ayrılır. Daha sonra öğretmenin talimatı ile belli bir süre zarfında şiirde yer alan değerlerin tespit edilmesi istenebilir. Böylece öğrenciler iş birliği içerisinde dolaylı ya da örtük olarak ifade edilen değerleri bulur. Bu etkinlik ile öğrencilerin birbirlerinin farkındalığını arttırması da sağlanabilir.

SONUÇ

Birey eğitimi sadece bedensel ve zihinsel bir faaliyet değildir. Bireylerin ruh dünyasına inerek kişilik ve karakter eğitimlerinin de üzerinde önemle durulmalıdır. Eğitimde amaç; iyi, ahlaklı, sağlam karakterli bireyler yetiştirmektir. Bu da ancak değer eğitimi ile mümkündür.

Bireylerde ahlaki gelişimin büyük bir bölümünün küçük yaşlardan itibaren olduğu göz önüne alındığında değer eğitiminin ailede başladığını söylemek mümkündür. Aile ile birlikte öğretmenlere de çok büyük görevler düşmektedir. Ailede başlayan değer eğitimi, okulda devam edip hayatımızın her alanında karşımıza çıkan bir olgudur.

Küreselleşen dünyada birçok faktörün sebep olduğu kültürel ve ahlaki yozlaşma sebebi ile değerler eğitiminin gerekliliği ve önemi gün geçtikçe artmaktadır. Dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinin eğitim sistemlerinde ve öğretim programlarında değerler eğitimi önemli bir yer teşkil etmektedir. Ahlaki değerlerin kazandırılması okulların en önemli amaçları arasında yer almaktadır. Değerler eğitiminin okullarda belli bir plan dahilinde daha sistemli bir şekilde verilmesi hedeflenmektedir.

Ülkemizde de değerler eğitimine son yıllarda verilen önem artış göstermiştir. MEB'in bu doğrultuda yayınladığı yönergeler ve kanun maddeleri, yaptığı çalışmalar, etkinlikler, projeler bunun göstergesidir. Öğretim programlarında evrensel ve ahlaki değerleri benimsemiş, azimli, kararlı, hoşgörülü, dürüst, erdemli, kendisine ve çevresine katkı sağlayabilen bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir.

Okullarda sistemli olarak tüm derslerin içerisine yerleştirilen değerler eğitiminin problemlerinden biri yöntemdir. Değerler eğitiminde kullanılacak olan yöntem ve materyaller çok önemlidir. Öğretmenlerin, monotonluktan kurtularak dikkat çekici ve bireylerin değerleri içselleşmelerini sağlayacak bir şekilde öğretimi gerçekleştirmesi beklenir. Böylece konu hem daha ilgi çekici olacak hem de soyut olan değerlerin anlaşılması kolaylaşacaktır.

Değerlerin öğretilmesinde edebi eserlerin vazgeçilmez bir materyal olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Edebi eserlerin, öğretilmesi arzulanan bilgiyi doğrudan vermek yerine estetik bir şekilde bireyin ruh dünyasına hitap ederek vermesi etkisini arttırmaktadır. Bu bağlamda değerler eğitiminde farklı disiplinlerden yararlanılarak

disiplinler arası bir köprü oluşturulabilir. Çalışmamız da bu özelliği ile disiplinler arası bir niteliğe sahiptir.

Bu çalışmada edebiyat alanının şiir türünde yazılmış bir eseri olan Necip Fazıl Kısakürek'in "Çile" adlı eseri değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Estetik duygulardan yararlanarak, öğrencilerin dikkatlerini ve ilgilerini çekerek, öğretimi amaçlanan soyut değerleri zihne yaklaştırmak hedeflenmiştir. Bu çalışmada, Necip Fazıl Kısakürek'in "Çile" isimli eseri değerler eğitimi açısından değerlendirilerek değerler eğitiminde bu eserden ne derece faydalanılabileceği incelenmiş, değer öğretiminde edebiyat alanından yararlanarak geçmişten geleceğe bir köprü oluşturulmuş ve eğitimcilere yardımcı olabilecek bir kaynak sunulmuştur.

"Çile" isimli eserde adalet, doğruluk/dürüstlük, dostluk, özdenetim sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik değerleri ile ilgili incelemelerde bulunulmuştur. İncelemeler sonucunda 160 adet değer tespit edilmiştir. Tespit edilen değerler doğrudan ve örtük olarak verilmiştir. Doğrudan biçimde işlenen değerlerden ziyade örtük olarak verilen değerler yoğunluktadır.

Necip Fazıl'ın "Çile" adlı eserindeki şiirler incelendiğinde iman ve ibadet konularının yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Ahlaki değerler genel anlamları ile değil de daha ziyade İslam dini ile ilişkilendirilerekmiş; ahlaki değerlerin dini yönlerine dikkat çekildiği görülmüştür.

ÖNERİLER

Ortaöğretim DKAB ve seçmeli din derslerinde öncelikle verilmesi gereken değerler “Çile” de tespit edilmiştir. Bu değerlerin kazandırılmasında “Çile” den faydalanarak, farklı yöntemler ile ders etkinlikleri oluşturulabilir.

“Çile” gibi içeriğinde eski Türkçe ve Arapça kelimelerin yoğunlukta olduğu eserler, günümüz eğitim sistemine göre çevrilirken mümkün olduğunca hassas ve aslına sadık kalınarak, öğrencilerin sınıf seviyelerine göre anlayabileceği bir üslup kullanılarak hazırlanmalıdır.

“Çile” adlı eserde yer alan değerler yoğunluklu olarak İslam dini ile ilişkilendirilerek işlenmiştir. Bu sebeple ortaöğretim öğrencilerine yönelik, onların ruhsal gelişimine ve sınıf seviyelerine uygun olacak şekilde “Çile” den faydalanılarak bu değerler ve alt değerleri DKAB müfredatına dahil edilebilir.

Değer eğitimlerinde, derste kullanılacak yöntemlere veya ders içi etkinliklere yenileri eklenerek derslerin daha etkin ve değerlerin daha içselleştirilerek öğretimi sağlanabilir.

Öğrencilerin eleştirel düşünmesini sağlayacak, soyut düşünmeyi ön plana alan, değerlerin bilişsel düzeyi aşarak duyuşsal ve psikomotor seviyesine ulaşmasını sağlayan yöntemler kullanılabilir.

Öğrencilere yönelik şiir analizi yapma, şiirlerde değer tespiti ve tespit edilen değerlerle ilgili şiir yazma gibi etkinlikler yapılabilir. Bu etkinlik çeşitleri çoğaltılarak öğrencilerin değerleri zihinlerinde netleştirerek benimsemeleri sağlanabilir.

Sanat, öğrencilere öğrenmeleri gereken becerileri kazandırırken değerleri de içine alan geniş bir sahadır. Bu sebeple değer eğitiminde farklı bilim ve sanat dallarından faydalanılarak öğrencilere farklı bir perspektif kazandırılabilir. Aynı zamanda öğrencilerin motive olmaları sağlanarak değerlere odaklanmaları da sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akbalık, H. (2015). *Değerler Eğitimi Bağlamında Hacı Bektaş-I Veli'nin Eserlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, Y. (2013). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Altaş, N. ve Arıcı, İ. (2015). “Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci”. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş (Ed.). *Din Eğitimi* (ss. 48). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Avcı, N. (2007). *Toplumsal Değerler ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ayhan, H. (1982). *Eğitime Giriş ve İslamiyet'in Eğitime Getirdiği Değerler*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Ayhan, H. (1995). *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Şule Yayınevi.
- Aytan, T. ve Güney, N. (2015). “Milli Eğitim Şûralarında Değerler Eğitimi” [Bildiri]. A. Güvenç Saygı ve M. Saygın [Ed.]. *Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak Ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, 16-18 Nisan 2015*, (s. 207-213), İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Balcı, A. (2006). *Sosyal Bilimlerde Araştırma (Yöntem, Teknik ve İlkeler)*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bilgin, B. ve Selçuk, M. (1991). *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Akid Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bulut, K. (2005). *Dinî Kavram ve Sembollerin Toplumsal Bilinci Oluşturmadaki Rolü: Sabır Kavramı ve Hz. Eyyûb Nebi Örneği*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyükalın Filiz, S. (2006). “Eğitimle İlgili Temel Kavramlar”. M. Çağatay Özdemir (Ed.). *Eğitim Bilimine Giriş* (ss. 4-5). Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
- Cemiloğlu, M. (2009). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi* (5. bs.) Bursa: Alfa Akademi.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (3. bs.). İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Cevizci, A. (2010). *Eğitim Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çağrı, M. (1994). “Dostluk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (IX, 511-513). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çağrı, M. (2000). “İsâr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXII, 490-491). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çağrı, M. (2008). “Sabır”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXXV, 337-339). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çağrı, M. (2009). “Saygı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXVI, 211-212). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çağrı, M. (2009). “Sıdk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXXVII, 98-10). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çelik, A. (2013). *Din Eğitimi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Çelikkaya, H. (2006). *Eğitim Bilimlerine Giriş*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1997). *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (3. bs.). Ankara: Vadi Yayınları.
- Ertürk, S. (1984). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Yelken Tepe Yayınları.
- Foulque, P. (1994). *Pedagoji Sözlüğü* (Çev. Cenap Karakaya). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Güngör, E. (1993). *Değer Psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Vakfı Yayınları.
- Güngör, E. (1995). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güngör, E. (1998). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaplan, S. (2005). *20. Yüzyıl Türk Şiirinde Beş Şair*. İstanbul: Saka Yayınları.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. (3. bs.). Ankara: Engin Yayıncılık.

- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2016). *Ahlak Değerler ve Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları Ensar Neşriyat.
- Keskin, Y. (2016). “Değerler Eğitimi Yaklaşımları”. Mustafa Köylü (Ed.). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (ss. 77). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Keskin, Y. (2016). “Değerlere Genel Bir Bakış: Tanımı, Özellikleri, İşlevi ve Sınıflandırılması”. Mustafa Köylü (Ed.). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (ss. 20-50). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Kısakürek, N. F. (1992). *O ve ben*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2011). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Mevzuat Genel Müdürlüğü. (Ocak, 2019). <http://www.mevzuat.gov.tr>
- Milli Eğitim Bakanlığı. (Şubat, 2019). <http://www.meb.gov.tr>
- Nazıroğlu, B., Gün, A., Kılıç, A. İ. ve Kaya, F. (2016). “Temel Ahlaki Değerler”. Mustafa Köylü (Ed.). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (ss. 181-248). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Necip Fazıl Kimdir? (Eylül, 2018). [http:// www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir](http://www.n-f-k.com/necip-fazil-kimdir)
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 2*. Ankara: Yayın Odası.
- Oğuzbaşaran, B. (2011). *Necip Fazıl Gerçeği*. Konya: Nüve Kültür Merkezi Yayınları.
- Okay, M. O. (1993). “Çile”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (VIII, 316-317). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Okay, M. O. (2002). “Kısakürek, Necip Fazıl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXV, 485-488). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Sarıbaş, H. (2006). *Kur'an ve Sünnet'te Sabır İman İlişkisi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sever, S. (2000). *Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme*. Ankara: Anı Yayınları.

- Şanlı, R. (2011). *Necip Fazıl Kısakürek'te Din Duygusu ve Tasavvuf*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Temel, B. (2013). *Necip Fazıl Kısakürek'in Tiyatro Eserlerinde Şahıs Kadrosu*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topaloğlu, B. (1988). "Adl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (I, 388). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Tosun, C. (2002). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Türk Dil Kurumu. (Nisan, 2019). <http://www.tdk.gov.tr>
- Türkiye Bilim Akademisi. (2011). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türkiye Bilim Akademisi.
- Uludağ, S. (2005). "Muhabbet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXX, 388-389). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ünsal, H. (2007). *Necip Fazıl Kısakürek'in İlk Dönem Oyunları Üzerine Bir İnceleme*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Yıldız, K. (2009). "Sorumluluk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (XXXVII, 380-382). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Yılmaz, M. E. (2015). *Fatma Karabıyık Barbarosoğlu'nun Öykülerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Neslihan Demir
Doğum Yeri ve Tarihi	Elazığ- 04.01.1993
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Bildiği Yabancı Diller	-
Bilimsel Faaliyetleri	-
İş Deneyimi	
Stajlar	Kadırga İlkokulu
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Artvin Yusufeli Halitpaşa İlk ve Ortaokulu Zonguldak Arslan Zeki Demirci İlk ve Ortaokulu
İletişim	
Telefon	05061471418
E-posta Adresi	neslhndmir@gmail.com
Tarih	29.08.2019

